serie nouă • anul II • nr. 25 • 16-30 septembrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida Consiliului Judeţean Cluj

Renegocierea identităţilor socio-culturale în Europa de Est

Barbara Einhorn

Linda Racioppi

Katherine O'Sullivan See

Ilustraţia numărului

Cristina Ciobanu

TRIBUNA

Director fondator:
ICAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul Centrului de Studii Transilvane Cluj şi al Ministerului Culturii şi Cultelor .

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACŢIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHEŢ
ION MUREŞAN
MIRCEA MUTHU
ICAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUŞCAŞ
IOAN SBÂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACŢIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-şef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacţie)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ŞTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOTHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacţia şi administraţia:
3400 Cluj, Str. Universităţii nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

*b*our

*e*xerciţii

Avem nevoie de Povestaşi?

■ *Ştefan Turcu*
elev al Colegiului Naţional „George Coşbuc”

Povestirea este înainte de toate arta de a relata, de a comunica unui interlocutor, cu sentimentul cert al deplinei audienţe şi înţelegeri. De cele mai multe ori povestirea se angajeaza pe un motiv epic insolit, chiar senzaţional, facând deliciul ascultătorului. Povestaşul lui Llosa este depozitarul memoriei colective. Povestaşul este asemenea unui poştaş care datorită meseriei pe care o are, povesteşte tot ce află. Omul gândeşte prin povestiri, adică aşază mereu, între el şi lume, povestirea. Cu alte cuvinte, povestirea are statutul unei unelte, al unui produs creat de om, al unui „obiect“ artificial prin care acesta se raportează în mod indirect, mijlocit, la universul ambiant. Dacă povestirea are statutul unei unelte înseamnă că omul o va folosi aşa cum îşi foloseşte oricare din uneltele sale: pentru a acţiona, prin ea, asupra lumii, pentru a pune stăpânire, cu ajutorul „disponibilităţilor“ ei, pe acele zone ale realului ce sunt imposibile contactului direct, imediat. Povestirea devine deci o prelungire, nu a mâinii omului, ci a gândirii sale, „prelungire“ prin care el îşi apropie şi îşi face accesibile zone îndepărtate şi chiar necunoscute ale realului. Aşa cum omul este pretutindeni însoţit de umbra sa, civilizaţiile pe care el le creează sunt întotdeauna înconjurate de haloul impalpabil, dar mereu prezent al povestirii. Nimic nu poate epuiza resursele povestitorului. Suntem înconjuraţi, în fiecare clipă, de povestiri, trăim într-o lume a povestirilor, şi adeseori înţelegem şi gândim lumea ca pe o imensă şi nesfârşită Poveste. Povestirea reţine prin culoare, prin oralitatea prezentă în formula epicii scrise, dar mai ales prin capacitatea de a realiza atmosfera. Ea însemnează câteodată un anume climat, care te invită la destăinuiri, alteori o lume reînviată cu vechi şi grave mistere, cu un ritual magic, descins parcă dintr-o originală înţelegere a lumii, a semnelor fundamentale. Pentru că se petrece un adevărat ritual atunci când se povesteşte, Povestaşul este protejat, de Şeherezada cea vestită, protectoarea lor, care umplea de vrajă întreaga noapte şi tăcea, visătoare, care juca o viaţă cu fiecare poveste. Poveştile pe care Povestaşul le spune dezvăluie unele laturi ale spiritului altminteri imperceptibile. De aceea civilizaţii dintre cele mai puternice l-au aşezat la răscruce, uneori în inima unui palat. Prin urmare o poveste trebuie bine spusă. Este un joc pe viaţă şi pe moarte. O viziune alegorică îl înfăţişează pe povestitor stând în picioare pe o stâncă şi istorisindu-şi poveştile oceanului care se întinde sub ochii lui. Oceanul îl asculta, fermecat. O poveste se sfârşeşte şi începe alta, pentru că nu există încheiere. Alegoria ne spune răspicat: dacă povestitorul tace, sau dacă este silit să tacă, nu se ştie ce va face oceanul. Povestirea invită la un anume echivoc, propune cititorului alternative pentru explicarea unor fapte aparent neverosimile, le converteşte într-un act credibil. Mitul este indispensabil povestirii. Poveştile recreează mitul din raţiuni estetice, transformându-le într-o infiinţă posibilitate de comunicare. El devine simbol, un potenţial de sugestii şi de atmosferă unică. Povestirea se bazează pe oralitate, pe respectarea unui ceremonial care urmăreşte redarea unei atmosfere şi evocarea unui timp trecut (illo tempore) mitic. Povestirea are adesea şi o dimensiune iniţiatică. Prin însăşi natura sa, Povestaşul de pretutindeni atrage atenţia că poveştirile trebuie ascultate pentru a înţelege tâlcul şi nu citite. Povestirea ca „nucleu al epicului“ este un „edificiu al relatării, al transmiterii şi oficierii, al ascultării şi integrării ascultătorilor“.

Memoria este o adevărată capcană: îndreaptă şi potriveşte titlul în funcţie de prezent. Povestaşul întreţine această capcană. Faptul de a povesti este şi astăzi foarte interesant pentru că aceasta este plăcerea straveche, universală, cu un principiu deosebit de permanenţă. Mai întâi, pentru că ne duce într-o lume în care ne închipuim întâmplările, nu le trăim, o lume în care spaţiul şi timpul sunt relative, în care punem în mişcare personaje imposibile, o lume în care putem stabili ordinea. Aproape imposibilă soluţia obiectivării în povestire se adoptă cu multiple elemente de fabulos. În povestirea angajată în evocarea uşor sentimentală a unor fapte de altădată, participarea subiectivă e frecventă şi defineşte specia. Esenţa de schimb a poveştii este, fără îndoialaă, urmatoarea: ce va urma?

Prin acel „a fost odată“ trecerea dincolo de graniţele lumii se strecoară în mintea fiecărui om, prinzând rădăcini atât de puternice încât vom socoti că tot ce s-a născut din mintea omului este o realitate indiscutabilă. Povestea este întotdeauna legată în primul rând de cel ce povesteşte, într-un mod invizibil, şi legată vizibil de cel care o ascultă. Povestea este publică. Când este spusă, vorbeşte. Povestitorul are o singură ambiţie: să fie mereu nevoie de el. Regula de aur a Povestaşului este să nu vorbească despre el. Adevăratul povestitor este asemenea unei neguri, care dacă o chemi, soseşte de îndată. Frumuseţea poveştii vine din faptul că este învăluită în mister. Povestaşul este înainte de toate cel care vine din altă parte, care îi adună în inima 'satului' pe cei care nu pleacă niciodată. Povestea este temeiul credinţelor noastre. Ca să se lase vrăjit, omului îi trebuie un miez epic, relatarea unei întâmplări, o povestire. Dintotdeauna i-a placut să spună şi să asculte poveşti. În trecutul imemorial, bărbaţii întorşi de la vânătoare, de la pescuit sau din războaie, povesteau lucruri la fel de minunate ca acelea pe care le ascultau din gura femeilor, care-i aşteptaseră în jurul focului. Cu toţii avem ceva de povestit. Copilăria omenirii se pierde în noaptea poveştirilor, paradis uitat al speciei noastre. Amintirea lui transpare, ca o umbră nostalgică, în toate cărţile vechi, cum este pentru noi Biblia. Unde începe povestirea, viaţa încetează sau, mai bine spus, este suspendată, pusă provizoriu în paranteză. În aceasta privinţă, arabii au născocit acum un mileniu cel mai uimitor exemplu, HALIMA, care este prototipul universal al povestirii. Şeherezada spune, noapte de noapte, poveşti regelui Sahriar. De multă vreme s-a înţeles aceasta ca un simbol al artistului care, prin creaţie, îşi amâna moartea. O mie şi una de nopţi de dragoste nu ar fi putut face ceea ce au făcut o mie şi una de nopţi de poveşti. Destinul a fost înşelat cu ajutorul poveştilor. Nu cred că există un popor care să nu aibă poveştile lui.

Povestirea presupune un lucru foarte simplu: un om povesteşte o întâmplare, pe care alţi o ascultă. Aceasta este situaţia originară. Unul, adică Povestaşul, povesteşte pentru mai mulţi. Niciodată invers. Povestirea înseamnă o unică gură şi numeroase urechi. Ea vorbeşte despre ceva, ea nu arată nimic de-a dreptul. Se adresează prin urmare urechii, nu ochiului. E o artă a indirectului. Povestaşul trebuie crezut pe cuvânt. Dacă ne îndoim de cele auzite, povestea piere. Comunitatea ascultătorilor de poveşti este una religoasă sui-generis. Sau, mai nimerit, una copilărească. Faptele contează… ■

Un popor care are elită autentică este salvat

■ *Ioan-Aurel Pop*

Realităţile româneşti ale Transilvaniei medievale, în ciuda izvoarelor destul de numeroase, au ieşit relativ greu la lumină, ceea ce le-a dat cuvânt unora să pună sub semnul întrebării însăşi prezenţa românilor în regiune. Valer Hossu vrea cu tot dinadinsul să contrazică această aserţiune şi o face cu mult succes. Cunoscut de mulţi ani între truditorii pe tărâmul scrisului istoric, ne convinge şi de această dată că există destule documente despre Chioar, că aceste documente sunt vechi şi că ele se referă din belşug la români, băştinaşi în zonă. O face cu mult calm şi chibzuinţă, fără să contrazică în chip direct pe nimeni, dar convingându-ne de temeinicia gândurilor sale. Fireşte, încă din secolul al XVIII-lea au început să iasă la lumină, prin efortul istoricilor şi filologilor, temeiurile adânci ale *romanităţii transilvane*, atât cele ţărăneşti (iobăgeşti), cât şi cele elitare. Prea mulţi ani la rând s-a repetat faptul că în Transilvania noi am fost un popor modest de ţărani şi de preoţi supuşi – Iorga vorbea atât de frumos despre *„sate şi preoţi din Ardeal"*! – încât am ajuns nici să nu mai căutăm şi să nu mai credem altceva. O dată cu epoca modernă, s-a mai vorbit despre o intelectualitate de extracţie rurală, cum a fost gruparea din *„Şcoala Ardeleană"* – strălucitoare în manifestările sale de tip iluminist şi naţional – şi cam atât. Abia târziu au fost reluate strădaniile de început ale lui Ioan Mihaly de Apşa, Ioan Cavaler de Puşcariu sau Augustin Bunea, care încercaseră să atragă atenţia că uneori, rar şi dificil, românii din Transilvania şi din vecinătate au fost şi stăpâni, nu doar supuşi, că au avut o elită nobiliară. Valer Hossu se înscrie, aici şi acum, în această tradiţie, dând la iveală o carte despre *nobilimea Chioarului.* Ca orice popor european de la cumpăna mileniilor I şi II din era creştină, românii aveau şi ei conducători puternici, fiindcă erau proprietari şi luptători. Venirea valurilor de năvălitori dinspre răsărit nu a putut distruge această elită, chiar dacă i-a diminuat puterea. O lovitură grea pentru localnici (români, slavi, pecenegi etc.) a venit după 900, când ungurii – unul dintre valurile în migraţie – stabiliţi în Pannonia au început incursiuni de pradă şi apoi de cucerire, înapoi, spre răsărit. După mai bine de o sută cincizeci de ani de astfel de atacuri şi presiuni, între secolele XI şi XIII, Transilvania şi zonele adiacente erau încadrate în linii mari în Regatul Ungariei. Se poate aprecia că ţinutul Chioarului, situat în nord-vestul Transilvaniei voievodale, la confluenţa cu Maramureşul, cu Sătmarul şi cu Crişana, a fost integrat formal în noul stat chiar mai devreme de 1200. Faptic însă, concret, la teritoriu, integrarea a început să se producă numai în secolul al XVIII-lea, fără rezultate şi urmări spectaculare, deoarece marea invazie tătară de la 1241-1242 a distrus aproape totul, inclusiv puterea de stat ungară. Cu greu au revenit stăpânii unguri în regiunea intracarpatică. Cam de aici îşi derulează fascinanta *„poveste"* Valer Hossu şi o duce, cu pricepere şi farmec, până la Marea Unire de la Alba-Iulia, din 1918. Aflăm astfel despre fondarea Cetăţii de Piatră (Chioar, Kővár), despre stăpânii săi (între care cei mai prestigioşi şi mai statornici au fost regii Ungariei, principii Transilvaniei şi împăraţii Austriei) şi despre supuşii săi. Aceşti supuşi, care păreau închinaţi sau plecaţi pentru vecie înaintea cuceritorului, ies din nou la lumină, după întemeierea districtului din jurul cetăţii. Districtul de cetate, oază de *„forţă şi ordine"*, ar putea fi fondat, cum s-a întâmplat adesea şi în alte părţi, pe un vechi nucleu politic românesc sau româno-slav, pe o veche *„vatră de neam"*, cum spune autorul. Fireşte, o dată cu statul străin au venit aici şi stăpâni străini, dar fără să poată copleşi vreodată caracterul etnic românesc al districtului. De sub pcjghiţa de stăpânire nouă, subţire şi neclară, au ieşit repede la iveală vechii stăpâni, cnezi şi voievozi. În ţările cu putere politică românească şi ortodoxă de la sud şi est de Carpaţi, aceşti cnezi şi voievozi (juzi, jupani şi alţii) s-au adaptat în mare măsură exigenţelor statale locale, de model feudal bizantino-slav, devenind boieri; în Transilvania situaţia era cu totul alta, pentru că puterea statală nu era românească şi ortodoxă şi nici feudalismul de import nu era bizantino-slav, ci occidental. În aceste condiţii – ne spune autorul – elita românilor din Chioar a oscilat între un statut de supunere şi unul de libertate, tinzând adesea spre nobilitate şi eşuând nu de puţine ori în rândul supuşilor iobagi şi jeleri. Natural, cum ne avertizează şi titlul cărţii, sunt urmăriţi mai ales cei care au reuşit să devină nobili, *„nobili voievozi"*, nobili *„adevăraţi"* sau conaţionali, adică să se plieze după regulile jocului ascendenţei sociale oficiale.

Cetatea şi districtul Chioar, situate la zone de confinii, n-au urmat nici destinul politic al Transilvaniei voievodale, nici al Părţilor Vestice, ci au avut o soartă aparte, trecând sub administraţii şi regimuri variate. În vremea acestor avataturi, soarta elitei româneşti a fost mai bună sau mai rea, după noroc. Oricum, dintre români – ne asigură Valer Hossu – s-au ridicat *„nume de prestanţă"*, juzi ai satelor, luptători la hotare, la Călugăreni şi Giurgiu, alături de Mihai Viteazul, sau în Polonia, alături de Ştefan Báthory, purtători de blazoane regeşti, princiare şi împărăteşti, cavalereşti, puşcaşi, pixidari ori drabanţi, cărturari, profesori, episcopi, dregători, revoluţionari, deputaţi etc. În evul mediu şi în marea parte a epocii moderne, aceşti oameni vajnici au ţinut la rangurile lor nobiliare, deşi majoritatea nu erau *„nobili adevăraţi"*, ci aveau o nobilitate condiţionată, erau nobili *„de-o serie"* ori erau un fel de libertini cu pretenţii. Unii au ţinut să se numească, plini de mândrie, nobili chiar şi atunci când luau în chirie, spre a lucra, sesii iobăgeşti de la marii stăpâni feudali. Un punct de reper în viaţa Chioarului a rămas domnia lui Mihai Viteazul, care şi-a rezervat cetatea ca loc de adăpost şi şi-a numit propriul căpitan aici, dăruindu-i pe localnici cu statutul de libertate – ceea ce în ochii lor echivala cu înnobilarea globală – după modelul secuiesc. *„Libertatea lui Mihai Viteazul"* a rămas o amintire şi o aspiraţie, mereu invocată apoi, chiar dacă numele eroului de la Călugăreni, acum prohibit, era trecut sub tăcere. Autorul a reuşit să alcătuiască un portret colectiv impresionant al elitei româneşti din Chioar, portret prin care nobilimea aceasta se înfăţişează aşa cum a fost: un grup de oameni din fruntea comunităţilor, de obârşie străveche, cu sentimentul statorniciei, stăpâni pe sine, dar supuşi de la un timp, cu armele, altor stăpâni. În ciuda supunerii – ne asigură printre rânduri Valer Hossu – aceşti cnezi şi voievozi români nu s-au lăsat intimidaţi şi dizolvaţi în masa străină, deşi au trecut prin momente dificile. Supunerea lor a fost adesea aparentă şi temporară. Pentru a rămâne în fruntea turmei lor, pentru a-şi păstra averea lor, adică pentru a supravieţui cu demnitate – omul fără proprietate poate ajunge uşor şi fără demnitate! – au luptat pentru noii stăpâni, ajungând războinici de temut, au plătit impozite grele, au muncit chiar cu propriile mâini pământul, au fost soli, dascăli, preoţi, rebeli etc., cu un cuvânt, au fost de toate. Şi nimic din ceea ce este omenesc nu le-a fost străin. Mulţi dinte ei au dobândit titluri nobiliare şi chiar blazoane, marcate în diplome scrise pe pergament, pe care le-au preţuit ca pe icoane. Aici stă secretul marii energii româneşti care s-a revărsat din Chioar atunci când a fost nevoie: elita, aşa tulburată şi scăzută cum a ajuns ea, a stat mereu în fruntea poporului rural şi l-a ghidat. *Iar un popor care are elită autentică este salvat, pentru că există, vieţuieşte şi se perpetuează.* Cartea aceasta este un exemplu grăitor al felului în care istoria locală – privită adesea *„de sus"*, cu oarecare îngăduinţă superioară – poate deveni istorie mare, demnă de ochii oricărui cititor, oricât de exigent. ■

Cristina Ciobanu *Free L fe I*

Un omagiu al tinerilor istorici şi al prietenilor

■ *Călin Florea*

Societate şi civilizaţie
Târgu Mureş, Ed. Universităţii Dimitrie Cantemir, 2002

Împlinirea a şapte decenii de viaţă a profesorului Marcel Ştirban a prilejuit foştilor săi studenţi, doctoranzi şi prietenilor, publicarea unui bogat volum de studii sub egida Universităţii „Dimitrie Cantemir" din Târgu Mureş, intitulat *„Societate şi Civilizaţie"*, apărut la Editura Universităţii, 2002. 786 p.

Volumul a fost pregătit de doctoranzii săi: Călin Florea şi Ciprian Năprădean, primul, lector la Universitate, al doilea, profesor în învăţământul preuniversitar din Târgu Mureş. Cuvântul omagial, adresat profesorului Marcel Ştirban, aparţine profesorului Gheorghe Iancu, prefaţa şi bibliografia lucrărilor, îngrijitorilor ediţiei, iar colaboratorii, în număr de 52, sunt colegi de la Universitatea „Babeş-Bolyai" şi Institutul de Istorie din Cluj, de la Universitatea „Dimitrie Cantemir" din Târgu Mureş, din Oradea, Sibiu şi 25 de doctoranzi, sau foşti doctoranzi, ai profesorului Marcel Ştirban.

Studiile sunt grupate pe cinci principale teme: Afirmarea credinţei creştine (13); Viaţa politică: gândire şi acţiune (14); Viaţa economică şi financiară: reforme şi realităţi (8); Cultură şi civilizaţie (10); Context european. Relaţii internaţionale. Românii de peste hotare (6).

„Volumul este – aşa cum a dorit profesorul sărbătorit – *o carte deschisă pentru istorici de toate vârstele, cu preocupări de cercetare din toate epocile, cu o largă arie tematică. Autorii articolelor sunt din generaţii înfrăţite care vor să transmită mesajul profesiunii lor de credinţă: chemarea pentru o reconstituire istorică reală, profundă, complexă şi obiectivă, toate pe cât stă în putinţă istoricului"* (p. 18).

Ei au în vedere istoria Ţării româneşti dar şi a românilor de peste hotare, o tematică izvorâtă dintr-o obligaţie reciprocă: *„de a nu-i uita pe cei din urmă, oriunde ar fi şi, de a nu ne uita, nici ei, oricum ar fi"* (p. 17).

Prima secţiune strânge la un loc studiile dedicate problemelor religioase din primele veacuri creştine până spre sfârşitul secolului XX, într-o succesiune cronologică: *Monumente funerare creştine* (Nicoleta Man), *Ideea latinităţii şi a continuităţii românilor în opera umanistului Enea Silvio Piccolomini (sec. XV)* (Ovidiu Mureşan), *Mărturii ale Sfântului Scaun despre români (sec. XVI)* (Ioan Aurel Pop), *Ordinul Sfântului Spirit în Transilvania* (Lidia Gross), *Unirea religioasă din 1699-1701* (Ovidiu Ghitta), *Biserica Bob la 1799* (Al. Matei), *Din legislaţia Bisericii Catolice, sec XX* (Ioan Furtună), *Biserică şi societate. Episcopia Greco-Catolică a Maramureşului (1930-1940)* (Virel Rusu), *Raporturile României cu Sfântul Scaun 1945-1950* (Ioan Marius Bucur), *Raporturile dintre puterea politică şi Biserica Română Unită în judeţele Mureş-Turda şi Târnave (1964-1972)* (Călin Florea), *Istoricul pr. Silvestru Augustin Prunduş* (Valeriu Median), *Raporturile dintre Biserica Ortodoxă Română din Basarabia şi Biserica Ortodoxă din Iaşi (1918-1940)* (Marin Mihăilescu), *Raporturile dintre Biserica Ortodoxă Română din Basarabia şi stat de la Stalin la Hruşciov* (Veronica Dudnic).

Studiile dedicate vieţii politice au aceeaşi vastă cuprindere ca timp şi spaţiu, din evul mediu românesc până în cea mai contemporană istorie: *Scaunele româneşti Săliştе şi Tălmaciu* (Nistor Nicolae), *Evenimentele revoluţionare de la 1848 în părţile sătmărene* (Viorel Ciubotă), *Acţiunile revoluţionare ale românilor din nord-vestul Transilvaniei în perioada post-paşoptistă* (Blaga Mihoc), *Dimitrie Moldovan în corespondenţa (1857-1865)* (Ioana Botezan), *Mitropolitul Al. Sterca Şuluţiu la 1861* (Gelu Neamţu), *Take Ionescu în Parlamentul ţării (1884-1891)* (Ciprian Năprădean), *Andrei Oţetea în Basarabia 1917-1918* (Stelian Mândruţ), *1 Decembrie în conştiinţa maramureşenilor* (Rozalia Varga), *Iuliu Maniu în 1919* (Gheorghe Iancu), *Bihorul şi naţionalii de la 1919-1926* (Ion Zainea), *Uniunea Populară Maghiară (1944-1946)* (Lonhart Tamas), *Elita politică democratică şi securitatea (ianuarie-mai 1950)* (Virgiliu Ţârău), *Discursul oficial comunist* (Călin Morar-Vulcu), *Parlamentul în România (1990-2001). Percepţii şi evaluări* (Florin Abraham).

Reformele şi realităţile economico-financiare urmărite în volum au ca punct de plecare o bună parte din veacurile XIX-XX: *Legea urbarială din 1846-1847* (Liviu Botezan), *Sistemul bancar românesc din Transilvania; reformă şi încadrare în sistemul bancar european (1892-1907)* (Mihai D. Drecin), *Industria metalelor preţioase în perioada interbelică* (Mircea Baron), *Reforma agrară în secuime, 1919-1940* (Ludovic Bathory), *Reforma agrară şi saşii în aceeaşi perioadă* (Vasile Ciobanu), *Etnicii minoritari în economia judeţului Mureş 1919-1940* (Virgil Pană), *Reforma agrară din 1945 în judeţul Hunedoara* (Darius Mihеţ) şi *Colectivizarea agriculturii într-un sat arădean* (Gabriel Sala).

Aspecte ale culturii şi civilizaţiei din Transilvania, sunt cuprinse în volum, cu un veac mai înainte, din veacul luminilor, pentru a se opri la sfârşitul perioadei interbelice, la jumătatea secolului al XX-lea: *Alimentaţia în veacul XVIII* (Susana şi Avram Andea), *Tipurile de „străin" în imaginarul social – sec XX* (Monica Sălăgean-Florea), *Astra în deceniul trei* (Valer Moga), *Centrul studenţesc „Petru Maior" din Cluj – 1919-1925* (Anamaria Stan), *Presa sălăjană – deceniile I-IV* (Dănuţ Pop), *Învăţământul preuniversitar în judeţul Satu Mare, 1919-1940* (Gheorghe Toduţ), *la Târgu Mureş* (Lucian Domşa) şi *cel agricol din vestul ţării (1881-1940)* (Virgil Valea), *Locuinţa urbană în România interbelică* (Ghizela Cosma), *Formarea personalului de specialitate în domeniul ocrotirii şi asistenţei sociale* (Crina Diaconu).

Ultima secvenţă depăşeşte ca spaţiu geografic graniţele ţării şi are în vedere, cu o excepţie veacul al XX-lea: *Alianţele României la începutul secolului XX* (Vasile Vesa), *Din rezistenţa intelectuală europeană (1939-1945)* (Marcela Sălăgean), *Armata a 3-a română în noiembrie 1942* (Ottmar Traşcă), *Minorităţile etnice şi securitatea europeană la sfârşit şi început de veac (XX-XXI). Studiu de caz: România* (Adrian Ivan şi Vasile Vesa), *Imigraţiile în SUA – legislaţie şi etape în epoca modernă şi contemporană* (Marius Guşeth) şi *Referendumul unional din 1991* (Eduard Boboc).

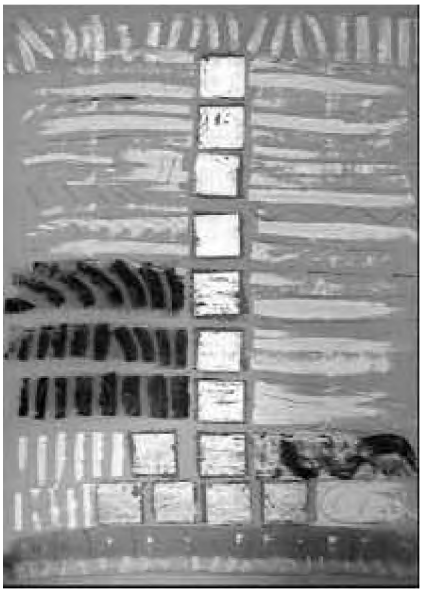

Cristina Ciobanu *White & Gold*

Spaţiul tipografic nu ne îngăduie comentarii pentru fiecare studiu în parte, deşi ne-ar fi plăcut să o facem. Ne vom rezuma la a formula doar câteva concluzii şi mai ales a le recomanda cu toată căldura lecturii cititorilor revistei „Tribuna", şi nu numai lor.

În primul rând trebuie să spunem că titlurile lor, date în întregime sau numai ideea principală, ori subiectul, confirmă încadrarea lor în ceea ce sugerează titlul volumului: „Societate şi Civilizaţie". Pentru profesorul Marcel Ştirban Cultură – Civilizaţie înseamnă suma istoriilor naţionale şi universale dintr-un timp istoric dat, de aici şi diversitatea studiilor din volumul omagial, o diversitate tematică, în spaţiu şi timp, circumscrise toate problemelor fundamentale din istoria locală sau naţională, cu implicaţiile lor în sau dinspre istoria universală.

Autorii studiilor pot fi împărţiţi în două principale grupe: istoricii consacraţi, apropiaţi sufleteşte de profesorul Marcel Ştirban – colegii săi de la Institutul de Istorie „George Barіţiu", de la Universităţile din Cluj, Târgu Mureş, Oradea şi Sibiu şi tinerii istorici a căror formare a fost urmărită – şi este urmărită – prin pregătirea doctoratelor sub îndrumarea Domniei Sale. Proporţia lor e la paritate şi are din punctul nostru de vedere o semnificaţie deosebită: încrederea istoricilor consacraţi, autori ai studiilor din volum, în istoricii tineri , în formare, prezenţi şi ei în volum alături de Domniile lor. Este un lucru pentru care trebuie să le mulţumim şi le suntem recunoscători.

Am mai vrea să spunem că studiile istoricilor consacraţi, în număr de 15, au drept subiect teme circumscrise problemelor urmărite de profesorul Marcel Ştirban fie în lucrări de cercetare, fie în cursuri universitare. Pe de altă parte articolele tinerilor istorici reprezintă subiecte luate din tezele lor de doctorat, susţinute sau în curs de pregătire. De aici şi diversitatea lor tematică. unii au fost sau sunt conduşi de profesorul Marcel Ştirban (25) iar o altă parte (13) au avut sau au alţi îndrumători,dar au fost şi studenţi ai profesorului Ştirban.

Se cere subliniat şi faptul că diversitatea tematică este susţinută de o mare diversitate a izvoarelor folosite. Pot fi întâlnite la subsolul articolelor, alături de istoriografia ce se impunea,

izvoare arheologice şi narative străine şi interne, documente de arhivă inedite, statistici, memorii, corespondenţă, presă, legislaţie, surse orale, toate foarte bogate prin conţinutul şi semnificaţia lor. Sunt în multe studii (18) şi reproduceri de documente, integral, în lb. originală şi în traducere. Noi credem că sunt respectate toate rigorile ştiinţei scrierii istoriei, şi cele tehnice şi cele statistice. Primele au fost asigurate de îngrijitorii ediţiei, iar stilul, ce dovedeşte afirmarea personalităţii fiecărui autor, consacrat sau spre afirmare, are frumuseţea lui dată tocmai de varietatea sa, ce dă culoare unităţii întregului volum.

Am vrea să stăruim în câteva fraze şi asupra unor date desprinse din biografia profesorului Marcel Ştirban şi mai ales să reproducem din consideraţiile profesorului Gheorghe Iancu, de mare sensibilitate întemeiate pe o profundă cunoaştere câştigată vreme de 35 de ani şi pe o autentică şi frumoasă prietenie concretizată în multe colaborări comune ce datează din 1967.

Profesorul Marcel Ştirban cunoaşte un drum ascendent pe care îl consideră cel mai firesc şi benefic pentru cariera sa de istoric cercetător şi profesor. A terminat Facultatea de Istorie din Cluj în 1957, este arhivist principal şi apoi şef de filială la Arhivele Statului din Alba Iulia şi Blaj (1957-1965), cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie din Cluj (1965-1977), lector, conferenţiar şi profesor la Universitatea „Babeş-Bolyai" (1977-1997), profesor la Universitatea „Dimitrie Cantemir" din Târgu Mureş (din 1995) şi, înainte de terminarea facultăţii, pedagog şi profesor suplinitor la două şcoli din Blaj - (1950-1953), ceea ce înseamnă la un loc, 50 de ani de activitate la împlinirea a 70 de ani de viaţă.

O jumătate de veac de viaţă activă pusă în slujba cercetării şi învăţământului istoric românesc. *„Pasiunea spre cercetare, discreţia, calmul, spiritul de colaborare onestă, respectul faţă de foştii profesori şi de colegi, au dat* – spune profesorul Iancu - *relief unui cercetător de excepţie"* (p. 23). Apoi *„ a abordat o paletă tematică bogată şi variată – scrie tot Domnia sa - ca şi cadru didactic. A cercetat şi a scris despre fenomene economice, politice, culturale ale României interbelice, cu o insistenţă aparte asupra celor din Transilvania. Titlurile stau cuminte înşirate în lista bibliografică"*(p. 31-44) iar lectura lor şi viaţa profesorului Marcel Ştirban confirmă că *„ în tot ce a făcut, temeinicia, nu l-a părăsit niciodată ... că în viaţa sa, Marcel Ştirban a presărat petale de onestitate, omenie, de bun simţ, cumpătare, de respect, ştiinţă, competenţă şi de dragooste familială şi de semeni"* (p. 24-25).

Am mai vrea să spunem ceva legat de cursurile profesorului Marcel Ştirban şi stilul scrierilor sale, citându-l tot pe profesorul Iancu. Văzând în studenţi pe proprii săi copii *„ i-a înţeles, i-a îndrumat, străduindu-se să le ţină prelegeri atractive, de o aleasă ţinută şi plastice"* (p. 24) iar despre stilul lucrărilor sale spune că este *„unul de o originalitate frapantă; este o îmbinare de raţionalitate şi simţire, de sobrietate şi poezie"* (p. 28).

Ne vom opri aici cu prezentarea volumului omagial dedicat profesorului Marcel Ştirban, dorind să subliniem din nou că el este semnul recunoştinţei din partea foştilor studenţi şi ai doctoranzilor şi semnul prieteniei din partea colegilor de la Cluj, Târgu Mureş, Oradea şi Sibiu; că a fost pregătit şi editat de Universitatea „Dimitrie Cantemir" din Târgu Mureş, conducerii căreia, prorectorului profesor Alexandru Bogdan Murgu şi decanului Facultăţii de Geografie – Istorie, profesor Bedelean Ioan dorim, şi pe această cale să le transmitem, în numele profesorului Marcel Ştirban şi al îngrijitorilor volumului, întreaga gratitudine şi recunoştinţă, iar revistei „Tribuna", mulţumirile noastre că a găzduit în paginile sale prezentarea volumului *„Societate şi Civilizaţie"*. ■

Cum ar fi dacă ai fi căsătorit cu un înger

■ *Dorin Mureşan*

FLORINA ILIS
Chemarea lui Matei
Cluj-Napoca, Ed. Echinox, 2002

Florina Ilis a scris o carte excelentă din toate punctele de vedere. Romanul *Chemarea lui Matei*, apărut la Ed. Echinox în 2002, are toate ingredientele unui roman de cea mai bună factură. Dispunând de o intrigă specific postmodernă şi de o construcţie pe măsură, de o viziune ideatică mai degrabă neomodernă (identitate, transcendenţă etc.) şi de personaje bine conturate, cartea în discuţie are toate şansele să devină o carte antologică în proza tinerei generaţii (promoţii).

Nu cred că folosirea textelor într-o limbă străină, ca engleza, este, în contextul actual, o inovaţie (aşa cum consideră A. Marino*). Cum nu cred nici că Florina Ilis este un pionier în privinţa temei abordate: sciziunea real/virtual, proces în care calculatorul reprezintă instrumentul principal al morbului schizoidian. Ideea este omniprezentă în spaţiul virtual. Internetul nu este aici un „erou" de roman, cum spune acelaşi critic de idei, ci promotorul unui conflict interior proiectat pe o idee cam bătătorită: tirania aparenţelor. Evident că problema este milenară, însă maniera în care o atacă Florina Ilis pe palierul narativ este dacă nu originală, cel puţin pasionantă. Eroul principal rămâne Matei, un informatician profesionist şi pentru care, în mod firesc, calculatorul reprezintă totul. De altfel, romanul începe cu dialogul dintre Matei şi o oarecare Angel, *nick* sub care se ascunde un *boot*, cum s-ar spune în limbajul informatic, lipsit de personalitate, dar dotat cu capacitatea de a comunica într-un limbaj simplu, colocvial. Ce surprinde este faptul că acest *boot* îi trimite lui Matei mesajul *I love you*, cel cu care debutează textul propriu-zis. Este însă doar o strategie a autoarei de a ne face să credem că acolo, în spatele *nick*-ului, se află cu adevărat o fiinţă. Progresiv, lucrurile devin limpezi. Angel nu există concret, este un program, poate chiar un virus, inoculat în mintea lui Matei de către... Matei însuşi: „... cum să fie totul în ordine când stau aici în biroul ăsta până noaptea târziu în faţa calculatorului iubind o femeie, Angel, într-o lume virtuală în care totul e posibil, dar nimic nu ajunge vreodată să se actualizeze în lumea reală". Iată primul simptom de ordin psihopatologic ce reflectă sciziunea interioară a eroului. Când două dimensiuni opuse sunt raportate una la cealaltă, când uneia dintre acestea i se atribuie mai multă consistenţă ontologică (în cazul lui Matei dimensiunea virtuală este „mai reală"), ceea ce rezultă e o stare criptică în care aparenţele (detaliile lumii concrete) par a fi consecinţele unei manipulări, ale unei iluzionări în masă de către o forţă absconsă: „Şi dacă în fiecare zi suntem furaţi cu un minut, ni se spune că e ora şapte, când de fapt şi de drept e ora şapte fără un minut, cine-mi dă mie înapoi acel minut din viaţa mea...?". În paranteză fie spus, drogurile provoacă aceeaşi paranoia. Aşadar, realitatea concretă începe să fie negată, în favoarea celeilalte, virtuale. Iar *boot*-ul, ca reprezentant al acesteia, devine un fel de zeu, o entitate transcendentă, chiar dacă personalizată: „M: Who are you?, A: I'm your angel". În lumea virtuală *nick*-ul este nu doar o fizionomie simbolică, este de fapt singura fizionomie posibilă şi, din acest motiv, este mai mereu asociată semnificatului prins în cuvântul care o slujeşte (spre exemplu, atunci când stai de vorbă cu un *nick* de genul negro senzaţia, venită inconştient şi firesc, e aceea că cel care îţi răspunde este un negru). Întrucât în mediul virtual totul este posibil (şi imposibil), Angel poate fi realmente un înger. Ipoteză pe care autoarea o confirmă subtil căci, după ce Matei se căsătoreşte în mod tot virtual cu acest *boot*, destinul său capătă un alt ritm şi, automat, alte nuanţe. Inutil să redau aici povestea de dragoste dintre Matei şi Anamaria, impecabilă prin tragismul ei, fiind vorba de o dragoste interzisă. Ar însemna să povestesc cartea, lucru pe care nu îl intenţionez. Intuiesc însă două puncte importante care ar constitui, dihotomic, acceptarea şi respectiv respingerea unei teze. Calculatorul, orice s-ar spune, este o prelungire a noastră, a creierului nostru, a nevoii de a cuprinde şi păstra totul. Lucru imposibil, desigur. Ei bine, teza ar avea următoarele coordonate. Nevoia aceasta a cuprinderii exhaustive este o componentă fundamentală a omului. A existat întotdeauna un surogat al calculatorului, iar acesta a fost imaginaţia. A. Marino trimite, pe bună dreptate, la romantism. Lumea imaginată este o lume transcendentală. Din acest motiv ea pare că ar putea cuprinde totul. Calculatorul nu este o invenţie tehnologică întâmplătoare, este o invenţie menită să susţină şi accentueze utopia potrivit căreia totalitatea ar putea fi tangibilă. Scene precum cea în care Anamaria îl plimbă pe Matei prin Louvru (cu ajutorul Internetului), deşi cei doi stau într-un oarecare Muzeu de artă din România, sunt sugestive în acest sens. Ei bine, această totalitate are o dublă semnificaţie. Mai întâi una orientată spre transcendent, cum am semnalat deja, şi în cadrul căreia calculatorul reprezintă mijlocul accederii la mântuire, divinitate etc. (: „revelaţia e la îndemâna oricui, Internetul funcţionând pe acelaşi principiu ca al creştinismului timpuriu, orice se poate mântui, nu trebuie decât să urmezi calea (...) *click here* şi mântuirea poate fi a ta."), iar apoi una orientată spre imanent şi în care este abordată problema identităţii, calculatorul fiind aici oglinda celui care îl manipulează. Celei dintâi îi corespund dialogurile dintre Ilarie şi Matei, iar celei din urmă procesul pierderii identităţii sugerate de pierderea unui banal miros de *aftershave*. De vreme ce ambele semnificaţii sunt proiectate pe posibil, pe virtual, urmează că nimic din ceea ce se întâmplă în această carte nu e sigur. Detaliu fără importanţă, atâta timp cât există o certitudine esenţială: calculatorul, respectiv echivalentul său: imaginaţia. Ilarie îl/o acceptă ca atare, ca mijloc de activare a credinţei: „Ilarie (...) a înţeles, inconştient sau nu, că trebuie să se folosească de tehnologie şi nu să o proclame ca pe-o unealtă oribilă a diavolului...". Lui Matei, însă, această

→

prelungire a propriei fiinţe îi va fi fatală. Pentru că nu are un obiectiv precis, pentru că este, precum o oglindă, redundantă. De unde şi starea de pierdere identitară: „dumnezeule, cum îmi scapă şi trupul acesta de sub control". Aşadar, pe de o parte acceptarea acestei prelungiri ca fiind prolifică, şi, pe de altă parte, respingerea ei, ca stare malignă de autocuprindere.

În ceea ce priveşte construcţia, cursivitatea frazelor este întreruptă sau, mai bine spus, este suspendată, rezultând un ritm fragmentat, halucinant, ce măreşte starea de confuzie. Dar această confuzie nu dăunează coerenţei şi consistenţei romanului. Este una care planează mai degrabă asupra atmosferei ce emerge din el. Sunt, de pildă, două scene excelent realizate care amplifică stranietatea atmosferei, cea din compartimentul de tren, unde Matei întâlneşte o femeie nebună (autoarea!), şi cea de la secţia de poliţie, unde adevărurile subiective, relative, ale celor doi protagonişti (Matei şi poliţistul) sunt raportate unul la celălalt, ca două perspective complementare asupra aceleiaşi realităţi. Ei bine, trunchierea frazelor care compun aceste fragmente nu dăunează coerenţei lor, ci parcă le amplifică, le dezvoltă, punându-l automat pe cititor să gândească. Acesta din urmă îşi opreşte lectura, nu pentru a relua fraza, ci pentru a-şi clarifica, mental, chestiunile abordate. Fiindcă ele sunt aruncate fragmentar, activându-i atenţia distributivă. (Este şi motivul pentru care, pe ultima pagină a primei cărţi – individuale – a Florinei Ilis, *Coborârea de pe cruce*, se vorbeşte, în privinţa scrisului ei, despre „redescoperirea plăcerii de a citi").

Ceea ce aş reproşa autoarei ar fi ultima pagină a cărţii. Moartea lui Matei nu este justificată nici măcar de eşecul său existenţial, deşi poate că unii preferă acest tip de sfârşit melodramatic. Să nu uităm că procesul acesta schizoidian, în care rolul principal îl are calculatorul, este astăzi destul de generalizat. Matei nu este un caz singular, este doar prototipul individului (nici măcar postmodern) care se caută în virtual (imaginar), aşa cum a făcut-o omul dintotdeauna.

Florina Ilis demonstrează că pe tărâmul prozei se face ceva şi se face bine. Dacă alţii cred contrariul, îi invit să parcurgă acest roman excelent.

PS: Şi încă ceva, de data aceasta autoarei: nu doar A. ştie taina.

■

* Adrian Marino, *Între virtual şi real*, în *Observator cultural*, nr. 156/2003.

Un istoric şi un loc de adeverire

■ *Tudor Sălăgean*

KÁROLY VEKOV
Locul de adeverire din Alba-Iulia. Secolele XIII-XVI
Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2003

Rezultat al cercetării asidue şi îndelungate a fondurilor arhivistice, colecţiilor de documente şi a unei impresionante bibliografii, volumul semnat de Károly Vekov îşi propune, ca obiectiv major, să trateze principalul aspect al activităţii capitlului din Alba-Iulia în calitatea sa de loc de adeverire, *emiterea de documente*, analizată atât din punctul de vedere al naturii şi modului de consemnare a actului juridic, cât şi din acela al organizării locurilor de adeverire şi al rolului cultural al personalului acestuia. Analiză temeinică şi minuţioasă a multiplelor aspecte legate de practica scrisului, activitatea şi mentalităţile juridice şi viaţa spirituală a Transilvaniei medievale, investigare pertinentă şi echilibrată a interacţiunii membrilor organismului social medieval cu suprastructura acestuia, lucrarea se afirmă, în acelaşi timp, ca o incursiune istorică ce lămureşte arii mult mai largi decât acelea legate propriu-zis de menirea principală a locurilor de adeverire. Finalizată ca teză de doctorat sub coordonarea reputatului cercetător Lajos Deméný, această cercetare resimte însă, în principal, amprenta primului său coordonator, marele savant şi autenticul istoric medievist care a fost profesorul clujean Francisc Pall, faţă de care autorul îşi exprimă datoria sa de recunoştinţă.

Locurile de adeverire (cunoscute, de-a lungul epocii medievale, sub denumirile de *loca credibilia, loca testimonialia, loca solempnia* sau *conventus credibilis*) constituie o instituţie singulară în Europa, specifică regatului medieval al Ungariei. În îndelungata perioadă în care a funcţionat în această calitate, capitlul din Alba-Iulia s-a afirmat ca una dintre principalele instituţii emitente de documente din Transilvania medievală. În pofida rolului deosebit pe care l-au avut locurile de adeverire în cadrul sistemului feudal central-european, inclusiv în Transilvania, atât instituţia propriu-zisă, cât şi activitatea personalului care a funcţionat în cadrul acesteia de-a lungul veacurilor continuă să prezinte numeroase necunoscute, datorate, foarte probabil, tocmai multiplelor solicitări cărora se văd obligaţi să li se supună istoricii care se aventurează în străbaterea acestui teritoriu fascinant şi complex.

În pofida aparenţei sale hibride, primul capitol al lucrării (*Condiţiile economice şi sociale din Europa Centrală şi rolul lor în formarea practicii scrisului*) reprezintă o necesară introducere în problematica emiterii documentelor în societatea medievală, autorul asumându-şi obligaţia de a-l introduce pe cititor în probleme cum ar fi: trăsăturile specifice ale dezvoltării social-economice în Europa Centrală, evoluţia documentului privat din antichitate până în epoca feudală sau activitatea instituţiilor emitente de documente din Europa Occidentală. El este în mod fericit completat de o amplă şi consistentă investigare a procesului constituirii şi organizării locurilor de adeverire şi a relaţiilor acestora cu biserica şi puterea de stat, care constituie obiectul celui de-al doilea capitol al acestei lucrări. Evidenţierea creşterii progresive a rolului instituţiilor ecleziastice în cadrul sistemului juridic al regatului medieval ungar este efectuată de Károly Vekov în paralel cu analiza îndelungatului proces de restructurare a societăţii maghiare în curs de sedentarizare, de reaşezare a sistemului său de valori. Pe baza unei ample informaţii documentare, autorul analizează, cu spirit de pătrundere, procesul de sporire a importanţei practicii scrisului pe parcursul secolelor XI-XIII şi diminuarea treptată a ponderii oralităţii în cadrul procedurii judiciare şi al activităţilor legate de aceasta.

Începând cu cel de al treilea capitol al lucrării, Károly Vekov intră în miezul problematicii abordate, focalizându-şi atenţia asupra activităţii locului de adeverire din Alba-Iulia, analizată sub multiplele aspecte ale manifestărilor sale. Merituoasă este preocuparea consecventă a autorului de a face lumină în direcţii de cercetare – începuturile capitlului din Alba-Iulia, debutul funcţionării sale ca loc de adeverire, diferitele vicisitudini care au afectat această activitate de-a lungul secolului al XIII-lea – în care progresele se lasă aşteptate de foarte multe decenii. În pofida impactului negativ al numeroaselor crize şi sincope pe care le-a parcurs societatea transilvăneană medievală, constatăm că activitatea capitlului – exprimată prin numărul mereu mai mare de documente emise de la un deceniu la altul şi prin diversificarea

Cristina Ciobanu *After Life*

continuă a acestora – a fost, în ansamblul său, una ascendentă. O foarte consistentă parte a lucrării este consacrată activităţii de emitere a documentelor, analizată sub multiplele sale aspecte – conţinutul documentelor şi fazele emiterii lor, activitatea internă a locului de adeverire, raporturile capitlului cu societatea feudală – urmată, la rândul ei, de o analiză formală a documentelor emise de locurile de adeverire, din punct de vedere al caracteristicilor lor interne şi externe, şi, de asemenea, de o amplă şi documentată reconstituire a *cancelariei* capitulare şi a modului ei de funcţionare. În sfârşit, în remarcabilul capitol al VI-lea, consacrat contribuţiei capitlului din Alba-Iulia la dezvoltarea culturii în Transilvania, autorul ne propune o descifrare pasionantă şi subtilă a intereselor culturale ale unor oameni care, dincolo de activităţile lor de rutină, şi-au afirmat, în numeroase cazuri, calitatea lor de personalităţi creatoare, deschise marilor curente culturale ale epocii lor. Lucrarea este completată printr-un număr de anexe tabelare care prezintă documentele locului de adeverire emise în secolul al XIII-lea, dimensiunile documentelor pe pergament şi hârtie şi, în sfârşit, o foarte completă şi folositoare listă a personalului locului de adeverire din Alba-Iulia (prepoziţi, cantori, decani, arhidiaconi, canonici şi alţii) din intervalul 1196-1556.

Prezentând toate caracteristicile de structură şi de conţinut ale unei lucrări „clasice", cartea lui Károly Vekov trebuie receptată ca o adevărată piesă de rezistenţă, o cercetare solidă, profundă şi austeră a unor realităţi istorice fundamentale pentru istoria societăţii şi a culturii Transilvaniei evului de mijloc.

■

Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă (1)

■ *Ştefan Manasia*

În nota în care ne-am obişnuit, anii din urmă au fost bogaţi editorial pentru autorii de poezie, aducând în prim-plan (măcar în cronicile literare) volume ale unor foarte tineri poeţi. Departe de a fi monotone, sincrone ca modalităţi discursive, ideologii literare etc., aceste opere conturează un relief heteroclit, cu urcuşuri şi coborâşuri, aşadar cât se poate de interesant: tinerii experimentează lucid, au lecturi şi modele culturale diverse, pe care le apără şi le comentează (nu o dată polemic). Nu cred că se mai poate vorbi azi de *solidaritate generaţională* sau în cadrul unei şcoli literare comune, ci de *solidaritatea operelor* născute într-o societate aproape normală, lipsită de cenzură, ducând însă pe mai departe vechi cicatrici.

Iată, în cele ce urmează, aliniaţi la start, trei tineri poeţi cu voci distincte şi sigure, căutându-şi fiecare locul ce i se potriveşte în acest peisaj:

Debutul poetic al lui Cosmin Perţa (la douăzeci de ani împliniţi), mărturisesc, m-a contrariat: poemele au germinat prematur, autorul nu are cum să aibă o gândire precisă şi elastică de pe acum – trăim totuşi sub tirania bibliotecii, a lui „original cu orice preţ" –, mi-am spus... Deschizând *Zorovavel* (Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2002), eşti întâmpinat de ipostazele/scenariile unui „prinţ" cu nume slav, rudă, mai degrabă, a sadicului şi înrăitului prematur *Porcec*, decât a legendarului şi simpaticului domn Mopete. Zorovavel (erou al poemului omonim) se dezvoltă în alveola memoriei asemenea fetusului geamăn în plămânul fratern: Zorovavel – identitate pierdută, circar adolescentin şi dezabuzat, slav dedulcit la aromele mitologiei americane: Marilyn Monroe, Coca-Cola, Playboy, grupul rock Nirvana etc. Dualitatea aceasta nu se opreşte aici. Zorovavel, simbol al lumii nordice, întunecate şi grave, ţinând de vârsta expresionistă a poeziei, se mulează pe trupul poemului narativ, diluvian, acaparator, amintind energetismul beatnicilor (pe care tânărul nostru autor îşi va găsi, poate, timp a-i studia). Ceea ce era reflecţie disimulată în prima secvenţă a volumului devine, în ciclurile al doilea şi al treilea, *Subsolul cu grec fiti* şi *Lucrez la o moarte*, confesiune la persoana întâi: coborâre în visceral, între fantasme lubrice, lângă „sicriul prinţului Zorovavel/ ornat frumos cu discuri Beatles/ şi automobile Bentley". Actantul liric îşi asumă, destul de facil, beatitudinea şi demonismul, venite, probabil, prin filiaţie baudelairiană: „În dimineaţa aceea am încercat/ să-mi croiesc drum/ până la subsolul cu graffiti/ unde am început să citesc Biblia/ şi să mă mângâi frenetic." Pentru a continua, în textul următor: „Da, am făcut dragoste/ pe sicriul lui"... Din raţiuni poetice, Golemul copilăriei a fost înviat, pentru a-l ucide, iată, cu vechi (şi livreşti) satanisme. Există, cu toate acestea, semnele unei suferinţe autentice, care luminează, precum stigmatele, paginile cărţii: „Fumul se împrăştia prin crăpăturile/ zidăriei ca viermii printr-un/ craniu proaspăt.", „şi căutând în mintea lui/ fălcile şobolanilor toamna" sau „Păstram sângele de pe spatele timbrelor/ trimise de prietenii mei". Cosmin Perţa este, dincolo de automatismele şi gratuităţile unor poeme, dincolo de exuberanţa vârstei, un poet înzestrat şi promiţător.

Radicalismul lui Alexandru Vakulovski, din volumul de debut *Oedip regele mamei lui Freud* (Ed. Aula, Braşov, 2002), se situează undeva între komunism şi dumnezeism. Junele basarabean a devenit celebru, în spaţiul cultural valah, după ce aceeaşi editură braşoveană i-a publicat, tot în 2002, romanul „unei generaţii", *Pizdeţ*. Din păcate, „radicalismul" editorului (şi al scriitorului) a făcut ca ambele volume să aibă o minimă difuzare, ceea ce justifică – într-un fel – rândurile de faţă, scrise abia acum, după ce Alexandru Vakulovski a ratat, „la mustaţă", câteva importante premii literare. Atât volumul de versuri, cât şi romanul ilustrează o singură strategie textuală şi existenţială, se hrănesc din aceleaşi traume şi mutilări, deconspiră realitatea „schizofrenă" în care se pierd numeroşi tineri români (sau români basarabeni) de azi. *Oedip regele mamei lui Freud* este un soi de strănepot literar al culegerii – ignorate de critică la vremea ei – *Elegii pentru fiinţe mici*, publicată de Eugen Ionescu în anul 1931. Întâlnim, la *Oedip...*, aceeaşi infantilizare a subiectului liric, aceeaşi condiţie precară a eului, cuprinse într-o sintaxă ce aminteşte jocurile copiilor, logica lor eretică. Discursul încălcit, opacizat, minciuna savantă a ideologilor (sau teologilor) sunt denunţate lapidar: „Vladimir Ilici Lenin/ Friedrich Engels Karl/ Marx îl înconjoară pe Dumnezeu/ îl leagă de un stâlp/ şi-i zic:/ dă-ne te rog/ frate o lamă" (*Komunism & Dumnezeism*). Poetul reduce opere filozofice sau teologice la schema care le guvernează, identifică limpede şi... cât se poate de „liric" natura obiectului; totul este descris, de aceea, într-o limbă vie, spontană (slangul... basarabean!), neomiţând dezacordurile vorbirii, regionalismele şi ilogismele. Prin urmare, Dumnezeu, în lumea scoasă din ţâţâni, post-comunistă, a lui Vakulovski, devine *ALA*, monologhează beckettian şi comite absurdităţi: citeşte Nietzsche, are o iubită, omoară furnici ş.a.m.d. Dar autorul nu reduce textul la cearta, lipsită de fertilitate, cu divinitatea absentă. Erezia lui se consumă, în unele

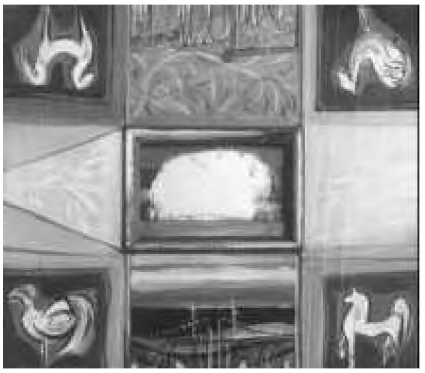

Cristina Ciobanu *Childhood Dream*

mici poeme, în gesturi ritualice, tandre, ce surprind aura unui îndrăgostit de condiţia-i fragilă: „afară e iarna pe care n-o iubesc/ mâinile mi se întind/ să sparg geamul dar eu/ le opresc/ credeam că ieşind din mine voi veni/ Tu ai zis că nu/ că va fi mai degrabă/ un avort şi va trebui/ să mor iarăşi în cer/ şi să mă nasc pe pământ" (*Dao De*). Dincolo de mimetisme culturale (gen Alexandru Muşina, Cristian Popescu, Dumitru Crudu, Ştefan Baştovoi), această privire perplexă şi rănită, dar învăluită în candoare este semnul autenticităţii poeziei din *Oedip...* Poemele ample (sau ciclurile) din a doua jumătate a volumului – sunt exemplare *Poemul picioarelor* şi *Fetiţa cu ochii albaştri* – conţin poveşti complexe şi tensionate, care se suprapun perfect peste cele din roman (cunoscătorii îmi vor da dreptate), întâlnim aceleaşi oaze de puritate şi nuntire infiltrate în deşertul abjecţiei cotidiene: „nu te supăra mămico/ că te şantajez cu amintirile mele schizofrenice" (*Să urlăm cu Gim*). Când totul e gata să se transforme în blasfemie, ca în *The End* al lui Jim Morrison, lentila prin care lumea e privită se umezeşte de o lumină blândă.

Nr. 1-2/2003 al revistei *Paradigma* înregistrează o serie de probe din dosarul naşterii unei „noi generaţii literare". Sunt convocaţi, de aceea, poeţii, prozatorii şi criticii ale căror texte ar trebui să elimine zonele albe de pe harta „noii sensibilităţi". Este reluat acum pariul lansat, într-un număr anterior din *Ziua literară* (în nr. 40/2003, art. *O nouă generaţie literară*), de mereu provocatorul Marin Mincu: „îndrăznim să postulăm că autorii, ce debutează în volum în preajma anului 2000, ar putea să configureze un alt câmp de tensiuni semiotice, capabil să genereze *nucleul programatic* în jurul căruia să polarizeze o nouă generaţie de creaţie care să corespundă noului orizont de aşteptare". În acest „nucleu programatic" se vor înscrie, probabil, şi textele teoretice ale *fracturismului* (Dumitru Crudu, Marius Ianuş, Răzvan Ţupa), şi cele, de ultimă oră, ale lui Adrian Urmanov – autor de manifeste *utilitariste* –, despre al cărui recent volum, *Poeme utilitare* (Ed. Pontica, 2003) vom continua să discutăm în numărul următor. ■

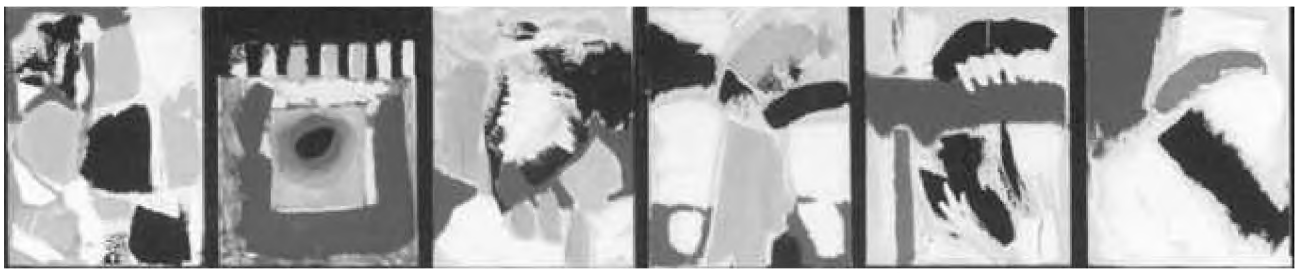

Cristina Ciobanu *Composition Red, White & Black*

remember

Feţele timpului în povestirea *Fefeleaga* de Ion Agârbiceanu

■ *Viorel Mureşan*

Statutul lui Ion Agârbiceanu astăzi e acela al unui scriitor „clasat". Decenii la rând, canonic, prin nuvela exemplară *Fefeleaga*, acum a decăzut şi din această demnitate. Aproape nimeni nu-şi va mai aminti că scriitorul cu înfăţişare de patriarh se stingea din viaţă exact acum patru decenii, la 28 mai 1963, la Cluj, unde se stabilise încă din 1919. Sorbit de marile dileme ale sufletului, Agârbiceanu a străbătut cu demnitate deceniul şase din veacul douăzeci – cel mai riguros în provocarea răului din tot comunismul românesc. Un ochi proaspăt însă, un spirit însetat de epos, de unul paradigmatic, va găsi la Agârbiceanu – în câteva dintre scrieri – farmecul exemplar al unui povestitor exemplar. O surprinzătoare apropiere face Ion Negoiţescu între povestirea *Fefeleaga* şi poemul lui Bacovia *Lacustră*. Elementul comun celor două scrieri ar fi statutul lor paradigmatic. Ar mai fi, poate, obsesia letalului, prezentată la amândoi scriitorii. În povestirea lui Agârbiceanu, singurul „*eveniment* " al textului este *moartea*, căci acţiunea propriu-zisă se reduce la tropotitul mecanic pe uliţele satului al tragicului cuplu Fefeleaga-Bator. Făcând uz de tehnica racursiului, Agârbiceanu aminteşte doar în treacăt primele cinci înmormântări din biografia personajului poreclit *Fefeleaga*, poposind ceva mai insistent numai la a şasea, cea a fetiţei Păuniţa. Diegeza din *Fefeleaga* e o mişcare în cerc închis ce se desfăşoară sub sigiliul implacabil al timpului. Distingem un timp aparent progresiv, cel exterior fiinţei, de care se leagă amintirea, dar mai substanţial este timpul care se reîntoarce, cel interior, care generează speranţa şi care se epuizează odată cu moartea Păuniţei. Aşadar, în procesul de comunicare dintre un narator omniscient şi cititorul avizat, referent este *timpul*, din chiar debutul povestirii: *„Dis-de-dimineaţă o vezi pe drum, târându-şi calul de căpăstru."* Recurenţa vocabulelor cu referire la înscrierea în durată e, pe cât de mare, tot pe atât de diversificată: *„Femeia l-a plâns ce l-a plâns dar n-a avut vreme de jelire…."*; *„Bator, în vreo trei zile, cât a hodinit până l-au îngropat pe Dinu, era aproape să înţepenească."*; *„Şi când au văzut-o pe Măria, a doua zi după ce şi-a îngropat bărbatul…"*; *„Şi aşa, încetul cu încetul, trepotind din cizmele mari, ziua întreagă pe uliţele satului..."*; *„să se frământe săptămânnă de săptămână…"*; *„Poate or fi muncit-o şi pe ea vreodată, -cândva, demult de tot- gânduri mai luminoase…"*; *„întâi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat la pociob"*; sau, în fine: *„Timpul, pentru ea, avea o singură măsură: de la moartea unui copil până când altul îşi închidea ochii." Timpul*, în această bucată epică, se converteşte într-o veritabilă *„ars moriendi"*, izvorând din profunzimile fiinţei în simboluri care vorbesc. Astfel, într-o clipă de bilanţ a personajului asistăm la naşterea imaginară a unei clepsidre care îi măsoară viaţa alături de Bator. Timpul capătă imaginea materială a minereului dus în spinare de cal: *„cât aur vor fi scos unii şi alţii din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gândit niciodată să socotească, dar, de multe ori, când Bator abia urca pe spinarea dealului, îşi zicea în gândul ei: Din câtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta."* Urcând şi coborând Dealul-Băilor, calul însuşi devine un simbol al timpului care se prelinge între infern şi ceruri. Tragedia din existenţa femeii poreclită Fefeleaga are ca pivot în jurul căruia radiază etapele naraţiunii cifra *cinci*. *Cinci* e un număr al centrului, al armoniei şi echilibrului, care în povestire sunt valori, succesiv deteriorate, atinse de aripa morţii. *Cinci* e numărul copiilor pe care i-a avut iniţial Fefeleaga. Dar, aflăm într-un punct al povestirii, *„în cinci ani de văduvie a rămas numai cu doi copii, un băiat şi o fetiţă."* Păuniţa, ultimul copil al femeii tragice din povestire, moare în *al cincilea* an de la ultimul frate decedat. Dar e semnificativ şi multiplul lui *cinci* acel *cincisprezece* fatal, peste care nu puteau trece copiii ei: *„Au murit toţi când să treacă peste anul al cincisprezecelea.Ca şi când acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt, de care era sortit să se împiedice copiii ei."* Dacă fatalitatea intervine în viaţa acestei familii prin *multiplul de trei al lui cinci, cincisprezece*, numărul anilor în care Fefeleaga a muncit alături de Bator, aproape incredibil, e multiplu de nouă: *„Număra aşa ca-n vis de câte ori a urcat şi-a coborât dealul acela, socotea cam câte poveri de piatră să fi dus vreme de vreo patruzeci şi cinci de ani."* Prin *Fefeleaga* acel ideal întreg reprezentat de cifra *cinci* este mereu atins de *un fatum* care însoţeşte paşii personajelor de tragedie. ■

in memoriam Vasile Sav

■ *Victor Cubleşan*

Vasile Sav a plecat. A plecat dintre noi cu aceeaşi repeziciune care-i însoţea fiecare gest. Într-o continuă ardere interioară, mereu surprinzător, mereu pus pe şotii, mereu gata să se lanseze într-o discuţie aprinsă pentru ca în momentul următor să facă un alt gest neaşteptat. Veşnic înarmat cu un elegant baston, cu o eternă pălărie cu boruri largi, Vasile Sav se afişa ca un boem. Dar în spatele imaginii pe care şi-o cultiva cu un umor şi o autoironie fină se ascundea un intelectual de o mare forţă. Era un cărturar de modă veche. Pentru că Vasile Sav ştia să fie de o exasperantă acribie ştiinţifică, de o corectitudine a datelor verificate şi răsverificate. Îndrăgostit de tot ceea ce înseamnă cultură clasică latină, dispus oricând să abordeze cele mai tehnice şi delicate subiecte din gramatica latină, înţelegînd să glumească cu orice subiect, dar mai puţin pe acest teritoriu care monopoliza tot ce avea mai serios. L-am cunoscut toţi alergînd între birouriloe Uniunii Scriitorilor, *Stelei* şi *Tribunei*, pregătit să întrerupă orice discuţie pentru a te înşfăca literalmente şi a te târî în tormentul unor discuţii de obicei rezervate doar celor iniţiaţi, dar pe care ştia să le transforme prin energia sa într-o dispută pasionantă şi pasională. La *Steaua* era redactorul care umplea literalmente cele trei încăperi ale revistei, care părea să se afle peste tot în acelaşi timp, făcînd cîte trei-patru lucruri deodată. Şi poate mai mult decît oricare alt redactor, Vasile Sav înţelegea spaţiul *Stelei* ca un spaţiu al muncii. Biroul său, aşa cum îl cunosc toţi, era un birou de lucru. Cu dicţionare şi referinţe într-o parte, cu ecranul monitorului în faţă, cu cutiile cu fişe sub tăblia mesei, cu salteua pregătită pentru nopţile de trudă. Cu bufniţa Atenei, cea a înţelepciunii şi a vegherii limitelor păzind dintr-un colţ. Făcea voluntar, cu o pasiune aproape violentă o muncă dificilă şi solitară, cea de tălmăcitor şi refăuritor de cuvinte. Un travaliu care, mai mult decît oricare altul impune trudă şi absolută modestie, căci înseamnă şlefuirea unui alt autor şi dăruirea de valori culturii naţionale, lăsîndu-te pe tine într-un plan secund. O muncă ce-I arăta devoţiunea sacrosantă pentru textul original şi limbă. Vasile Sav a reuşit să dea culturii române cele mai importante opere ale unui autor fundamental, Sfîntul Augustin. Dar pasiunea sa pentru cultura clasică l-a contaminat şi pe poetul Vasile Sav. Volumul său de *Catuliene* se numără printre cele mai insolite şi pasionante lecturi din poezia românească a prezentului. Savoarea cu care creiona în metru antic contururile Clujului, cu care schiţa portrete şi scene arătau un poet ascuns, refulat şi voluntar plasat într-un plan secund pentru a face loc omului de ştiinţă, lingvistului şi traducătorului. Avea un umor care trăda o fenomenală poftă de viaţă şi asta se vedea în pasiunea sa pentru Properţiu, Catul, Tibul. Dar în acelaşi timp era un om al credinţei, un om devotat lui Dumnezeu şi care înţelesese să fie nu doar un suflet izolat, ci un ostaş al bisericii. Era un om bun, şi dincolo de ironia care marca orice discuţie a sa, nu era moment în care să nu te întrebe: eu cu ce te pot ajuta? Acum Vasile Sav a plecat, lăsînd în urma lui perpetua noastră aşteptare de a-l reîntîlni, de a încerca, în mod straniu, în acelaşi timp exasperarea veşnicelor discuţii pasionale şi entuziasmul său contaminant. A plecat lăsînd cîteva traduceri fundamentale, cîteva cărţi surprinzătoare şi nostalgia unui om croit parcă după alte calapoade, cele ale poate ultimului cărturar ardelean.

■ *Vasile Sav*

XXI

O patrie a spiritului, dar corzile lirei sunt pline de oţetul plâns şi, pe buzele arse de iubire ale îndrăgostitului, cuvântul mai poartă imaginea trupului şi mireasma.

Fulgeră sabia în mâna încordată a luptătorului, iar noi căutăm frumuseţea în penumbra antică şi în limbajul sacru al runelor, căci am simţit, nu o dată, liniştea acolo unde sarcofagele înnegrite amintesc triumful imaginar al gândului.

XXII

Crinii încrucişaţi pe spadă.

Înălţare a picurei pe cerul vlăguit al faptei. Un cortegiu venea pe drumuri prăfoase. Erau călări şi vicleni. Cu ochii adânciţi şi negri. Căpetenia avea dreapta putredă. Era păros.

O gintă ce se stingea.

Înaintea luptei, apărătorii îi descoperiră moţi, în şa.

Au fost trecuţi pe sub lănci. Colcăiau. Mari păsări de pradă. Negre. Şarpele străpunse atunci curcubeul.

Acolo fu aşezată, pentru a doua oară, lespedea.

(din volumul *Elegii*,
Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986)

Renegocierea identităţilor socio-culturale în Europa de Est

Conferinţele ce s-au desfăşurat sub titlul generic *Renegocierea Identităţilor Socio-Culturale în Europa de Est Postsocialistă*, care au avut loc la Cluj în perioada 28-30 iunie, 2003 au repus în discuţie multe teme care nu încetează să suscite interesul şi care urmăresc felul în care se redefinesc concepte precum cele de *putere, identitate etnică, educaţie, feminism, globalizare* etc. Organizatorii evenimentului: Institutul de Antropologie Culturală (Cluj), Grupul Interdisciplinar pentru Studii de Gen (Cluj), Facultatea de Studii Europene (Cluj), Fundaţia Desire (Cluj) şi Fundaţia pentru Antropologie Vizuală (Sibiu) au dorit ca aceste conferinţe să fie mai mult decât simple expuneri, reuşind să se înscrie într-un veritabil dialog cultural susţinut de discuţiile purtate cu invitaţii de peste hotare, printre care le amintim pe: Barbara Einhorn din Marea Britanie, care a susţinut lucrarea intitulată *Gender, Power and Political Participation: Some Key Issues in the Context of Political Transformation in Eastern Europe*, Linda Racioppi şi Katherine See (SUA, *Ethno-Gender Hegemonies and Ethnic Conflict*), Eva Başovec (Slovenia, *West-European Fantasies about East-European Feminism*), Claudia Krops (Olanda, *Sexuality Studies at the University of Nijmegen*). Multe dintre lucrări s-au dovedit a fi analize exacte, puternic focalizate şi susţinute de date concrete, statistice. Nu au lipsit însă nici cele care au abordat temele din perspectiva unei gândiri critice menite să clarifice, sau dimpotrivă, să evidenţieze dificultatea şi uneori chiar ambiguitatea conceptelor mai sus amintite. Lipsa de spaţiu ne împiedică să ne oprim asupra tuturor discursurilor dar dorim să menţionăm câteva care ne-au atras în mod deosebit atenţia: Enikő Magyari-Vincze cu lucrarea *Post-socialist Gender Order(s) and ethnic Differences*, Sabina Ispas cu *The research of Traditional Culture and Identity Issues*, Mihaela Frunză cu *Equal Chances? The ambiguity of Romanian Liberal Feminist Discourse*, Olivia Toderean cu *Revisiting the Idea of Global (Human) Development from a Feminist Perspective*, Ovidiu Pecican cu *Migrating Sexuality, Migrating Lust. On Post-sexual Pleasure*, Roxana Tesiu cu *Gender equality in the Context of European Union*, Petru Iluţ cu *Dynamics of Multiple Identities in the contemporary Romania. The Student's Condition*, Ion Cuceu cu *Identity Constructions and Ethnolcgical Research Centres*, Bogdan Neagotă cu *Perspectives on Transylvanian Roma Folklore*.

Doamnele profesoare Barbara Einhorn de la *University of Sussex*, precum şi Linda Racioppi împreună cu Katherine O'Sullivan See de la James Madison College, *Michigan State University* au acordat interviuri revistei noastre.

Barbara Einhorn este Director of Gender Studies fiind cunoscută pentru cercetările care se apleacă asupra unor teme precum: naţiune şi identitate, rolul şi statutul femeii în Europa, ideea de comunitate. Printre lucrările publicate amintim: Cinderella goes to Market: Citizenship, Gender and Women's Movements in East Central Europe, The Great Divide? Women in East and Central Europe since 1945, Going 'Home'? Politics, Gender and Jewishness in the Return from 'Emigration' to East Germany.

– Doamnă profesoară Barbara Einhorn, de curând tradusă la noi, cartea lui Bourdieu, Dominaţia Masculină, *vrea să atragă atenţia asupra unei probleme care are rădăcini adânci: el susţine faptul că avem de-a face cu o înscriere a 'legii' în corp ca percepţie. Femeile sunt privite ca fiind cele percepute iar bărbaţii ca fiind cei care privesc şi totodată sunt agenţi activi ai societăţii. Câteodată feminismul pare doar o teorie despre felul în care femeile sunt percepute, nu o strategie de acţiune socială. Este acest lucru adevărat, sau feminismul, în special cel Est European a depăşit acest stadiu?*

– Bourdieu nu este primul care vorbeşte despre această teorie. De fapt analişti precum John Berger susţin mai de demult teza conform căreia femeile sunt văzute ca nişte obiecte de artă, fiind cele privite. Berger scrie în 1927 despre bărbatul capabil să privească femeia fără ca această privire să-i fie returnată. De asemenea, în 1975, Laura Mulvey a scris un important articol despre privirea masculină care construieşte femeia ca obiect de artă (dezirabil) şi despre lupta femeii de a câştiga acest statut de „dezirabil" şi în viaţă. Femeile sunt mereu obiectul, nu subiectul acţiunii. Mă întrebaţi dacă femeile îşi pot schimba acest statut, în special în Europa de Est. De ce nu? Cred că feminismul, fie că vorbim de cel din Est sau de cel din Vest, urmăreşte să schimbe această situaţie şi doreşte să acorde femeii putere, să o transforme într-un subiect politic capabil să-şi controleze, să-şi construiască propria viaţă, propriul destin, astfel încât femeia să devină o persoană care să aibă între ce alege, să aibă dreptul să aleagă, atunci când vine vorba de organizarea propriei vieţi. Acesta este, dacă vreţi, scopul, ţinta feminismului: controlul asupra propriului corp, controlul asupra propriei vieţi, dar şi schimbarea - nu numai a femeilor, a modului lor de viaţă şi a modului lor de a se autoprecepe, ci şi a relaţiilor de gen, în aşa fel încât relaţiile dintre bărbaţi şi femei să nu mai fie gândite în termeni de putere, ci ca relaţii de egalitate, de respect.

„... trebuie să existe schimbări la nivelul instituţiilor de stat şi la nivelul pieţei de muncă ..."

– Am pus această întrebare pentru că, nu demult, am cunoscut o persoană care spunea cu regret: „Mi-aş dori să fiu femeie, dar nu se mai poate. Acum trebuie să muncesc".

– Cred că există o criză forate veche în ce priveşte această problemă. Există o mulţime de atitudini tradiţionale de schimbat în ceea ce priveşte propria lor imagine de sine, în general femeile fiind percepute ca principalele responsabile pentru lucruri precum familia, casa, copii. E adevărat că ele pot obţine un loc de muncă, dar nu au o putere egală când vine vorba de luat decizii, nici în ceea ce priveşte întreţinerea unei familii, nici în politică sau în societate în general. De aceea transformările avute în vedere trebuie să se situeze la nivel structural şi instituţional, pentru ca mai apoi să se poată schimba şi atitudinile. Nu numai cele ale femeilor. Este greşit să se gândească că această schimbare depinde numai de femei, că femeile trebuie să se schimbe pe ele şi să influenţeze, să ajute un număr cât mai mare de femei să facă această schimbare la rândul lor. Pe de o parte trebuie să existe schimbări ale politicilor la nivelul instituţiilor de stat şi la nivelul pieţei de muncă, iar pe de altă parte, bărbaţii trebuie să-şi revizuie la rândul lor atitudinile şi felul de a gândi; atât bărbaţii cât şi femeile trebuie să-şi schimbe felul în care se privesc pe sine şi felul în care relaţionează unii cu alţii.

– S-a discutat în cadrul acestei întruniri despre ideea unei dezvoltări globale. După cum am înţeles această dezvoltare privită printr-o optică feministă lucrează mai degrabă ca o reţea. Cred că un as fel de model schimbă conceptul tradiţional de putere văzută ca ierarhie. Care ar fi caracteristicile acestei schimbări?

– Pe parcursul secolului XVIII, pe timpul iluminismului, şi de fapt mergând mult mai înainte, până la greci, întâlnim puterea înţeleasă ca formă ierarhică. Aceasta era bazată pe o gândire binară care a produs nu numai o dihotomie ci şi o ierarhie bazată pe diferenţa de gen ca diferenţă de principii impusă între bărbaţi şi femei. Această dihotomie este echivalată cu alte cupluri binare, precum raţionalitate - emotivitate, minte-corp, spaţiu public (ca prerogativă a bărbatului) şi spaţiul privat (ca intrând sub responsabilitatea femeii). Grecii puneau femeia la acelaşi nivel cu sclavii şi copii făcând-o astfel incapabilă să exercite puterea în cetate. Poate că prin acest nou mod de a cuprinde lumea prin intermediul unei reţele, tradiţionalul fel de a gândi binar, care a acţionat atât de mult timp în istorie va putea fi depăşit. Dar este un proces complex. Cred că reţeaua este foarte importantă şi cred că o reţea creată între ONG-uri, naţionale sau internaţionale, sau o reţea care să cuprindă regiunile dintre Est şi Vest, Nord şi Sud, o reţea globală este binevenită. Dar cel mai important lucru este instituirea unor politici de gen atât la nivel naţional cât şi la cel supranaţional, indiferent dacă e vorba de Uniunea Europeană sau de statele care se află sub influenţa Uniunii Europene. Crearea unor asemenea organizaţii e singura garanţie că schimbări de structură vor avea loc, că vor exista punţi de legătură între mişcările sociale şi structurile politici ale puterii. Avem nevoie de reţea pentru că ea este cea care poate realiza o multitudine de canale de comunicare care să uşureze acest proces.

– Multe voci susţin că problema feminismului e depăşită. Se spune că într-o societate consumeristă ca a noastră segregarea dintre sexe tinde să fie neutralizată prin adoptarea unei mode „unisex". Există cu adevărat acest fenomen? Va avea un impact puternic asupra generaţiilor viitoare?

– Cred că au intervenit multe schimbări în bine şi că în ultimii 30-40 de ani s-a îmbunătăţit modul de viaţă al femeilor. Prin urmare, multe tinere gândesc că feminismul este de modă veche şi că nu mai au nevoie de el. De obicei studenţii mei din anul întâi consideră că lucrurile stau aşa. Mulţi dintre ei m-au întrebat: „De ce trebuie să discutăm despre feminism? Noi nu avem probleme cu discriminările. De ce să avem nevoie de feminism?". Dar am încercat să le prezint problema în alt fel şi la rândul meu le-am pus tinerelor mele studente următoarea întrebare: „Ce condiţii trebuie să îndeplinească pentru obţinerea unei slujbe, într-un restaurant sau într-un magazin de exemplu, pentru a obţine bani cu care să-şi termine studiile". Au recunoscut că într-adevăr aici s-ar putea să fie o

→

problemă. Printre condiţii apar de multe ori cerinţe precum cele de a avea o figură plăcută, păr blond, un anumit fel de a se îmbrăca. Pe lângă toate acestea se prefigurează şi probabilitatea ca în timpul serviciului să fie obligate să asculte remarci cu conotaţie sexuală. Dintr-o dată şi-au dat seama că poate aici ar fi ceva de discutat, ceva de schimbat. Trebuie totuşi să recunoaştem că s-au făcut o mulţime de paşi înainte: oamenii, cel puţin în Marea Britanie sunt mult mai atenţi la cuvintele pe care le rostesc decât erau înainte, dar atitudini şi comportamente cu adevărat schimbate sunt greu de găsit. În Marea Britanie suntem încă departe de a scăpa de prejudecăţile şi discriminările la care sunt supuse femeile. Marile probleme persistă: tratamentul inegal şi incorect la locul de muncă, hărţuirea sexuală, discriminări în promovarea şi înaintarea în funcţie etc. Femeile pot fi integrate în piaţa muncii, dar ele continuă să fie lipsite de o reală putere care să ducă la schimbări politice. Aceasta se întâmplă în special datorită faptului că integrarea femeii în piaţa muncii este văzută - cel puţin în UE - doar în termeni de eficienţă economică şi nu în termeni de egalitate de gen.

„De fapt, feminismul din Vest ar trebui să asculte şi să înţeleagă experienţa de viaţă foarte diferită pe care femeile din Est au avut-o.“

– Care sunt în opinia dumneavoastră cele mai evidente diferenţe între Est şi Vest?

– Cred că, de fapt, vocile feministe din Est se deosebesc destul de mult de cele din Vest. Feministele din Est au simţit, cu o oarecare justificare, că feminismul din Vest a venit cu pretenţia de a la învăţa tot ce se poate despre această mişcare. De fapt, feminismul din Vest ar trebui să asculte şi să înţeleagă experienţa de viaţă foarte diferită pe care femeile din Est au avut-o. E vorba de istorii diferite. În trecut, în Europa de Vest se putea observa o luptă purtată în straturile de jos – schimbări create de un activism care pornea de la rădăcină, şi care, a reuşit în cadrul UE, să creeze o strategie „top-down“. În contrast, în regimul trecut din Europa Centrală şi de Est politicile ce priveau „emancipareа“ femeii erau dirijate de „sus“, de către stat. Pentru prezent cât şi pentru viitor, cred că feminismul, atât cel din Est cât şi cel din Vest trebuie să se folosească de ambele strategii pentru a produce o presiune de „jos“ şi în acelaşi timp să instituie la nivel de stat schimbări de politică şi schimbări în cadrul instituţional, care într-un final vor duce la schimbări în relaţiile dintre femei şi bărbaţi. Aceasta înseamnă că este nevoie de o comunicare constantă între Est şi Vest; avem nevoie să ne ascultăm unii pe alţii în speranţa îndeplinirii unui scop comun, acela al realizării egalităţii de gen.

Linda Racioppi şi Katherine O'Sullivan See sunt cunoscute pentru cercetările în domeniul Relaţiilor Internaţionale. Au publicat împreună un număr impresionant de studii care se apleacă asupra realităţilor din Europa de Est şi nu numai. Amintim: Women's Activism in Contemporary Russia, Ulstermen and Loyalist Ladies on Parade, 'This We Will Maintain': Gender, Ethno-Nationalism and the Politics of Unionist Identity in Northern Ireland.

– S-a discutat în cadrul acestor conferinţe faptul că poate nu ar mai trebui să folosim atât de des în discuţiile noastre această diferenţă dintre Est şi Vest dacă nu vrem să cădem într-un limbaj al etichetelor care ne blochează într-un mod învechit de gândire. Majoritatea consideră totuşi, că Estul şi Vestul nu sunt doar nişte „etichete“ ci descriu realităţi diferite. În opinia dumneavoastră care sunt cele mai evidente diferenţe între Est şi Vest în ceea ce priveşte tratarea minorităţilor?

Cristina Ciobanu *Jungle*

– Linda Racciopi: Nu sunt o expertă în legătură cu problemele sau politicile pe care le are România şi, în general, Europa de Est în ce priveşte minorităţile. De aceea sunt un pic ezitantă când e vorba de a face comentarii sau de a lua o atitudine clară. Totuşi, mi se pare că a privi noţiunile de „Est“ şi „Vest“ drept „etichete“ ne plasează într-un mod de gândire acronic. Probabil că cei care privesc din acest punct de vedere problema nu vor să reinstaleze graniţa care a existat între aceste două regiuni, dar nu putem ocoli un capitol important al istoriei spunând că „o dată cu 1989 toate diferenţele s-au şters“. Ar fi o mare greşeală. De fapt, în cadrul conferinţei, câţiva dintre participanţi au sugerat că nu putem gândi problemele minorităţilor dacă suntem indiferenţi la trecutul lor istoric.

„ ...există în rândurile politicienilor unii care susţin că o nouă diferenţă îşi face simţită prezenţa: nu numai diferenţa Est – Vest ci şi diferenţa America – Europa ...“

– Katherine See: Sunt de acord cu cele spuse de Linda. Cred totuşi că există un pericol în a vedea un Vest „absolut“ sau un Est „absolut“. Americanii, mai mult decât europenii au tendinţa de a vedea astfel lucrurile. În acest sens, cred că o astfel de imagine poate bloca o percepere atentă a ceea ce este distinct într-o serie întreagă de regiuni ale Europei Centrale şi de Est, poate bloca felul în care americanii spre exemplu, gândesc „blocul sovietic“ sau chiar ceea ce înseamnă „Vest“. Cred în acelaşi timp că nu putem ocolii trecutul şi istoriile particulare când vine vorba de naţionalităţi şi etnii. Ele vor avea un mare impact pentru ceea ce numim „problemele minorităţilor“, chiar atunci când problemele par să fie similare.

– Linda Racioppi: În SUA, există în rândurile politicienilor unii care susţin că o nouă diferenţă îşi face simţită prezenţa: nu numai diferenţa Est – Vest ci şi diferenţa America – Europa, ca şi cum acest vechi continent ar fi devenit un imens bloc „omogen“. Administraţia Busch are însă un nou mod de a se apropia de aceste diferenţe dintre Est şi Vest, Europa veche – Europa nouă.

– În Europa de Est problema minorităţilor e una delicată. Unele voci susţin că în ţările mici şi sărace e mai bine să fii în minoritate (fie ea etnică, religioasă, sexuală etc.) deoarece legislaţia UE poate ajuta minorităţile să obţină unele beneficii. Astfel, minorităţile cu un lobby puternic au tendinţa de a se organiza asemenea unor „mafii“, identitatea fiind astfel folosită ca scuză pentru excludere. Cum poate o Legislaţie ca acea a UE sau, în general, orice legislaţie, să diminueze acest fenomen?

– Katherine See: Cred că UE, prin legislaţia adoptată, este conştientă de măsura în care minorităţile au nevoie de suport pentru prezervarea lor culturală şi oferă o garanţie că aceste comunităţi vor fi ferite de orice mecanism care le discriminează. Mulţi au interpretat această atitudine ca pe o „discriminare pozitivă“, ca pe ceva ce-i face pe oameni să rămână uniţi prin identitatea lor. Îmi amintesc de ceea ce s-a întâmplat în SUA când s-a discutat legea Drepturilor Civile. S-a produs o teamă ca nu cumva oamenii să-şi susţină identitatea pentru a obţine mai multe privilegii. Nu cred – în primul rând pentru că legislaţia UE are nevoie să fie aplicată mai întâi la nivel local – că acest pericol este aşa de mare. Şi cred, după propria mea analiză că, poate nu aici, dar în alte ţări, ceea ce motivează populaţia să-şi susţină propria identitate (mă gândesc în special la minorităţile etnice) nu este neapărat nevoia de a obţine mai multe beneficii materiale, ci nişte motive mai complexe.

– Uneori, tocmai aceste diferenţe culturale devin un pretext pentru obţinere de fonduri. Birocraţia se extinde astfel de la nivelul economic, politic, la cel cultural. Cum se poate salva cultura de acest „sistem“? Cum poate să-şi atingă scopul, acela de a (după cum susţinea cineva la conferinţă) produce o „gândire critică“? Cum poate până la urmă să-l descopere pe celălalt exotic dacă rămâne captivă unei lumi de interese?

„ ...întotdeauna vom găsi un 'impresar', un 'antreprenor' care se va implica într-o apărare a etniei puternic politizată... “

– Katherine See: Cred că înţeleg ce vreţi să spuneţi; întotdeauna se vor găsi politicieni care vor scoate în evidenţă interesele de grup ale minorităţilor etnice, asigurându-şi beneficii făcând asta.

– Linda Racioppi: În complexitatea aceasta a studierii culturii şi mobilizării culturilor etnice, la fel cum remarcase Katherine, întotdeauna vom găsi un „impresar“, un „antreprenor“ care se va implica într-o apărare a etniei puternic politizată pentru a-şi putea urmări mai bine propriul lor interes, propriile lor ţinte politice. Dar e de asemenea adevărat că există unele grupuri care oricât de tare s-ar mobiliza nu au nimic de câştigat. Nu au nici o speranţă de a atinge beneficiile UE direct, dar au speranţe în realizarea unei promovări culturale, asigurându-se că vor exista programe prin care copii lor să aibă acces la educaţie, indiferent de contextul cultural din care vin. Dar pentru a înţelege cu adevărat această mobilizare trebuie să facem „muncă de teren“, trebuie să mergem să ascultăm ceea ce oamenii au de spus, care sunt motivaţiile care-i fac să participe sau nu la schimbări.

– Globalizarea, după cum vedem, nu este prea bine primită în rândurile populaţiei. Poate pentru că indivizii sunt obişnuiţi să se perceapă ca făcând parte dintr-o naţiune şi nu dintr-o companie multinaţională. Poate globalizarea să rezolve această problemă şi să creeze o 'comunitate' bazată pe interes economic?

– Linda Racioppi: Cu siguranţă că nu. Totuşi, cred că unele reacţii la globalizare sunt produse tocmai pentru că din păcate s-a creat un fel de

„comunitate bazată pe interes", dar întrebarea care se pune e următoarea: „al cui interes este promovat la nivel global?". Până acum nu sunt foarte sigură că globalizarea poate împăca diferenţele culturale şi în acelaşi timp poate să răspundă nevoilor unei imense mase de populaţie. Nu vreau să dau nume de companii, dar nu sunt sigură că interesele lor sunt aceleaşi cu ale cuiva care locuieşte în Oradea de exemplu.

– Katherine See: Există de exemplu unele pieţe, precum cele ale companiei United Colors of Benetton care par în sine că îndeplinesc cerinţele unei „multiculturalităţi", prin imaginea pe care şi-au creat-o sau prin staff-ul foarte variat pe care l-au angajat. Dar aceasta nu este o comunitate, este o corporaţie care prin imaginea sa „multiculturală" îşi urmăreşte interesul, acela de a obţine o poziţie în cadrul dezvoltării economiei globale, nu în cadrul dezvoltării unei dimensiuni umane.

– Linda Racioppi: Pe de altă parte, într-o oarecare măsură, comunităţile se pot baza pe interese economice comune... dar cred că trebuie să ne întrebăm despre felul în care aceste nevoi economice pun în contact oamenii, felul în care îi ajută să interacţioneze.

– Katherine See: Cred că dacă privim globalizarea numai în termeni economici, în termeni de corporaţii, pierdem din vedere oamenii înşişi, ideile lor, conexiunile care se realizează peste graniţele statelor, dezvoltarea unor procese de colaborare şi înţelegere care trec peste stadiul local. Am vorbit în cadrul conferinţei despre feminismul transnaţional, care este în sine o dimensiune a globalizării prin faptul că realizează conexiuni prin intermediul organizaţiilor nonguvernamentale, urmărind mişcări sociale ce trec peste graniţe. Acestea sunt „comunităţi" care câteodată au acelaşi interes economic, dar de obicei urmăresc un scop „normativ", un scop politic comun.

– Linda Racioppi: Problema cu aceste „comunităţi" e de a afla cine are sau cine ar trebui să aibă puterea de a transmite şi de a accesa, „controla" aceste comunităţi transnaţionale ..

– Katherine See: ... de a afla vocea cui contează mai mult?

– Cum înţelege feminismul conceptul de putere?

„ ...un concept al puterii văzut din perspectivă feministă, căruia îi lipseşte latura competitivă, concurenţială"

– Katherine See: E o întrebare destul de spinoasă...

– Linda Racioppi: În primul rând, nu cred că femeile sau feminismul au o înţelegere clară a termenului de putere. S-a discutat la conferinţă despre cum percep femeile diferitele forme de exercitare a puterii. S-a discutat de asemenea despre un concept al puterii văzut din perspectivă feministă, căruia îi lipseşte latura competitivă, concurenţială. În SUA dacă urmezi un curs introductiv în economie sau politică vei auzi probabil o definiţie de genul: „puterea este abilitatea de a face pe cineva să facă ceea ce nu ar dori să facă, abilitatea de a-ţi impune propria voinţă". Desigur, dacă aceste mişcări transanţionale de care vorbim sunt cu adevărat transnaţionale, adică produc un real schimb de idei şi încearcă să construiască împreună un viitor, să urmărească un interes care trece peste cele locale, atunci acest concept tradiţional de putere este depăşit. Puterea ar însemna să te asiguri că fiecare participă la urmărirea acestui ţel comun, a unei înţelegeri comune, şi nimeni nu mai poate să spună celuilalt: „tu trebuie să faci asta". O agendă comună lucrează cu acest nou concept de putere, sau cel puţin ar trebui să o facă. Dar, desigur, în toate mişcările transnaţionale se vor găsi şi unele filoane de influenţă ...

– Katherine See : Este adevărat că de câte ori e vorba de a construi ceva cu o putere colectivă, fie ea a femeilor sau a oricăror alte grupuri, oamenii intră în dialog venind dintr-un context diferit, având resurse diferite (financiare, culturale, intelectuale) care variază constant. Întotdeauna această dinamică va fi în joc. Credinţa mea, ca venind dintr-o cultură americană, este că trebuie să devenim din ce în ce mai sensibili la acesta dinamică a puterii, că trebuie să realizăm cât de important este ca oamenii care deţin mai multe resurse să se oprească pur şi simplu şi să-i asculte pe ceilalţi, mai degrabă decât să impună ei cadrul discuţiei şi turnura pe care ar trebui să o ia.

– Linda Racioppi.: S-au purtat o mulţime de discuţii despre cum feminismul din Vest a încercat să-şi impună propria formă asupra lumii a treia. Noi am asistat din plin la acest proces când am fost în Rusia. Am fost la un număr de întruniri unde în loc să se asculte ceea ce oamenii au de spus, s-a întâmplat ca unele reprezentante ale feminismului din America să impună tema discuţiei (care în opinia lor ar fi trebuit să se concentreze asupra problemei avortului), presupunând că ceea ce e în febra discuţiilor în America trebuie să fie şi în Rusia. Cred că în ciuda încercărilor făcute, încă e foarte dificil să ne ascultăm unii pe alţii.

– Katherine See: Aş vrea să adaug un singur lucru în legătură cu această dezvoltare umană, privită din punct de vedere feminist: faptul că există lucruri bune, faptul că trebuie să privim această dezvoltare globală mai degrabă sub forma unui schimb nu a unei impuneri.

– Linda Racioppi: Trebuie să învăţăm cum să definim şi să redefinim ceea ce înţelegem prin dezvoltare globală, să înţelegem perspectivele celorlalţi. Este dificil pentru că cu toţii suntem „etnocentrici" într-un fel. Pe de altă parte oamenii care deţin multe resurse, instituţiile UE sau Banca Mondială, au şi ele o atitudine oarecum îndreptăţită... atitudinea lor este ceva de genul: „de ce să vă acordăm fonduri pentru ca voi să faceţi ce vreţi cu ele, fără monitorizarea noastră?". Problema este că s-a format o adevărată „expertiză" care a conceptualizat această noţiune de dezvoltare globală într-un fel foarte îngust, „masculinizat", „americanizat", cu influenţe „vestice" etc. Ar trebui ca acest proces să fie mult mai deschis. Dar despre asta s-a scris o cantitate mare de literatură care a fost cu adevărat binevenită. ■

Interviuri realizate de
OANA PUGHINEANU

historia

Cercetări clujene despre ceangăii din Moldova

■ *Ovidiu Pecican*

Volumul *Alternative minoritare*, publicat în 2002 (Sfântu Gheorghe, Ed. T3) cuprinde printre alte studii extrem de interesante, şi o contribuţie a colegului şi prietenului clujean Vilmos Tánczos cu privire la „Ponderea ceangăilor din România". Tot atunci, un alt expert clujean şi prieten, Ferenc Pozsony, a publicat o monografie despre *Ceangăii din Moldova* (Cluj, Asociaţia Etnografică Kriza János, 2002). Ambele contribuţii au meritul deosebit că redeschid pasionantul dosar al existenţei ceangăilor, semnalând, totodată, pericolul resorbirii definitive a acestora în masa majoritară. Orice dispariţie a unei comunităţi cu caracteristici culturale proprii reduce moştenirea pe care o transmitem mai departe, sărăcind, până la urmă, Europa de una dintre bogăţiile sale cele mai de preţ. În ideea de a restitui cât mai nuanţat şi, eventual, mai aproape de realităţile de odinioară, istoria ceangăilor în cele ce urmează voi încerca, la rândul meu, câteva consideraţii de natură istorică printr-o raportare la afirmaţiile întâlnite în cele două studii cu privire la trecutul prestatal moldovenesc. În acest fel, salut încă o dată efortul care se face astăzi la Cluj pentru înţelegerea corectă a trecutului şi mai buna pregătire a viitorului, asociindu-mă lui în totalitate.

Au ajuns strămoşii ceangăilor în Moldova în contextul unei politici planificate a statului maghiar?[1] Tot ce se poate. Atât unele dintre legendele dedicate lui Ladislau cel Sfânt, cât şi anumite izvoare istorice atestă o asemenea preocupare a regalităţii arpadiene şi angevine[2]. Conform teoriei vizând colonizarea maghiară premeditată a Moldovei, misiunea maghiarilor aşezaţi la răsărit de Carpaţi ar fi fost apărarea graniţei de răsărit a Regatului Maghiar. De fapt, în contextul politicii expansioniste a statului feudal din Panonia, aşezările lor din Moldova deveneau şi capete de pod de la care se putea porni în efortul de a alipi mai mult teritoriu acestui stat. Aşa încât s-a putut susţine că „Regii maghiari au încercat să deţină controlul militar chiar şi asupra teritoriilor de dincolo de aceste mărci, înaintând cu posturile lor de observaţie, gărzi şi cetăţi de graniţă până pe linia Nistrului şi a Dunării (Chilia, Cetatea Albă/ Akkerman, Brăila, Orhei/ Örhely etc.)"[3].

Dar, s-a mai spus, această dinamică nu putea avea loc anterior ultimei părţi a secolului al XIII-lea. „Primele aşezări de graniţă din Moldova ar fi putut apărea cel mai devreme după invazia tătară din 1241-1242, şi apoi la începutul secolului al XIV-lea"[4]. În acest sens, izvoarele istorice documentare şi narative permit observarea depăşirii de către maghiari a orizontului geografic al Transilvaniei istorice la începutul secolului al XIII-lea, prin supunerea Ţării Severinului şi a versantului sudic al Carpaţilor (prin expediţia împotriva Vidi-

→

nului a comitelui Ioachim, la 1213, şi instalarea cavalerilor teutoni în Ţara Bârsei, între 1211-1225), ca şi prin botezarea cumanilor şi organizarea Episcopiei Cumanilor la est de Carpaţi (1227). Începuturile acţiunii de extindere a dominaţiei Ungariei în spaţiul extracarpatic par, deci, să fie anterioare cu câteva decenii revărsării tătaro-mongole în zonă. De aici însă şi până la a putea susţine existenţa unei politici de colonizări şi fondări urbane sistematice este o cale lungă. Nu este deloc sigur că ea a putut fi pusă consecvent în aplicare, chiar dacă o atare idee nu a lipsit din capetele regilor arpadieni şi ale celor mai apropiaţi sfetnici ai lor.

S-a spus că prezenţa maghiarilor ar fi fost anterioară celei româneşti pe cursurile râurilor ce flancau trecătorile din Carpaţi, locuri-cheie sub raport strategic[5], dar formularea este întrucâtva prea tranşantă pentru nişte realităţi de frontieră, unde – se ştie – elementele etnice (mult mai multe şi mai diverse, incluzând populaţie cumană nomadă şi rusofonă, de exemplu) erau plurale, relativ mobile şi greu de estimat cantitativ şi calitativ în absenţa evidenţierii unor structuri instituţionale proprii. O astfel de afirmaţie riscă să falsifice involuntar, izolând artificial şi punând în antagonism doar două dintre componentele etnoculturale prezente în spaţiul moldovenesc. În plus, incapacitatea lor de a forma propriile structuri social-politice viabile şi rezistente indică şi o precaritate relativă a elementului demografic în general, în regiune sau, cel puţin, a capacităţii acestuia de a se relaţiona şi coordona. Aşezarea „strategică" pe cursurile de apă, la trecători, poate însemna nu numai dominarea acestora, ci şi apărarea propriului hinterland de năvala alogenilor. Ea este dictată, în mai toate cazurile, de nevoia vitală de a avea la îndemână surse de apă potabilă şi căi de comunicare accesibile, chiar dacă grija de securitate a comunităţilor nu trebuie subestimată. Nu este, deci, de descifrat univoc o asemenea aşezare, ca mărturie a elanurilor cuceritoare ale unei populaţii anume, oricare ar fi ea, trebuind descifrate şi semnificaţiile defensive ale alegerii locurilor.

În cele mai importante locuri sub raport economic, comercial, militar şi strategic au apărut unele centre urbane, precum Roman (Román), Bacău (Bákó), Adjud (Egyed[halma]), Trotuş (Tat[á]ros), Târgu-Ocna (Akna[vásár]), Baia (Moldva[bánya]), Iaşi (Jász[vásár]), Huşi (Husz), Bârlad (Barlád) ş. a. Apariţia oraşelor din spaţiul actualei Românii prin aport esenţialmente maghiar pare să fie susţinută de însăşi originea termenului „oraş" (maghiarul város). De fapt, însă, documentele de epocă denumesc aşezările urbane din Valahia şi Moldova drept târguri, ceea ce indică originea lor în locurile de întâlnire periodică pentru desfacerea mărfurilor. Rămâne, deci, stabilit că város, care înseamnă, de fapt, cetate (burg), a intrat în uz mai târziu, probabil iniţial în Transilvania. Oricum, cetăţile Hotin, Cetatea Albă şi altele nu au fost desemnate în documentele medievale drept oraşe. În schimb, o influenţă germană nemijlocită poate fi constatată încă din evul mediu prin adoptarea, la nivelul conducerii târgurilor, a funcţiei de pârgar (de la germanul bürger[meister]). Deşi nu este încă deplin elucidat episodul prezenţei teutone în spaţiul extracarpatic, este mai probabil că această emulaţie s-a produs nu neapărat în directă legătură cu activitatea militar-colonială a cavalerilor germani, ci într-un context mai larg, al stabilirii de colonişti germani în regiune sub oblăduirea regalităţii arpadiene.

Prezenţa, printre oraşele medievale moldoveneşti cărora li se atribuie o origine maghiară, a Romanului – al cărui nume, dacă nu duce direct cu gândul la români (numiţi în acele

Cristina Ciobanu *Composition*

timpuri de maghiari *oláhok*) -, s-ar cuveni, poate, interpretată ca dovada existenţei în acel loc a unei comunităţi bizantine. Nu ştim exact ce poate însemna „bizantin" în acest context, dar e probabil că lectura termenului trebuie întreprinsă nu pe teren etnic, ci politic (supuşi bizantini, locuitori ai Romaniei, dacă nu chiar târg denumit cu numele unui împărat numit Romanos). Devine plauzibil, în acest context, să credem că dacă această aşezare nu ar fi avut acest specific, regii maghiari nu ar fi avut nici un motiv să îi păstreze şi consemneze neschimbat numele. Totodată, acest fapt cultural devine semnificativ şi în ordinea stabilirii unei cronologii, fiindcă trimite la o epocă anterioară marii invazii tătaro-mongole de la 1241, ba chiar înainte de 1204, anul căderii Imperiului Bizantin sub loviturile cruciaţilor latini. Epoca maximei prezenţe bizantine în acest spaţiu după aşezarea ungurilor în Panonia ar putea fi cea a expediţiei lui Manuel Comnenul (1143-1180) în Regatul Arpadian (1166) şi a regelui maghiar format la curtea constantinopolitană, Bela al III-lea (1172-1196), înrudit cu Comnenii şi sprijinit de aceştia. Se prea poate, deci, ca aşezarea să-şi fi primit numele de Roman tocmai în această epocă din a doua jumătate a secolului al XII-lea, când regii maghiari nu traversau, neapărat şi continuu, o perioadă de adversitate la adresa Imperiului Bizantin.

Baia (Moldva[bánya]), care se numeşte în germană Moldaumarkt – ceea ce reprezintă o traducere a denumirii iniţiale, Târgul Moldova –, a dobândit abia mai târziu numele de Baia, care reprezintă o traducere parţială a denominaţiei maghiare şi indică principala ocupaţie a locuitorilor săi (mineritul, exploatarea subsolului). În secolul al XIV-lea, deci, când documentele menţionează aşezarea cu numele păstrat până astăzi, caracterul comercial iniţial al aşezării era deja mai puţin semnificativ decât cel minier. Prioritatea numelui german în ordine cronologică ar putea reflecta realitatea că întemeietorii aşezării au fost saşi, preponderenţa demografică maghiară fiind ceva mai târzie şi atrăgând după sine inclusiv modificarea denumirii oraşului.

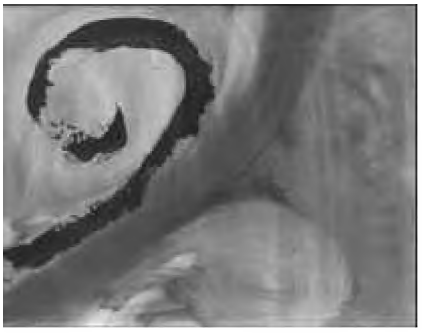

Cristina Ciobanu *Garden*

Dacă denumirea de Trotuş (Tat[á]ros) poartă cu gândul la prezenţa tătarilor – localizând, poate, în teritoriu, un sediu al puterii tătăreşti dintr-un anume moment dat -, cea de Huşi (Husz) trimite explicit la aşezarea populaţiei husite în Moldova care, din câte se cunosc astăzi, a avut loc în timpul şi cu aprobarea domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432). Trebuie spus însă că, prin însuşi acest fundal istoric, cele două localităţi, unde ulterior s-au stabilit preponderent maghiari, nu au făcut parte din pleiada de aşezări întemeiate de regalitatea maghiară. Chiar dacă, conform legendei, regii maghiari au izbutit să îi alunge pe tătari din regatul lor, traversând munţii şi ajungând în Moldova, fie şi ocupând reşedinţa conducătorului acestora – poate Tatáros-ul -, prin aceasta aşezarea nu era mai deplin întemeiată de maghiari, ci rămânea, la origine, un târg ale cărui începuturi se dezvăluie legate de trecutul tătăresc. Oricum, episodul întemeierii s-a petrecut cândva în intervalul de după 1241-1243, preponderenţa demografică maghiară fiind ulterioară acestui moment şi datând, poate, chiar din timpul campaniilor regelui Ludovic de Anjou împotriva nomazilor din Moldova învecinată (1343 şi ulterior).

Cele trei exemple de aşezări aduse mai sus în discuţie arată cât de diversă şi de bogată în nuanţe a putut fi întemeierea de aşezări urbane din Moldova medievală. Unele dintre ele puteau data dinainte de invazia tătară a anilor 1241-1243, altele de după aceasta. Un interes susţinut pentru anexarea Moldovei la statalitatea maghiară nu s-a putut afirma, cred, anterior domniei lui Ludovic de Anjou (1342-1382). Prin intermediul teutonilor şi în legătură cu acţiunea lor prozelită în rândul populaţiilor cumane nomade acest interes s-a afirmat însă şi în perioada 1211-1225, în vremea regelui Andrei al II-lea şi în contextul unei ofensive a catolicismului la sud ca şi la nord de Dunăre. Culminarea acestui efort a fost episodul botezului în masă al cumanilor la 1227 şi al înfiinţării, totodată, a Episcopiei Cumanilor în curbura Carpaţilor. Dar această constatare conduce iarăşi la concluzia că anumite aşezări ale unor colectivităţi care să cuprindă vorbitori de maghiară puteau apărea anterior sosirii tătarilor.

Rămâne, deci, pe mai departe, de elucidat istoria teritoriului de la est de Carpaţi anterior configurării statului medieval Moldova, într-o linie a cărei complexitate şi bogăţie a fost preliminată şi de contribuţiile lui Victor Spinei (*Moldova în secolele XI-XIV*). Nu este deocamdată pe deplin clar în ce măsură abordarea chestiunii în termeni etnici poate fi pe deplin relevantă pentru un interval de timp şi o lume în care etnia era, deocamdată, un factor secundar. Ar fi important, mai curând, de sesizat dacă apariţia primelor târguri moldoveneşti se leagă sau nu de politica regalităţii maghiare de dominare a spaţiului de la răsărit de Carpaţi, dacă acesta n-a fost mai curând un ţel al cartolicismului în general (exprimat, după caz, de maghiari şi de teutoni), dacă problema existenţei istorice a ceangăilor din Moldova include şi episoadele, sporadice sau sistematice (rămâne de văzut), ale prezenţelor maghiare în Moldova prestatală etc. ■

Note:

1. Vilmos Tanczos, "Ponderea ceangăilor din România", în *Alternative minoritare. Prezentarea problemelor minoritare în revista Magyar Kisebbség (1995-2000)*, Sfântu Gheorghe, Ed. T3, 2002, p. 228.
2. Vezi legendele secuieşti incluse de Simion Dascălul în *Letcpiseţul Ţării Moldovei* compilat de el prin 1647-1652. Un asemenea sens cuprinde şi legenda descălecării Moldovei de către trei fraţi (Domuncuş, Dragoş şi Volcha) culeasă de Marco Bandini în timpul vizitei lui în Moldova, la 1647-1649, şi narată în memoriul său (*Codex Bandinus*).
3. Vilmos Tanczos, *cp. cit.*, p. 228.
4. Ibidem.
5. Ibidem, p. 229.
6. Ibidem.

„Cultura nu poate fi un înlocuitor"

■ *Ioan Vieru*

Născut în anul 1962. Studii de filologie. S-a cfirmat în paginile revistei Anfiteatru, în anii 80. A debutat în Luceafărul, prezentat de Dorin Tudoran.
A publicat volumele de poezie: Căile şoimului (Ed. Eminescu, 1990), Cearcăn (Ed. Eminescu, 1991), Abisul mînilor (Ed. Timpul, 1994), Coloana cficială (Ed. Cartea românească, 1994), Zidul din turn (Ed. Moldova, 1996), Transparenţă cu Pietă (Ed. Cartea românească, 1997), Peisaj corficat (Ed. Helicon, 1997), Capodopera cinematcgrcfică (Ed. Universal Dalsi, 1998), Crinul regal (Ed. Eminescu, col. POEŢI ROMÂNI CONTEMPORANI, 1999), Intervalul răbdării (Ed. Dacia, 2002) .
Din 1994, este director al revistei „Contrapunct".

– Ion Cristofor : *Ioan Vieru, unde te situezi în poezia românească de azi ?*

– Ioan Vieru: Ştii bine, se fac atîtea situări care veştejesc apropierile, explorările şi, probabil, chiar sensurile. Unde să te mai situezi, cînd de situări se ocupă serviciile de publicitate? Aşa cum societatea românească se va normaliza în timp, şi literatura română (cu anexa ei, să-i spunem specialitatea apropierilor) se va ameliora. Mă situez acolo unde cititorul preferă deşertul.

– Cum îţi pare generaţia 80 raportată la generaţiile anterioare ?

– O trecere de la o eră glaciară la alta, diferenţa dintre opera „închisă" şi „opera deschisă". Un fapt, într-un fel, firesc după 30 de ani de „stabilitate". Generaţiile anterioare, prin încolonare, au avut parte de un tratament deseori special. În general, s-a trecut cu voioşie peste valorile care au guvernat scrisul tinerilor din anii 80. Pînă la urmă, în acest punct se află unul dintre marile eşecuri ale modernizării României. Suntem încă într-o dictatură, diferită de cea anterioară şi de aceea nenumită ca atare. Mi-e teamă că şi generaţia 80 este ceva care a fost, déjà vu.

– Amînarea, din motive exterioare, a debutului tău editorial, a avut cfecte ?

– Probabil. Am înţeles, astfel, mai bine în ce lume trăiesc, pe cine se poate baza un scriitor şi pe cine nu, unde se termină mizeriile unui regim politic şi unde începe dezgustătorul oportunism al oamenilor. M-am maturizat la un foc destul de intens. Am debutat editorial, astfel, într-o perioadă în care ziarul era mai important decît orice altceva, cartea mea *Căile şoimului* , primind un tiraj enorm. Cel mai mare efect al acestei întîrzieri este acela că, trecutul apropiat al României rămîne pentru mine un domeniu care se impune a fi riguros studiat şi trase nişte concluzii obligatorii. Mai sunt şi alte efecte pe care le-am dat uitării.

Dar nu cred că putem trăi în continuare această tragedie a încălcării principiilor fundamentale, în numele unor argumente ale totalitarismului rezidual. Să nu uităm că în România, anual, intelectualii se prezentau cu maşina de scris la miliţie şi nimeni, absolut nimeni, nu a făcut scandal referitor la această incredibilă mascaradă. Mă refer la persoane cu un anume prestigiu în acea perioadă, care ar fi putut să conteste o asemenea aberaţie şi multe altele. Ei bine, acele persoane dau astăzi lecţii de conduită! Şi ce-i mai grav, n-au înţeles nimic din tot ce s-a întîmplat, deşi mulţi invocă linia bună. Pe linia bună eu cred că se află alţii. Şi-apoi ce mai contează, măcar de-ar fi fiecare cu linia lui, cît mai multe linii …

– Care a fost cel mai d ficil moment al vieţii tale ?

– Cînd am constatat, pe toate căile, că aproape nimic nu mai contează dacă nu există libertate şi onestitate.

– Ce crezi despre talent ?

– Este relaţia unui artist cu divinitatea şi semenii. Este chiar supravieţuirea, la propriu. Cine ştie, altfel n-am dialoga astăzi.

– Ai vrea să încerci cîteva gînduri despre literatura română de astăzi ?

– Literatura română fatalmente nu mai poate fi ceea ce a fost ieri, nu numai din motive politice, ci din foarte multe altele. Cu toate resuscitările, majoritatea din motive vădit psihanalitice, nu se mai poate face nimic. În prezent, concret, nu cred că putem vorbi de o viaţă literară adevărată în lipsa unor edituri care să promoveze prioritar autorii contemporani, aşa cum nu poţi avea teatru fără buni regizori şi actori. Pentru aşa ceva este nevoie de foarte mulţi bani şi nu de banii oferiţi de către Stat. Simulacrul de viaţă literară actuală exploatează unele scheme ale trecutului concentraţionar, generînd cam aceleaşi aberaţii şi imposturi, aceleaşi caricaturi.Totul, în România momentului, suferă de un centralism atroce. Unii amenință cu istoria literaturii, unii cu fotoliul de funcţionari, unii cu banii pe care îi au. Pe alocuri, viaţa politică e mai deschisă , sub impulsuri europene, se-nţelege, decît viaţa literară rămasă într-un stalinism care uşor-uşor avansează previzibil spre certitudinea că lumea culturală europeană este şi va fi marcată de burghezia roşie a literaturii româneşti. Asta-i situaţia – lipsesc alternativele, terapeutica. A se vedea hilara situaţie a premiilor literare.

– Eşti mai aproape de tine însuţi în străinătate, sau în România, la Bucureşti ?

– Sunt aproape de mine acolo unde întîlnesc oameni atractivi, oneşti, acolo unde ideologiile se ocupă de îmbunătăţirea vieţii fiecărui om, acolo unde tirajul unei cărţi este ceva relativ raportat la valoarea ei. Acolo unde o carte poate avea cîteva zeci de cititori, dar care citesc în mod real şi nu fac din asta un capăt de ţară. Cultura nu poate fi un înlocuitor, o farsă bine pusă la cale, ceva care să acopere altceva. Şi-apoi, produsul acesta cu tot felul de ştampile pe ambalaj la noi, care ne este vînturat în faţă, nu prea este cultură.

Şi străinătatea, şi România îmi creează nostalgii. Mari. Străinătatea este stabilă, practică, estetica aşezată, filtrată, utilă, protectoare dacă şi tu eşti protector. România este distrusă aproape în întregime, însă fiinţa ei ancestrală ne bîntuie cu atît mai mult. Atunci cînd mă apropiu de graniţa României am, deseori, impresia că mă aflu în preajma unui lagăr de concentrare. La aeroport şi peste tot în teritoriu lumini puţine, oamenii au alte feţe decît la plecare. Şi să nu uităm că această stare există după ce au avut loc schimbări foarte importante, istorice. Nu ştiu cum era înainte la ieşirea din ţară. În România, în Bucureşti, aş fi mai aproape de mine dacă oamenii ar fi mai intoleranţi vis-à-vis de tensiunea din jurul lor, de barbaria atît de activă. In Europa, lucrurile sunt mai simple. Nu există detestabilele pîrghii ale centralismului ca la noi, iar cititorii nu sunt deloc atraşi de tot felul de baloane de încercare. Oamenii au alte probleme. Sunt artişti pretundeni şi pentru faptul că raiul nu este pe pămînt, desigur. Literatura este ceva ca aerul, focul, identitatea, criza. România funcţionează într-un monolit din care nu vrea să evadeze sub nici o formă.Cu toate acestea, românii momentului, în general, sunt europeni prin nelinişte şi atracţia pe care o au spre lumea liberă. Este singura mea speranţă legată de România. Ideea exportului literar, masiv se-nţelege, mi se pare legată de circulaţia literaturii în lagărul socialist, nimic altceva.

– Ce personalitate te-a marcat în prima etapă a formării tale ?

– Privind în urmă, constat că am avut norocul să întîlnesc, în adolescenţă, nişte persoane absolut minunate care mi-au devenit cu trecerea anilor colegi, prieteni, protectori. Sunt nume care au salvat de o imensă ruşine România politică şi culturală. M-au considerat colegul şi prietenul lor din momentul în care ne-am cunoscut. Mă simţeam venind spre ei prin naştere, prin aşezarea lumii, prin tot. A fost greu. Mesajul lor indirect a fost că viaţa este pe cont propriu, asta implicînd multe dificultăţi de adaptare. Prietenia lor, prin haloul ei, mi-a salvat viaţa. Fără perspectiva dată de ea nu aş fi avut tihna să-mi scriu cărţile, să mă pot mişca liber. Intîlnirea acestor persoane, m-a rupt din România acelor ani plasîndu-mă pe o orbită aproape cosmică, raportată la societatea de atunci. Numele lor l-am contrapus deschis aberaţiilor, fapt pentru care astăzi aş fi putut să nu mai exist. A fost minunat.

– Cum ţi se par antolcgiile de poezie din ultimii ani ?

– Aceste antologii ar trebui să aibă un determinant rol de informare asupra fenomenului poetic sau să reprezinte un moment, un grup. In mod regretabil, multe dintre ele sunt strict subiective, caracterul de interes predominînd fraudulos. Multe dintre ele au ceva de întrecere propagandistică între unii şi alţii. Mulţi visează abuziv locuri întîi pe care

numai o operă le perminte din cînd în cînd. Mulţi dintre cei care antologhează au nişte frustrări cu ecou public. Este un fapt verificat, dacă într-o epocă sunt cîţiva scriitori adevăraţi este mult. In situaţia de la noi, n-ar fi rău să ne întoarcem la autori, mai puţin la actualele antologii care au în spate aceste persoane care au făcut şi desfăcut mult prea multe în viaţa literară, pentru a mai fi luate în seamă. Lucrurile se vor schimba, cu certitudine. Desigur, peste o mie de ani! Este şi acesta unul dintre motivele pentru care mulţi tineri străluciţi părăsesc România şi nu vor mai reveni vreodată.

– Despre revistele literare, ce crezi ?

– Dacă n-aş şti cu cîte dificultăţi financiare se editează azi o revistă, aş fi mai intolerant. Ştiind, sunt mai rezervat. Însă, nicăieri în lume, o revistă nu se face uşor. Cu toate acestea, mi se pare că unele reviste se erijează în publicaţii cu un pronunţat spirit centralist, acesta torpilîndu-le de fapt. Ele se apropie prea mult de profilul ziarelor de scandal, deşi vor să fie pe firmamentul celei mai de sus subtilităţi.Unele suplimente literare ale ziarelor sunt mai corecte decît multe reviste literare care se cred deasupra literaturii. Agitaţii. Comerţ.Orgolii. Grafomanie.

– Ce înseamnă Contrapunct *pentru tine ?*

– În anii 90, această revistă a fost prin spiritul şi efortul realizatorilor ei, una dintre cele mai mai bune, mai cunoscute. Contrapunct, pe care o editez de peste 10 ani, este unul dintre motivele pentru care am fost aproape obligat să rămîn în ţară. Această revistă m-a pus în cele mai dificile situaţii pentru o cauză exterioară vieţii şi scrisului meu. Contrapunct este un spaţiu la dispoziţia colegilor mei pentru care literatura, cultura, seriozitatea reprezintă viaţa lor, chiar dacă acest lucru, deseori, le-a marcat nu tocmai fericit destinul.

– Ai avut o rubrică într-un cotidian central. De ce ai renunţat ?

– Jurnalismul m-a atras întotdeauna, mi se pare singura soluţie rezonabilă pentru cineva care vrea să se implice, uneori printre rînduri. Am fost invitat să ocup funcţii importante în schema unor jurnale de ţinută şi am ezitat. Majoritatea presei are nişte comandamente destul de alunecoase, inconfortabile din punctul meu de vedere. In principal, am renunţat la rubrica respectivă, fiindcă am ajuns la concluzia că trăim încă într-o societate total inversată, ale cărei rezolvări vor veni cu adevărat de la Bruxelles, dacă vor mai veni vreodată. Scriitorii ar trebui să se ocupe deacum, eventual, de comisarii europeni, şi de ceea ce se întîmplă în România, de comisarii noştri, în egală măsură. Dacă, pînă acum, scriitorii au fost obligaţi să facă jurnalism, de aici înainte, ca în comunism, vor avea un cuvînt adevărat de spus, prin însăşi corectitunea mesajului. Cel puţin, sub acest aspect, intrăm în firesc, societatea se "globalizează", atitudinile trec în alte " zone ". Scriitorii, artiştii, vor trebui să facă doar ceea ce vor, aceasta este misiunea lor !

Jurnalismul devine tot mai mult o afacere. E un fenomen care poate fi alarmant dacă nu este conştientizat.Presa literară de succes se înscrie şi ea pe listă, pe un loc bun. Să sperăm cu nu se va mai face tendenţioasa confuzie între jurnalism şi literatură.

– Nu crezi că trăieşti prea retras ?

– Mulţi prieteni îmi spun asta, uneori am eu însumi această impresie atunci cînd disting nişte reacţii ale unora în tot felul de împrejurări ale vieţii practice. Nu ştiu dacă înseamnă "retragere" programul meu zilnic la redacţie, totala deschidere faţă de colaboratori şi faţă de cei care bat la porţile revistei. Este adevărat, detest grupurile de presiune, terorismul cultural. Bucureştiul este un oraş pentru care am optat din adolescenţă, pe care l-am părăsit temporar din motive exterioare. Am visat dintotdeauna să trăiesc retras într-un mare oraş. La Bucureşti sau în altă parte singurătatea şi prieteniile sunt, totuşi, la fel. Sper să vină ziua în care să fiu mai deschis, şi să am motive să o fac. Într-un timp al propagandelor de tot felul, iar presa românească este plină ochi, libertatea nu reprezintă decît şubrede propoziţii. Am impresia că este o retragere generală.

– Cum priveşti traducerile de poezie, traducerile în general, pe piaţa cărţii de la noi ?

– Că poezia nu poate fi tradusă, mi se pare, azi, cînd practicarea limbilor străine devine o realitate ontologică, o frumoasă eroare. Desigur, poezia nu poate fi o marfă. În România s-au făcut traduceri excepţionale şi în perioada comunistă, cu mari eforturi de promovare, probabil. Traducerile sunt importante dincolo de natura înlănţuirii cuvintelor. Azi, la noi, ne aflăm într-o perioadă în care se umplu goluri istorice, se tipăresc traducerile unor opere care apar aproape simultan în mai multe ţări. E un fel esenţial de-a ţine pasul cu lumea, în multe sensuri. Următoarea etapă va fi mai calmă, mai interesantă prin profunzimi, traducerile vor fi ceva egal pe piaţa cărţii, oamenii vor circula mult mai mult sau mai puţin. Climatul intern se va schimba, ambiţiile vor fi mai puţin nocive. Ca să existi pe lume nu va mai trebui să fii membru în nu ştiu ce organizaţii şi academii care să-ţi facă nu ştiu ce aranjamente. Pînă nu vom asista la o integrare totală a culturii contemporane, nu putem vorbi de o aşezare a lucrurilor. Dacă un roman de o mie de pagini are loc pe masa omului obişnuit, sper că o carte de versuri de 50 de pagini va avea acelaşi loc. Miturile unor scriitori din perioada comunistă care ar fi cucerit lumea, sunt creaţia unor bolnavi. România a fost o cutie de rezonanţă suprarealiastă prin închiderea sa aproape totală, nu succesele scriitorilor români au fost teribile. Să fim serioşi !

–Se poate trăi ca poet în lumea de astăzi ?

– Tiranii sunt mult mai simpatizaţi decît scriitorii, cel puţin în România. Includ aici şi pe aşa - zişii scriitori care practică teroarea. Ca poet nu se poate trăi nici în vis. A fi poet înseamnă a detesta tiranii şi tiraniile, anticultura, antiumanismul . Răspunsul la întrebare mi se pare evident. A fi poet mi se pare a te afla cumva într-o situaţie practică fără ieşire... Lumea materialistă perfectă în care vrem să intrăm are mult mai multe dimensiuni periculoase decît pare la prima vedere. Şi aici, şi în Occident. Este o altă lume a vulgului, a instinctelor primare bine controlate, monitorizate legislativ şi prin tradiţiile convieţuirii. Lumea va avea nevoie de cuvîntul poeţilor, deşi nu va recunoaşte deschis niciodată acest lucru. Poeţii trebuie să fie atenţi pe unde circulă, dacă este posibil. Societatea umană trebuie să schimbe dacă vrea să nu devină paralitică, intrînd sub tutela cîtorva grupuri de presiune financiară.. Aş mai răspunde cu întrebarea unui personaj rus dintr-un film american: unde vă sunt poeţii ?

– Afirmarea literaturii române peste hotare, este un subiect adevărat ?

– S-a exagerat şi se exagerează enorm pe această temă. România actuală este departe de a fi capabilă să administeze un asemenea Institut. Această instituţie ar fi în mod indiscutabil şi regretabil la dispoziţia unor grupuri de interese. Pe moment ar trebui susţinută literatura, prin publicaţii şi edituri, printr-o lege echitabilă a sponsorizării. Pînă la institute de provare a literaturii este cale lungă de multe decenii. Cultura este o chestiune specială , un miracol al individualităţii muncii intelectuale. Un secol, spre exemplu, are pe piaţa continentală cîteva zeci de nume, în cel mai bun caz. Aceste nume sunt proprietatea unor talente, a unor impoderabile, nu a unor guverne, institute etc . Poate aici este tot farmecul. Modul de înţelegere a afirmării este toxic , la noi. Lumea culturală occidentală funcţionează exclusiv pe principiile dreptului de autor, fără angajări suplimentare. România, pînă nu va propune un mod de viaţă atractiv, zadarnic împinge în faţă scriitorii. Literatura română nu poate fi ceva preponderent interesant decît pentru cititorii români. Asta trebuie să fie clar. Nici nu există succese literare româneşti reale în exterior, aşa cum le proiectează unii dintre paranoicii confraţi. Toţi românii, de la primul la ultimul, ar trebui să întîmpine zorii ca puţinii practicanţi creştini de acum două milenii şi să fie convinşi că literatura română fără axă spiritual-morală i-a trădat, că literatura poate fi o salvare numai cînd scriitorul îi salvează pe alţii prin scrierile sale. Restul este propagandă ieftină, avînd, din păcate, tot soiul de practicanţi. Ionescu, Cioran, Eliade, Culianu n-ar trebui considerate, în primul rînd, mari glorii , ci mari drame ale umanităţii în căutarea Salvării spirituale. Mîna unor activişti- literaţi pusă pe aceste nume pentru burduşirea buzunarului personal, reprezintă o altă naţionalizare.

– Cum ţi se pare politica autohtonă ?

– Ce-am trăit noi în România, aici în mijlocul Europei, vecini cu bătrînii greci, noi ţară latină, nu e numai o problemă a noastră, este şi problema Europei. N-ar fi rău ca Europa să-şi asume această tragedie, pentru o delimitare adevărată de un trecut încă ameninţător. România s-a aflat într-o situaţie imposibilă, iar oamenii s-au atrofiat vizibil. Ultimul ţăran român din al doilea război mi se pare un ideal pentru cetăţeanul român de astăzi, cum intelectualul român din comunism mi se pare inferior proletarului din vestul european.

– Ce crezi despre Uniunea Scriitorilor ?

– Uniunea Scriitorilor este o formulă spre care se îndreaptă, mai nou, şi cei care au boicotat-o ani în şir. Se află sub un asediu în toată regula. Este o instituţie care în anii 30, sub direcţia lui Rebreanu, avea cam 300 de membri. Intre timp s-a umflat de aproape 10 ori. Aud tot felul de lucruri care nu mă prea interesează. Trebuie să redevină o instituţie care să apere drepturile membrilor săi. Cu alte cuvinte, fiecare ar trebui să aibă nişte avantaje reale. Spre exemplu, în perioada interbelică, scriitorii aveau un permis gratuit pe căile ferate, astăzi ar putea să aibă pe căile ferate şi pe *Tarom,* de ce nu ? In Occident, statutul de artist prevede nişte reduceri la impozite, chiar dacă nu există uniuni ci simple asociaţii.In principal, acolo, există autorii , ei contează, nu şefii lor de asociaţii, de comitete etc . Se pot face multe şi este obligatoriu să se facă. România europeană are nevoie de poeţii şi romancierii săi, poate la fel de mult ca în perioada comunistă. Cred într-o legislaţie care să vină în sprijinul scriitorilor, pe care să o propună cei care s-au angajat în administrarea Uniunii. Dacă pe unii îi ajută calitatea de membru al Uniunii şi în alte sensuri, cu atît mai bine.Viaţa nu este foarte simplă pentru cineva care ţine un condei în mînă. ■

Interviu realizat de
ION CRISTOFOR

Drama unui filosof: captiv între fiinţă şi nefiinţă

■ *Teodor Vidam*

„Când tu însuţi nu ai nimic de spus, în zadar mai cauţi ce au spus alţii"

E. S. Cucerzan

La prima vedere activitatea filosofică a lui E. S. Cucerzan este diversificată pe multiple planuri, iar cele şase cărţi publicate deocamdată, nu fac decât să deruteze prin tematica aparent neunitară, ele fiind un mozaic în mişcare, nestructurat într-o imagine concludentă, fapt care nu reprezintă şi reflectă în suficientă măsură preocupările ce captivează filosoful. Totuşi pentru cine are tactul necesar să parcurgă cu atenţie plonjările sale succesive, se poate sesiza munca stăruitoare a unui filosof, pătruns de obiectivele propuse şi îndeosebi de chemarea şi menirea unui cărturar ardelean.

Liniile de forţă ale gândirii sale filosofice pot fi desluşite la fel cum putem desluşi liniile pe care un magnet structurează pilitura de fier. Dimensiunea de fond în investigaţiile şi meditaţiile sale filosofice de-a lungul anilor rămâne – dimensiunea ontologică – fie că este cercetată din perspectivă gnoseologică, logică sau axiologică. Ca atare, el subliniază *expresis verbis*, că dacă filosofia românească vrea să aibă viitor, ea nu trebuie să se rezume la a fi o piaţă de desfacere a filosofiei universale şi nici mereu numai un comentariu, mai mult sau mai puţin doct, personal şi profund, al noutăţilor şi metodelor acesteia ci trebuie să se încumete „a gândi problematica universului şi omului din linia întâi şi pentru linia întâi a vieţii spirituale contemporane, adică a fi tu însuţi, a simţi problemele existenţei cu sentimentele tale şi ale gândi cu mintea ta" (*Perspective filosofice româneşti*, Ed. Academiepress, Cluj-Napoca, 2002, pag. 35).

Conform viziunii sale există o împletire de neînlocuit între spiritualitatea europeană care tinde să devină în epoca modernă din atribut al gândirii orientată spre real, un îndreptar de acţiune umană asupra naturii şi istoriei şi spiritualitatea românească pentru care „creştinismul a fost conştiinţa şi practica religioasă fundamentală, determinantă" (ibidem, pag. 68) . Nu întâmplător consideră E. S. Cucerzan, că Eminescu a trăit şi gândit, ca nimeni altul, experienţa pascaliană a tuturor măreţiilor şi zădărniciilor lumii acesteia, că „Eminescu a ajuns până la urmă, datorită geniului său artistic, fermităţii de caracter, modestiei şi cinstei proverbiale, să fie statuat ca model al intelectualului român dintotdeauna" (3. E. S. Cucerzan, op. cit., pag. 137).

Gândirea filosofică românească s-a dezvoltat prin asimilarea filosofiei universale şi dezvoltarea gândirii proprii. În acest orizont de aşteptare se configurează şi manifestă reflecţiile filosofice cele mai pertinente profesate de E. S. Cucerzan. Pornind de cele mai multe ori de la logica bunului simţ, autorul recunoaşte faptul că „Exemplul <<fiinţei>> şi a <<familiei>> sale, cu rudenii mai apropiate sau mai îndepărtate, pe direcţia abstract şi universal (fiinţă, fire, existenţă) spre concret şi particular (lume, realitate, univers etc.), este confirmarea acestui proces" (E. S. Cucerzan, Familia Fiinţei, *Soluţii terminologice* , Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2002, pag. 120).

Consideraţiile care urmează sunt prilejuite de întreaga operă a autorului, dar în mod deosebit de *Atomii şi Vidul* (Ed. Eta, Cluj-Napoca, 2000), carte în care textul se prezintă sub formă de maxime, meditaţii şi note, întrucât reflectă şi însumează într-un tot unitar experienţa, gândirea şi sensibilitatea metafizică a autorului. Prin tradiţia sa milenară filosofia şi-a propus să instituie, de la bun început, linişte şi încredere în sufletul omului şi nu a reuşit să întreţină decât nelinişte, incertitudine şi angoasă. În această frământare contrariantă îşi are izvorul drama filosofului autentic, fapt sesizat cu acuitate de E. S. Cucerzan, deoarece linia vieţii se ţese în palma destinului îndiguită de fiinţă şi nefiinţă, metaforic vorbind, de intricaţia de nedisociat dintre «plinuri» şi «goluri». Descoperirea şi înţelegerea existenţei universale prin existenţa umană sau invers, constituie punctul de plecare al oricărui demers filosofic major.

După E. S. Cucerzan condiţia umană reprezintă singurul loc sigur de înterpătrundere şi intercondiţionare a fiinţei şi nefiinţei, de descoperire a lumii şi căutare a identităţii proprii. Verbul „a fi" care circumscrie existenţa în general, care nu este considerată nici ceva dat, nici supusă unei raţiuni (logos) sau unui mod de realizare predeterminat. De abia existenţa personală îl actualizează pe „a fi". Numai odată cu apariţia şi constituirea fiinţei umane, ceea ce există „înainte" de existenţa concretă devine necesitate logică. Nu fiinţa precede şi determină persoana, ci aceasta constituie posibilitatea iniţială a lui a fi.

Posibilitatea provine de la finitudinea noastră: avem posibilul pentru că suntem fiinţe contingente, de interval, vremelnice; avem posibilul pentru că suntem prinşi în existenţă şi fiinţăm în lume, mundan şi intramundan, adică ne confruntăm cu praguri şi limite, şi nu în ultimul rând fiinţăm extramundan, ne raportăm la transcendenţă, la infinitul existenţei, care ne poartă şi ne traversează.

E. S. Cucerzan deosebeşte între Fiinţa scrisă cu majusculă, divinitatea, existenţa în sine, existenţa ca atare, existenţa fără nici o determinaţie, şi fiinţa care se află la baza fiinţărilor, care se dezvăluie şi desfăşoară în lumea spaţio-temporală, fiinţă greu identificabilă, ce comportă necunoscute, dar nu se identifică cu necunoscutul. În acest sens el menţionează: „Dependenţa (nu numai) faţă de Absolut este singura adevărată independenţă a relativului (uman)" (ibidem, pag. 154) şi ea constituie partea şi libertatea din noi.

Persoana umană este existentul sau fiinţa care fiinţează, adică realitatea dată şi dobândită în acelaşi timp, natura marcată constitutiv şi calitativ de posibilitatea devenirii, de temporalitatea care ne ajută deopotrivă la maturizarea psiho–afectivă dar şi la scăderea treptată a disponibilităţilor şi potenţialului până la extincţia finală. Traiectoria vieţii noastre se caracterizează prin prezenţa şi acţiunea unui sentiment al imposibilei întoarceri. Tocmai această întreţesere între fiinţă şi nefiinţă îl determină pe E. S. Cucerzan să considere că există în viaţa noastră un fel de cumpănă a apelor.

Filosoful, considerat de autor un rentier al neantului, pe lângă faptul că este măcinat de o frământare contrariantă, dispune de şansa înţelepciunii ca atribut al limitării şi delimitării. Este necesar să apreciem valoarea simbolică a raporturilor noastre cu fiinţa în sens de existenţă, altfel spus, să apreciem ceea ce suntem, ceea ce putem fi, şi ceea ce ne depăşeşte. Astfel, un moment de inspiraţie, de creaţie artistică este un moment de transcendenţă, un moment în care ceea ce suntem transpare prin fiinţă şi este posibil să revină la rezervele noastre de inocenţă şi inefabil.

Fiinţa umană este o corabie care ia apă şi nu se ştie dacă ajunge vreodată la ţintă. Se ridică problema raportului dintre real şi ideal, problema distanţei dintre aceşti termeni, suprimarea şi edificarea continuă a ei. Această problemă e tragică: dacă realizăm ţinta propusă, e tragic, deoarece nu ştim ce să mai facem, dacă nu accedem la ţintă, de asemenea e tragic, întrucât rămânem neîmpliniţi, nerealizaţi. Finalmente, suprimarea distanţei dintre real şi ideal, nu e posibilă, iar apropierea dintre aceşti doi poli ai condiţiei umane e posibilă numai în absolut, în infinit sau necunoscut. Numărul frământărilor contrariante sporesc, pe când soluţiile pozitive se micşorează.

Lucrurile nu există sub forme de insule, dar oamenii da. Cetăţuia egoistă adânc cuibărită în fiecare din noi l-a făcut pe Kant să considere că suntem asemenea unui lemn strâmb sau răsucit care nu mai poate sau eventual cu greutate poate fi îndreptat. Mânat de un asemenea îndemn, E. S. Cucerzan consideră că e mare lucru să-ţi păstrezi puritatea ocolind mizeria umană ori să ţi-o câştigi, prin efort propriu, din interiorul acesteia, urmând calea pe care a deschis-o creştinismul.

Fiinţa umană e vulnerabilă prin însăşi constituţia sa psihosomatică, existenţială, este marcată de polarităţi şi contradicţii ireconciliabile. Având în vedere toate acestea E. S. Cucerzan meditează în felul următor: „ Peştera Urşilor .....Muntele – care i-a sechestrat – le-a făurit în schimb un cavou mai frumos decât al zeilor. Dar noi, la rândul nostru, unde, în care peşteră să ne retragem, dacă nu chiar în aceea dinlăuntrul nostru" (E.S. Cucerzan, *Atomii şi Vidul*, Ed. Eta, Cluj-Napoca, 2000, pag. 81).

Numai că acelaşi demon al căutărilor liminare îl determină pe E. S. Cucerzan, care ilustrează drama filosofului de vocaţie în luptă cu morile de vânt, să ţină seama de cuvintele lui Protagoras: „ Omul este măsura tuturor lucrurilor. Cu excepţia omului însuşi" (8. ibidem, pag136). Aristotel a încercat să elimine subiectivismul acestei teze, atunci când consideră că omul este măsurat de lucruri. Considerăm că prin această poziţie se trece de la o extremă la alta, adică de la subiectivism la obiectivism.

Adevărul este pe undeva la mijloc: omul se măsoară cu lucrurile. Fapt care ne arată că subiectivitatea şi obiectivitatea coexistă în cazul fiinţei umane şi intricaţia lor este indinspensabilă pentru a înţelege îndeaproape raporturile dintre cunoaştere şi valoare, cunoaştere şi judecăţile etice.

Gândirea filosofică profesată de E. S. Cucerzan nu are nimic împotriva admiterii unei dialectici a existenţei şi gândirii. Heidegger a gândit nihilismul ca o uitare a fiinţei, ca o rezolvare a problemei fiinţei suprimând tot ceea ce ne scapă. Dacă logica şi matematica sunt „instrumente tehnice" ale însuşirii onticului, psihanaliza exprimă un alt gen de fiinţă. Ea se mişcă pe traseele simptomelor, ale evenimentelor semnificative şi cele ale unei istorii. Fiinţa înseamnă timpul şi posibilitatea de a exista, iar persoana umană face realitatea lui „a fi". Ea are deopotrivă dimensiuni „obiective" şi „subiective". Fără dimensiunile subiective nu există fiinţă, nu ar fi nici fiinţa stelelor, nici acea a particulelor sau a arborilor.

În tainiţele sale sufleteşti cele mai adânci E. S. Cucerzan refuză „vălul uitării", acceptă câteodată resemnarea, dar refuză nihilismul. Pentru el demnitatea umană se leagă de aderenţa la infinit, se leagă – ca şi în cazul L. Blaga – de actul creaţiei. ■

Einstein şi Husserl: ştiinţa ca fenomenologie şi fenomenologia ca ştiinţă

■ *Mirela Calbaza-Ormenişan*

Tematizarea unui ideal al ştiinţificităţii, aşa cum apare el în istoria filosofiei, respectiv a ştiinţei nu poate fi debarasată de un set de întrebări ce încă „jenează" cele două demersuri: există o diferenţă marcantă între filosofie şi ştiinţă în ceea ce priveşte înţelegerea conceptului de ştiinţificitate? În acest sens, filosofia poate fi considerată un anume tip de ştiinţă teoretică? Care este relaţia între ceea ce este acceptat ca adevărat şi aşa zisa manieră ştiinţifică de abordare a acestuia? Este considerat întemeiat doar ceea ce se dovedeşte a fi obţinut pe cale ştiinţifică?

Ştiinţa modernă duce cu sine schimbări radicale în ceea ce priveşte maniera de a recepta relaţia ştiinţă-filosofie. Astfel filosofia departe de a mai fi considerată ştiinţa ştiinţelor este pusă în situaţia de a-şi justifica propriul demers. Thomas Brody consideră că acum trei secole „fizica abia dacă se putea distinge ca disciplină independentă de filosofie; ea purta atunci numele de filosofie naturală". Această stare de fapt s-a schimbat radical pe fondul revoluţiei industriale. Helmoltz remarcă în 1865 faptul că: „Filosofii îi priveau pe fizicieni ca pe unii care nu pun preţ pe filosofi, iar aceştia din urmă îi considerau pe filosofi nefolositori. Oamenii de ştiinţă începuseră să scoată în evidenţă absenţa influenţei filosofiei asupra activităţii ştiinţei şi în scurt timp mulţi dintre ei – unii chiar figuri remarcabile - au ajuns să condamne filosofia nu doar ca pe ceva inutil, ci chiar ca pe o influenţă fatală." Evident că o analiză riguroasă este necesară pentru a evidenţia în profunzime relaţia filosofie-ştiinţă în cadrul unei epoci. Dar se poate totuşi afirma în lumina celor menţionate anterior faptul că se produce o accentuare marcantă a diferenţei între cele două domenii ale culturii umane, în ceea ce priveşte idealul de ştiinţificitate. Se degajă două aspecte esenţiale ale idealului de ştiinţificitate: 1. nu a existat niciodată o identitate absolută între ştiinţificul înţeles în manieră filosofică respectiv strict ştiinţifică, 2. această necongruenţă s-a acutizat în modernitate. Pe fondul acestei acutizări ştiinţa a urmat un traseu fulminant de dezvoltare iar filosofia şi-a repus în discuţie propriul demers, repunere care pornind de la maniera kantiană de a repudia metafizica ca ştiinţă - accentuând demersul de a vedea fiolsofia ca teorie a cunoaşterii, s-a dezvoltat şi ea în sensul unei specializări. Astfel, sunt cunoscute sintagmele: filosofie a limbajului, a artei, a culturii, chiar a ştiinţei etc. Pe acest fond trebuie înţelese şi concepţiile despre ştiinţificitate conturate de Husserl şi Einstein.

Între anii 1876-1878 E. Husserl a studiat astronomia, matematica şi filosofia la Universitatea din Leipzig, urmând ca între anii 1878-1881 să studieze la Berlin matematica cu Weierstrass al cărui asistent privat a fost timp de un semestru. Interesul pentru matematică s-a concretizat în 1891 în lucrarea *Filosofia aritmeticii* precum şi prin teza de abilitare consacrată conceptului de număr. Pentru Weierstrass numărul este rezultatul unei operaţiuni mintale, actul de numărare, operaţie prin care noi selecţionăm în modul de apariţie a lucrurilor care au o trăsătură comună, ele fiind redate ca omogene prin imaginaţie. A număra revine la a determina o mulţime de lucruri omogene. E. Husserl nu este mulţumit de această definire operatorie a numărului şi propune înţelegerea numărului ca o creaţie a spiritului a cărui rezultat nu se poate regăsi ca atare în lumea exterioară. Influenţat de Brentano, E. Husserl propune iniţial o cercetare asupra originii psihologice a conceptului de număr distingând două aspecte esenţiale care contribuie la constituirea numărului ca atare, respectiv reprezentarea simbolică şi reprezentarea autentică a numărului. Ca matematician Husserl este de acord cu Weiertrass că toate conceptele obscure ale matematicii trebuie clarificate pornind de la ceea ce le fondează, respectiv conceptul de număr, dar spre deosebire de acesta, la el problema fondării obiectelor matematice nu este o sarcină matematică, ci filosofică deoarece matematicianul nu supune analizei statutul ontologic al conceptului de număr. Am adus în discuţie această orientare a filosofului german deoarece este evident faptul că deşi acesta a luat în considerare obiectul unei ştiinţe propriu-zise, respectiv matematica, concepţia sa nu este identificabilă cu cea a omului de ştiinţă respectiv a matematicianului. Această distincţie va determina orientarea viitoare a lui Husserl spre logică. Treptat este elaborată o nouă orientare menită să clarifice raportul pe care îl întreţin obiectele logice şi matematice cu actele psihice care le reprezintă. Acest demers deschide calea abordării fenomenologice a cunoaşterii. Încă de la prima operă filosoful a rămas constant în încercarea de a reflecta constituirea ştiinţelor formale (matematica apoi logica, în genere se poate considera şi fenomenologia, dar nu ca o ştiinţă deja constituită care suscită întrebări ci ca un proiect mereu deschis care propune în manieră specifică sensul ştiinţific al filosofiei). Această încercare este dublă, adică filosoful viza atât tematizarea câmpului formal descriind astfel legile care îl constituie ca atare, cât şi geneza acestor ştiinţe formale reconducînd formaţiunile teoretice la experienţele originare în care acestea îşi „regăsesc" sensul (precizăm că Husserl considera că există o lume a vieţii – experienţe originare pre-ştiinţifice – pe baza căreia se edifică orice demers ştiinţific). Originalitatea conceptului de ştiinţificitate propus de Husserl constă tocmai în încercarea de a găsi liantul între o formulare cu pretenţie de adevăr şi modul în care aceasta se constituie. Adică, simplificând, am putea spune că a căuta adevărul nu revine, nici numai la a găsi corespondenţa cu faptele, nici numai din coerenţa logică a teoriei în care acesta este integrat. Reunirea lor nu este suficientă. Devine ştiinţific ceea ce le sintetizează. Iar această sinteză survine „istoric". Este vorba de o construcţie a sensului care nu poate fi detaşată de cei care îl caută, de subiectivităţile lor. Sensul se constituie inter-subiectiv dar fără a postula o ruptură de lumea experienţei ca şi cum datele obţinute de subiecţi le-ar aparţine strict, în manieră psihologică. Pentru a încerca clarificarea acestui aspect esenţial al ideii de ştiinţificitate suntem nevoiţi să evidenţiem pur şi simplu principiile generale conform cărora E. Husserl ia în considerare sensul ştiinţific al filosofiei.

Diferenţa dintre filosofie şi ştiinţă, evidenţiată prin faptul că ştiinţa se poate învăţa spre deosebire de filosofie este crucială în ceea ce priveşte motivul pentru care filosofia nu este ştiinţă. Practic în cadrul filosofiei nu se poate învăţa deoarece aceasta spre deosebire de ştiinţă nu dispune de un sistem doctrinar: „maestra evocată în opere nemuritoare este cu totul incapabilă de a instrui într-o manieră obiectiv valabilă". Care ar fi atunci proiectul propus de Husserl? Pornind de la aceste date autorul consideră că idealul filosofiei de a fi o ştiinţă riguroasă nu trebuie abandonat dar trebuie produsă o mutaţie pentru a realiza acest obiectiv şi anume: „Ţine însă de esenţa filosofiei, în măsura în care ea se reîntoarce la ultimele origini, faptul că travaliul ei ştiinţific se mişcă în sferele intuiţiei directe, iar cel mai important pas pe care îl are de făcut epoca noastră este de a recunoaşte că, odată cu intuiţia filosofică în sens veritabil, cu sesizarea fenomenologică a esenţei, se deschide un câmp infinit de lucru şi se prezintă o ştiinţă care, fără toate metodele indirecte de simbolizare şi de matematizare, fără aparatul de raţionamente şi dovezi, dobândeşte, totuşi, o plenitudine de cunoştinţe dintre cele mai riguroase şi decisive pentru toată filosofia ulterioară"

Acest pasaj demonstrează că pentru Husserl conceptul de filosofie se propune printr-o analiză fenomenologică, în urma căruia rezultă ştiinţa în alt sens decât o ştiinţă pozitivă, anume ştiinţa ca valoare, ştiinţificitatea însăşi luată ca obiect de studiu. Este vorba totodată de o distincţie între raţionalitatea ştiinţifică (esenţialmente exactitate) şi raţionalitatea însăşi ca valoare, ca obiect de studiu teoretico-filosofic. Mutaţia de care este vorba aici priveşte înscrierea pe direcţia constituirii sistematice a filosofiei, fără a lua forma unui sistem. Idealul de ştiinţificitate rămâne structura intenţională a filosofiei astfel concepute, care se va desfăşura sistematic dar fără a se închide într-un sistem ca atare, menit să construiască o imagine asupra lumii din datele oferite de ştiinţe. Fapt ce poate fi argumentat şi de poziţia opusă a lui Huserl atât faţă de filosofia naturalistă cât şi faţă de istorism; el nu este de acord nici cu preluarea efectivă a rezultatelor din ştiinţe, nici cu considerarea că orice teorie sau enunţ este rezultatul strict la istoriei, respectiv criteriul său de valabilitate nu depăşeşte sfera unei anumite perioade istorice.

Atunci care este deosebirea dintre un fenomenolog şi un om de ştiinţă? În ce sens analiza fenomenologică este ştiinţifică? Deşi am putea fi acuzaţi de simplificare vom încerca să lămurim această problemă furnizând un exemplu. Să presupunem că fenomenologul vrea să investigheze conceptul de spaţiu. Ghidat de lecţia husserliană va avea în minte următoarele principii de bază: spaţiul nu este absolut; spaţiul nu se constituie deducându-l strict din modul în care sunt localizate obiectele; trebuie căutată o intuiţie primară a acestuia; este importantă dezvoltarea ideii de spaţiu pornind de la demersul pre-ştiinţific; trebuie avut mereu în vedere că nu se va putea formula niciodată într-o definiţie esenţa acestuia; spaţiul este un produs viu, intersubiectiv. Ce va face în continuare fenomenologul, ştiind că el caută intuiţia originară a spaţiului fără a avea dreptul să absolutizeze nici una din posibilele rezultate şi nici dreptul de a propune un principiu absolut de sistematizare a acestora? Pornind de exemplu de la ideea că spaţiul se constituie simultan în jurul obiectelor şi a subiectului va cerceta multiplele feţe în care acesta se dă. Întrebarea esenţială e următoarea: ce se întâmplă în momentul în care subiectul este orientat spre lume? Se produce o delimitare dublă: eul faţă de obiecte şi prin acesta şi faţă de sine. Undeva în cadrul acestei delimitări primordiale se intuieşte forma originară în care spaţiul se oferă subiectului. Nu va putea fi dezvăluit acest moment nici prin intropatie, nici prin extaz, nici prin transă deoarece originea acestei delimitări nu este psiho-

logică. Urme ale acestei oferiri originare apar însă în orice tematizare a spaţiului, fie în artă, fie în ştiinţă, fie în orice alt domeniu sau orice luare de poziţie vis-a-vis de aceasta. Ce este ştiinţific în acest demers? Judecând conform criteriului valabilităţii obiective, rezultate în urma verificării prin experiment, se pare că nimic, deoarece fiecare etapă pare a fi un experiment continuu, dar nu un experiment organizat ca atare ci o grijă permanentă de a nu oculta modul autentic în care spaţiul se dă. Judecând după coerenţa internă a formulărilor acest demers este ştiinţific pentru că această coerenţă este posibilă graţie respectării principiilor generale expuse anterior. Dar ceea ce este cel mai important este faptul că este ştiinţific într-un sens mult mai pregnant: la fiecare pas trebuie să lase obiectul cercetării să apară nu prin căutarea unui instrument care să îl descompună în aspectele sale cele mai intime, nu prin aplicarea unor principii universal valabile ale cercetării corecte - un fel de logică absolută a metodei - ci, şi aici ne confruntăm cu greutatea extremă de a înţelege ca atare filosofia husserliană, aşa cum ni se dă în structurile noastre subiective ştiind că nu este un simplu conglomerat de senzaţii ci „realitatea" ca atare şi care altfel nu ne poate fi dată. Astfel ştiinţificitatea acestui demers înseamnă oarecum ştiinţa de a rămâne în prejma tuturor posibilităţilor în care obiectul cercetării poate să apară.

În lucrarea *Cum văd eu lumea* Einstein formulează câteva consideraţii referitoare la modul ştiinţific de a vedea lumea. Astfel imaginea despre lume a fizicianului teoretic „cere ca descrierea corelaţiilor să fie de o rigoare şi exactitate maximă pe care doar folosirea limbajului matematic le poate oferi". Astfel menirea acestuia este aceea de a căuta legile cele mai generale astfel încât prin pură deducţie se poate obţine o imagine a lumii. La aceste legi elementare însă „nu duce nici un drum logic ci numai intuiţia ce se sprijină pe cufundarea în experienţă". Conştientizând consecinţa logică a acestei afirmaţii, şi anume că în lipsa unui principiu general metodic conform căruia să fie descoperite aceste legi elementare ar putea fi posibile o multitudine de sisteme ale fizicii teoretice în egală măsură îndreptăţite, autorul precizează că în realitate nu au fost acceptate o serie mare de teorii, ci, în general, doar una singură s-a bucurat de acceptare în momentul precis al elaborării ei. Este evident în acest context invocarea unui anume principiu de selectare a teoriilor asemănător cu cel intersubiectiv precizat de Husserl. Acest criteriu intersubiectiv de acceptare a unei teorii îl conduce pe Einstein la următoarea constatare: „Nici un om care a aprofundat cu adevărat subiectul nu va tăgădui că lumea percepţiilor determină într-un mod practic univoc sistemul teoretic, deşi nici un drum logic nu poate duce de la percepţii spre principiile teoriei". Astfel ştiinţa nu investighează maniera în care iau naştere conceptele, principiul genetic al acestora nu influenţează cerinţa rigorii ştiinţifice. Ea foloseşte conceptele primare (cele legate în mod direct şi intuitiv cu complexe tipice senzoriale) şi propoziţiile care le leagă tocmai pentru „cuprinderea şi conectarea conceptuală cât mai completă a experienţelor senzoriale în diversitatea lor". Principiul fundamental al acestei întreprinderi este simplitatea logică autorul asociind inteligibilitatea universului cu ideea că structurile sale de adâncime sunt simple. Tocmai aceasta explică succesul uimitor al activităţilor ordonatore pe care le realizează gândirea comună şi apoi ştiinţa prin postularea unor noţiuni şi principii cu un grad tot mai înalt de generalitate. Aici se poate invoca, graţie scrisorii adresate lui Solovine, importanţa teoriei relativităţii în modul de a gândi demersul ştiinţific formulat de Einstein: „Găsiţi curios că eu consider posibilitatea de a înţelege lumea un miracol sau ca un mister etern. Ei bine *a priori* ne putem aştepta la o lume haotică care nu poate fi surprinsă în nici un fel de gândire. Am putea să ne aşteptăm ca lumea să fie supusă legii numai în măsura în care intervenim noi cu inteligenţa noastră ordonatoare... Felul de ordine creat de principiul relativităţii este, dimpotrivă, de cu totul altă natură. Chiar dacă axiomele teoriei sunt formulate de oameni, succesul unei asemenea întreprinderi presupune un înalt grad de ordine a lumii obiective, pe care nu am fi autorizaţi câtuşi de puţin să o aşteptăm în mod a priori. Acesta este miracolul ce se întăreşte tot mai mult o dată cu dezvoltarea cunoştinţelor noastre".

Cristina Ciobanu *Garden*

Ce anume face ca criteriul ştiinţificităţii să fie nu numai un atribut al gândirii umane ci chiar al realităţii ca atare? Care este semnificaţia teoriei relativităţii în ceea ce priveşte acest rol al ştiinţificităţii? Întrebarea pe care o punea Einstein în ceea ce priveşte teoria generală a relativităţii era următoarea „Ce are în comun natura cu sistemele de coordonate introduse de noi şi cu starea lor de mişcare?" Graţie acestei teorii spaţiul, timpul, cinematica „nu mai joacă rolul unui fundament independent de restul fizicii. Comportarea geometrică a corpurilor şi mersul ceasornicelor depind mai degrabă de câmpurile gravitaţionale care, la rândul lor, sunt generate de însăşi substanţa materială". Nu vom intra în detalieri analitice. Am exprimat principial aceste consideraţii asupra teoriei relativităţii pentru a putea introduce respectând principiul coerenţei observaţiile lui Stephen W. Hawking referitoare la acest subiect: „Einstein a fost condus către această idee nu atât de rezultatele experimentale cât din dorinţa de a face ca două părţi ale teoriei să se potrivească" (legile care guvernează câmpurile electrice şi magnetice respectiv cele care guvernează mişcarea corpurilor). Semnificaţia acestei teorii are o importanţă deosebită în ceea ce priveşte conceptul de ştiinţificitate. Conform observaţiilor anterioare suntem îndreptăţiţi să afirmăm următoarele: nu numai că teoria relativităţii a produs o schimbare esenţială în ceea ce priveşte modul de a concepe spaţiul şi timpul (redată da Hawking astfel „nu mai putem concepe spaţiul şi timpul ca nişte entităţi veşnice, neafectate de ceea ce se întâmplă în univers . Acum ele devin cantităţi dinamice ce influenţează şi sunt influenţate la rândul lor de evenimentele care se petrec în spaţiul-timp") ci repune în discuţie o veche temă filosofică: ştiinţificitatea este un deziderat la efortului uman de a concepe realitatea sau realitatea însăşi este ca atare? Credinţa lui Einstein în caracterul ştiinţific al realităţii însăşi este argumentată şi de celebra expresie a acestuia „Dumnezeu nu joacă zaruri". Reflectând asupra modului în care a fost elaborată teoria relativităţii suntem îndreptăţiţi să remarcăm preeminenţa factorului teoretic asupra celui experimental. Evident acceptarea acestei teorii nu este independentă de confirmarea prin observaţie. Totuşi, ideea de spaţiu curb nu este un dat al experienţei directe. Faptul că experimentul a confirmat-o după enunţarea acestei teorii demonstrează puterea de apreciere a realului convertind vechile constatări experimentale în mod coerent. Practic, fără a putea analiza în mod riguros câte inferenţe, abstractizări, deducţii, sistematizări au fost necesare pentru a se împlini această teorie, ceea ce este într-adevăr „misterios" este că aparatura logico-matematică a funcţionat cu adevărat ştiinţific respectând atât coerenţa internă cât şi datele experimentale. Poate această victorie asupra realului l-a determinat pe Hawking să considere următoarele: „exemplul lui Einstein ilustrează bine dificultatea de a fi realist în filosofia ştiinţei, întrucât ceea ce noi considerăm realitate este condiţionat de teoria la care aderăm".

Lecţia lui Einstein ne învaţă pur şi simplu că ceea ce apare trebuie investigat în esenţa propriei apariţii dar şi că această esenţă este accesibilă tocmai graţie ştiinţificităţii sale. Din această perspectivă gândirea şi realitatea nu mai sunt concepute ca duale. Acelaşi lucru este vizibil şi la Husserl însă într-o altă orientare. Dacă la Einstein se preconiza idealul ştiinţificităţii independent de „calitatea" de observator, la Husserl tocmai această calitate este esenţială şi anume lucrurile apar aşa cum sunt şi anume cum se oferă celui ce este pregătit să le primească. Precizăm că nu este vorba de o atitudine psihologică. Cercetarea fenomenologică este ştiinţifică graţie deschiderii spre lucru, principiul fundamental fiind acela de a lăsa lucrul să survină în toate posibilităţile lui având credinţa că „undeva" în modul în care lucrurile îmi apar mie ca om ele sunt aşa cum sunt, mod care nu se poate articula fără contribuţia gândirii. Ceea ce apropie omul de ştiinţă şi fizicianul în acest caz este credinţa în posibilitatea surprinderii lucrului prin cunoaştere. Idealul de ştiinţificitate deşi este articulat diferit în funcţie de instrumentele şi aria de interes a domeniilor aferente rămâne în ambele cazuri ideal suprem al cunoaşterii. ■

Peisajul teatral din Franţa în pericol:

festivalele de la Aix şi Avignon, puse sub semnul întrebării de grevele personalului de scenă. Datorii şi finanţări precare, speranţe de succes în faţa unui public adeseori de câteva persoane – micile teatre nu prea au vreo şansă. Noile reglementări ale şomajului le scade şansele de supravieţuire. Inegalabil de bogata viaţă teatrală franceză funcţionează pe principiul unui contract social care permite liber profesioniştilor o susţinere generoasă cu banii fondului de şomaj. Această finanţare nu este dependentă de realizări. Pentru unii, grevele sunt însă ca tăierea crengii de sub picioare: publicul nu pare prea interesat. Schimbarea condiţiilor de acces la finanţări acutizează însă problemele. Demonstranţi, oameni de teatru şi public purtau T-shirturi cu: „Atenţie! Cultura e în pericol".

Neue Zürcher Zeitung: Habermas şi conceptul de „nucleu european".

Dezbaterea asupra valorilor europene fundamentale: în Frankfurter Rundschau („Civilizaţia necivilizată") se vorbeşte despre Europa creştină, despre cruciade, dar se şi trimite la Irak, la antisemitism, la Umanism, la Iluminism. „Europa se află în contradicţie cu sine- societatea civilă, societatea tribală, comunităţile religioase coexistă.

În acelaşi timp, europenii de margine contraatacă. Ziarul Polytika din Varşovia: iniţiativa „nucleului european aminteşte neplăcut de proiectul lui Kant: „Pentru o pace veşnică", care, în acelaşi timp, nu protesta contra intervenţiei „europene" din 1795 în Polonia. Europa continuă să-şi cultive eşafodajul feudal, constituit pe principiul senioral. În cetatea „Nucleului european" domneşte teama de barbarii din Răsărit.

Pe deasupra, replica dată de Silvio Berlusconi deputatului german în Parlamentul European, ne arată coloratură culturală şi istorică a altor polarităţi europene. Politologul Gian Enrico Rusconi publică la editura Einaudi: Germania Italia Europa („o abordare cuprinzătoare a rolului prejudecăţilor în istoria ambelor ţări în timpul ultimilor 150 de ani"). În New York Times, romancierul Roberto Pazzi: „Germanii sunt de pe Marte, italienii de pe Venus"

Papa Ioan Paul, enciclica „Ecclesia in Europa":

„colaborarea internaţională trebuie reconsiderată şi anume în sensul unei culturi noi a solidarităţii". Cotidianul Tageszeitung prezintă librăria pariziană Shakespeare & Company, şi vizitele lui Allan Ginsberg, Lawrence Ferlinghetty: un loc plin de cărţi, de literatură de viaţă culturală.

În rest: despre Tour de France, evenimentul fiecărei veri, anul acesta cu o prezenţă sportivă americană notabilă, deşi pe frontul cultural continuă controversele transatlantice.

Spectacolul cu „Despre animale, oameni şi zei" de Giorgio Barberio Corsetti, după „Metamorfozele" lui Ovidiu, prezentat în Carierele din Siracusa, copleşitor prin magia şi măreţia locului, multiplicate de înscenare şi de soluţiile regizorale. Un eveniment.

Pe deasupra, din Literaturnaia Gazeta aflăm câţi litri de alcool se fac oficial pe an în Rusia şi câţi la negru. Raportul e cam 1 la 3. Oficializarea producţiei ar spori valoarea impozitelor încasate de stat şi implicit, bugetul.

Festivalul de film de la Moscova:

profesionalizarea şi comercializarea filmului rusesc - comediile şi filmele cu gangsteri au mare căutare la public. În acelaşi timp, peisajul mediatic moscovit se înnoureză datorită politicii.

Cultura de masă japoneză şi moda Manga:

la Museo Correr, pictorul, sculptorul, artistul computerist şi curatorul Takashi Murakami din Tokio, prezintă un amestec de Product Placement, pop-Estetics, modă, pictură şi cultură japoneză de masă, „drăguţă". Moda primăverii şi verii a fost marcată de sclipirea tipic Manga, de animismul Techno al acestor „samurai ai pop-art-ului". De altfel constatăm şi o enormă explozie de producţii filmice cu supereroi de comics, printre ultimii fiind „Hulk". În Germania, la a suta aniversare a lui Adorno, cultura pop este pusă în legătură şi cu rezervele („mici burgheze") ale filosofului faţă de senzorialitatea dezlănţuită a contemporanilor săi, doar că Adorno îşi orienta estetica sa avansată după cea a lui Alban Berg, iar contemporanii săi parcurgeau doar o mic burgheză revoluţie senzorial-sexuală, în comparaţie cu generaţiile de azi.

„Harry Potter şi Ordinul Păsării Phoenix"

Pubertatea lui Harry Potter, dar nu numai: lumea nu este împărţită în buni şi răi, chiar şi lumea vrăjitorilor adulţi este complicată şi ambiguă, plină de nedreptăţi. Cartea scânteiază de mitologie şi basm, de folclor, antropologie, religii comparate, ca un minunat foc de artificii: cultură pop, jocuri de cuvinte, măiestrie şi groază apocaliptică: adevăratul vrăjitor este autorul.

Nici Harry Potter nu scapă de pirateria internet. Cartea a putut fi copiată ca e-book de pe internet, mai mult, ea are o prezentare asemănătoare unei cărţi, însă cuprinde şi hiperlink-uri către fiecare capitol şi explicaţii de termeni precum „vâjthaţ". Cartea poate fi găsită în limba engleză pe aproape toate marile reţele file-sharing, la fel ca şi imitaţii mai mult sau mai puţin reuşite, făcute de amatori. Aceste reţele nu produc nici un fel de venit şi erau până acum căutate pentru muzica, mai ales. Proiecte precum „Gutenberg" oferă deja mii de titluri de cărţi, disponibile gratuit prin internet. Precum în cadrul muzicii şi materialelor video, cea mai puternică forţă în structurarea pieţei de carte vor devenit reţelele şi programele de file-sharing (participare la liste de fişiere de pe calculatoarele personale a milioane de posesori privaţi, legaţi la internet).

În presa americană şi europeană au apărut materiale legate de aspectul automatizării depline a unor maşini de căutare, precum este Google provoacă interes, teamă (de „pericolele„ inteligenţei artificiale) şi îngrijorare: nu ştim de loc cum funcţionează aceste programe şi totuşi le folosim. Mai mult, s-a constatat şi că foarte multe calculatoare au diverse programe virusate fără ştirea proprietarilor, care le utilizează aşa în continuare. Viruşii mai noi, ca SoBig sau Blaster, au componente care tind să comunice cu serverele care le-au produs, fără ştirea celor care le au în calculatoare.

Mai există şi programe minuscule care spionează, adică îţi caută contul cardului de credite şi alte informaţii din propria poştă electronică.

Asemenea şi alte aspecte ale globalizării abordează şi Ralf Dahrendorf, cunoscutul sociolog, fost director al London School of Economics, în cartea sa „În căutarea unei noi ordini" sau Richard Derber în „O singură lume" .

New York Times Book Review: „Absolutely American„ , de David Lipsky, editor la „Rolling Stone Magazine": o superbă descriere a culturii militare moderne. Două sisteme de valori în confruntare: disciplina militară, sacrificiul de sine, datoria, onoarea, curajul şi violenţa controlată dar sălbatică şi valorile sociale – libertatea, exprimarea de sine, plăcerea şi valorile materiale.

„Kate Remembered", Conversaţii cu Katherine Hepburn: acum, la dispariţia ei. O legendă americană, neîmblânzire şi decenţă, trei Oscaruri. O altă Americă.

Societatea-spectacol, schimbarea iconografică

La Universitatea din Muenchen, istoricul Willibald Sauerlander vede vizita preşedintelui Bush pe portavionul USS Abraham Lincoln drept o reprezentaţie (conştientă sau nu) cu mijloace de ceremonial şi imagini asemănătoare celor folosite de romani. Doar că aşa ceva nu se cumpără, nici nu se consumă: dacă nu crezi în aceste „icoane", atunci nu-ţi rămâne decât să le distrugi.

La New York, dezbaterea supra „Nivelului Zero"

(Ground Zero) continuă. Proiectul lui Daniel Libeskind (Turnul Libertăţii) devine miză politică, filmul „September 11", prezentat public abia acum solicită la o privire proaspătă asupra catastrofei, în timp ce, la sfârşitul lui august, publicarea unor transcrieri ale comunicaţiilor radio şi telefonice din timpul minutelor de groază ne readuc la nivelul omenescului în luptă cu stihiile: efortul de a supravieţui în condiţii aproape lipsite de speranţă, sacrificiul de sine şi neputinţa extremă.

Au plecat dintre noi:

Compay Secundo, marele senior al Son-ului, de la Buena Vista Social Club. Revitalizarea carierei sale se datorează filmului lui Wim Wenders şi albumului omonim. A supravieţuit confecţionând ţigări. O tulburătoare punte către viaţa muzicală pre-revoluţionară din Havana.

De asemenea, au decedat saxofonistul Benny Carter şi cântăreaţa Celia Cruz, micuţa forţă a muzicii Latino, „la Reina de la Salsa", născută şi ea la Havana, influenţată de muzica insulei natale, dar şi de cea din Puerto Rico şi din Republica Dominicană. Prezentarea situaţiei financiare a proiectelor marilor case de film ne arată pe primul loc Walt Disney Studios cu „În căutarea lui Nemo" (desene animate, 330 de milioane de dolari) şi „Piraţii din Caraibe- Blestemul perlei negre" (de Johnny Depp, 261 milioane).

Un alt film, „Norfolk", al fraţilor Mark şi Michael Polish (Paramount Films), prezintă influenţe literare, vizuale şi folclorice evidente, care ne duc în mod mistic în trecutul Americii, împletite într-o poveste cu îngeri, ce se petrece în 1950 şi descrie o localitate supusă evacuării pentru construcţia unui baraj. ■

Pagină realizată de
SORIN T. ŞTEFAN

■ *Ioan-Pavel Azap*

Identitate

Identity. SUA, 2003. Regia: James Mangold. Scenariul: Michael Cooney. Cu: John Cusack, Ray Liotta, Amanda Peet, John Hawkes, Alfred Molina.

Este reconfortant (în lipsa capodoperelor, de!) să vezi un film care foloseşte locuri comune, ingrediente cunoscute şi care reuşeşte să nu fie supărător. Identitate izbuteşte acest lucru: să fie un film bun, fără a avea vreo pretenţie de originalitate.

Iniţial, filmul lasă impresia unei „drame domestice": o ploaie torenţială, un accident de maşină, zece oameni blocaţi într-un motel. Încet, încet fiecare personaj - un fost poliţist, o fostă vedetă de cinema, o fostă prostituată (cam mulţi foşti, e drept!), doi tineri căsătoriţi, un poliţist şi un puşcăriaş, o familie de trei persoane (părinţii şi un puşti) şi recepţionerul - începe să-şi dezvăluie părţile ascunse, secretele, să prindă contur, să dobândească individualitate. Fiecare dintre ei are un secret, nu neapărat infamant, dar pe care ar prefera să nu-l facă public. În momentul în care încep crimele, oricine, cu excepţia primei victime (nu suntem, totuşi, în Zece negri mititei!), poate fi criminalul. Chiar dacă suspansul e bine întreţinut, mai ales în condiţiile în care acţiunea se petrece într-un singur loc, motelul şi dependinţele, la un moment dat crimele încep să plictisească şi să devină schematice. Şi aici intervine „gag"-ul: în a doua jumătate a filmului, cu minute bune înainte de final, suspansul este anulat prin dezvăluirea cauzei crimelor, dar nu şi a criminalului. Evident, lucrurile nu se opresc aici şi până în finalul propriu-zis vom mai avea parte de surprize.

Una peste alta, chiar dacă nu este un film care să facă istorie sau „prozeliţi" (deşi o continuare nu este exclusă), Identitate este o peliculă vizionabilă, un thriller făcut cu profesionalism, fără stridenţe sau accente moralizatoare. Oricum, nu regreţi banii daţi pe bilet. La nivelul interpretării este de remarcat ansamblul de actori, fără a se individualiza în mod deosebit vreunul, ceea ce este o performanţă dacă avem în vedere că în distribuţie sunt doi „grei" ai cinematografului american: John Cusack şi Ray Liotta.

Dragoste „mortală"

Anglia / SUA, 2002. Regia: Nick Hurran. Scenariul: Frederick Ponzlov. Cu: Brenda Blethyn, Christopher Walken, Alfred Molina, Lee Evans, Naomi Wats, Ena Cohen, Maggs Harries, Beverly Hotsprongs.

O comedie de o extraordinară savoare, Dragoste „mortală" porneşte de la eterna poveste a primei iubiri, primă iubire care, în cazul personajelor din film, este şi ultima (e drept că la un interval de treizeci şi ceva de ani!).

Boris Plotz (Alfred Molina), proprietarul unei firme de pompe funebre dintr-un orăşel din Anglia, o iubeşte încă din adolescenţă pe Betty (Brenda Blethyn). Timid din fire, îi (şi îşi) mărturiseşte dragostea abia... după treizeci de ani de la prima întâlnire. Dar Betty e căsătorită, iar divorţul nu intră în vederile ei. Aşa că Boris pune la cale un plan „diabolic": înscenează moartea lui Betty, pentru a putea să fugă împreună în lume. Un alt plan al poveştii este veşnicul duel cu firma concurentă, condusă de Featherbed (Christopher Walken), un american care vrea nici mai mult nici

mai puţin decât să revoluţioneze „arta" pompelor funebre, organizând înmormântări tematice, pornind de la fanteziile neîmplinite ale decedatului.

Ceea ce dă farmec filmul este, în primul rând, minuţiozitatea cu care este construit scenariul, firele narative intersectându-se dezinvolt, dialogurile de o naturaleţe cuceritoare, încărcate de umor „calm", britanic, discret dar cu atât mai percutat. Nu sunt neglijate nici personajele de plan secund: credibile, cu personalitate (nu simplă figuraţie), oferind chiar gaguri în planul doi al imaginii, uşor de scăpat dacă spectatorul nu este atent. De asemenea, jocul actoricesc este (aproape) perfect, Christopher Walken şi Alfred Molina, deşi actori diferiţi temperamental, reuşind să-şi susţină partiturile cu nonşalanţă şi într-o armonie mai mult decât agreabilă.

Un film de revăzut, Dragoste „mortală" ar putea fi foarte bine folosit şi ca material didactic în şcolile de profil, mai ales pentru (rarii, puţinii, de altfel) comediografi din cinematograful românesc. ■

„Orele": Cuvânt şi imagine

■ *Alexandru Jurcan*

La editura Polirom a apărut în 2003 romanul *Orele* de Michael Cunningham, în traducerea (excelentă) a Magdei Teodorescu. Autorul s-a născut în 1952 în statul Ohio şi a scris romanele *O casă de la capătul lumii*, (1990); *Carne şi sânge*, (1995) şi *The Hours*, (*Orele*) în 1998. Regizorul Stephen Daldry s-a grăbit să ecranizeze romanul, distribuind actori de excepţie (Nicole Kidman, Meryl Streep, Julianne Moore, Ed Harris, Jeff Daniels, Claire Danes) în rolurile principale şi obţinând premii importante (Globul de Aur, Ursul de Argint, Oscarul pentru Nicole Kidman). În prologul romanului e prezentată sinuciderea Virginiei Woolf în 1941, după care se succed capitole cu titlurile *Dna Dalloway*, *Dna Woolf*, *Dna Brown*.

Compoziţia romanului e impecabilă, orchestrarea narativă surmontează decalajele temporale (anii '90, '50, '23) reuşind un tot unitar şi sugerând impenetrabilul. Filmul *Orele* păleşte în faţa literaturii, făcând slalom printre expresii absolut intraductibile filmic, instaurând forţa cuvântului: *„misterios de veselă"*, *„mirosul cărnii de vacă pe care o fierbe Nelly"*, *„o grandoare tragică"*, *„monotonia domestică"*, *„o senzaţie de nefiinţă"* etc. În film vedem camera lui Richard, însă, nicicum nu percepem *„un miros fetid de murdărie în stare avansată de mucegăire; miroase a putreziciune ireversibilă"*. Unde greşeşte filmul? În pecetea unui patetism, pe care romanul nu-l conţine, dar şi în muzica pe alocuri pleonastică. Valoarea filmului constă în câteva imagini de excepţie: trupul Virginiei spintecând apa, liftul privit de sus, ca o crudă disecţie, apa năvălind de sub patul hotelului etc. Şi nu numai. Dacă filmul sugerează relaţiile aberante ale unor personaje, cartea este mai tranşantă în numirea homosexualităţii, fără vreo aprofundare. La unmoment dat ai senzaţia că acele momente încearcă să alunge singurătatea, că se constitue într-un scut aleatoriu, de parcă s-ar afirma: *„Am trăit orice în cfară de ce aş fi dorit"*. Cartea fascinează prin sugestii inefabile, prin nuanţe, gesturi, prin fluxul narativ absolut ireproşabil. Filmul selectează, se grăbeşte, pune accente, încearcă rezolvări brutale sau facile. Şi, totuşi, personajele filmului strălucesc, graţie actorilor. Meryl Streep domină printr-un magnetism tainic. Ed Harris crează senzaţia unui mister putred, iar Nicole Kidman reuşeşte o mare performanţă în rolul Virginiei. Caruselul coşmaresc al *„vocilor"*, al personajelor care-o bântuie, s-a întipărit pe chipul ei, făcând-o de nerecunoscut. O tristeţe a tenebrelor, a vizionarului, a *„albatrosului"* ce nu încape în tipare – toate acestea îi aparţin. *„Norocul"* creatorului este că *„trăieşte două vieţi"* în acelaşi timp. Filmul *Orele* n-ar fi putut exista fără romanul lui Michael Cunningham. Vrând-nevrând, el trimite la literatură, fără a-şi asuma supremaţia, îndemnându-ne să cunoaştem senzaţia unui personaj care, pe tren, simţea *„un fel de fericire despre care-şi imagina că o simt doar spiritele, eliberate de trupurile lor pământeşti, dar încă stăpâne pe eul lor esenţial"*. ■

Cristina Ciobanu şi a sa Fundaţie XXI

■ *Ioan Muşlea*

Mai mult sau mai puţin întâmplător, în ultimii ani am ajuns, o dată sau de două ori, la Bacău. Întâia oară, cu toate că ştiam prea bine că eram pe cale să pun piciorul în chiar târgul lui Bacovia, am fost cam îngrijorat, cunoscând - la fel ca toată lumea - că voi avea de-a face cu unul din locurile unde nu se (prea) întâmplă mare lucru. Nu mică mi-a fost surprinderea când - într-o elegantă galerie de artă - m-am pomenit confruntat cu o manifestare artistică de primă mână. Nimerisem fără să ştiu la vernisajul unui ansamblul de lucrări semnate de plasticiana Cristina Ciobanu. Viziunea sa, la fel ca mijloacele de exprimare *puse în joc/scoase la vedere,* nu erau cu nimic mai prejos de tot ceea ce putem vedea - nu foarte des, de altfel - în galeriile "serioase" din Capitală sau, mă rog, din Cluj. În fond, mi-am zis, era în firea lucrurilor ca, tocmai în *fiefiul* unui Ilie Boca, să se *întâmple ceva*... mai de soi. Dar cine este, în fond, această Cristina Ciobanu?

În doar câteva cuvinte, să notăm că este născută la Bacău (1956); în 1980, avea să devină *graduated from the Academy of Fine Arts (Bucharest),* iar peste puţină vreme era primită în UAP.

În anii de studenţie a beneficiat de îndrumările unor profesori/maeştri de excepţie (Lucia Ioan şi Costel Badea).

Ieşirea în lume a artistei n-a întârziat să se facă remarcată, ajungând în scurtă vreme să devină o prezenţă extrem de originală în nenumăratele domenii plastice abordate: pictură, grafică, scenografie, craţie vestimentară sau ilustraţie de carte şi afiş cultural. O vom regăsi, sistematic, în chip de *participant/actant* cu prilejul celor mai importante expoziţii de grup, luptându-se, concomitent, pentru a ieşi cât mai des *în faţă* în nenumărate manifestări *personale*; în chip logic şi firesc, nu va întârzia nici recunoaşterea oficială a calităţilor sale ieşite din comun. Astfel că - în anul 1981 - va fi acceptată la Trienala de Scenografie, iar în 1993, cu prilejul *Saloanelor Moldovei,* străduniile sale vor fi încununate cu Marele Premiu al Ministerului Culturii.

Cristina Ciobanu pare a fi neobosită, inepuizabilă, activitatea sa expoziţională devenind de-a dreptul... *si focantă* dacă vom trece în revistă numeroasele sale participări la importante evenimente internaţionale fie că era vorba de expoziţii de grup fie în cadrul mai restrâns al *personalelor.* Astăzi, picturile sale *îmbcgăţesc,* literalmente, o seamă de colecţii particulare atât în ţară cât şi pe meleaguri străine.

Într'un cu totul alt plan, o vom regăsi pe artistă, în chip deloc surprinzător, într-un domeniu oarecum diferit *militând* în vederea promovării artei româneşti şi a încurajării schimburilor culturale dintre România şi ţările unui Apus de care am fost atâta vreme ţinuţi la distanţă.

Pentru a-şi atinge scopurile atât de generoase, în anul 1996, Cristina Ciobanu va înfiinţa FUNDAŢIA XXI, prin intermediul căreia – cu toate că n-a beneficiat de posibilităţi „spectaculoase" – va izbuti, uimitor de iute, o performanţă rarissimă: organizarea a 26 de expoziţii şi *happening*-uri în multe dintre cele mai importante ţări europene (Elveţia, Italia, Finlanda) şi ajungând în cele din urmă să *fonteze* chiar şi „porţile"... Indiei. O afinitate aparte leagă, se pare, Fundaţia de spaţiul şi lumea atât de aparte ale Finlandei aşa încât nu a surprins pe nimeni faptul că - din câte ştim - unul dintre cele mai de seamă evenimente duse la bun sfârşit de Cristina Ciobanu se va fi petrecut la sfârşitul anului 1998, când - în preajma Crăciunului - o selecţie, pe cât de generoasă pe atât de exigentă, din opera mai multor pictori români şi finlandezi a putut fi văzută în sălile splendide ale *CITY COUNCIL ART GALLERY* din Riihimaki (Finlanda). Dintre români îi vom aminti pe Ilie Boca, Marcel Chirnoagă, Cristina Ciobanu şi pe Carmen Poenaru. Manifestarea s-a bucurat de un succes neaşteptat, iar ecourile din presă au întrecut orice aşteptări. În perspectiva unui viitor ce se întrevede promiţător, intenţiile Fundaţiei ţintesc o lărgire a spectrului activităţilor mergând înspre multiculturalism aşa încât, începând cu anul 2004, manifestările vor strânge laolaltă scriitori, muzicieni, cineaşti sau/şi oameni de teatru.

Din câte am aflat, între 22 mai şi 21 iunie, a avut loc în Elveţia, la Berna, în spaţiul privilegiat al *pivniţelor boltite* ale Galeriei KUNSTREICH, cea mai recentă *personală a* Cristinei CIUBOTARU. Cu acest prilej, ataşatul cultural al României, poetul Vasile Igna, a rostit o scurtă cuvântare al cărei text îl reproducem în aceste pagini ale „Tribunei" împreună cu transcrierea unei intervenţii *live* a *Magdei Cârneci,* binecunoscută specialistă în cele mai noi tendinţe ale artelor plastice ale *prezentului.*

■

Cristina Ciobanu *Moonshine IV*

■ *Magda Cârneci*
Armonia contrariilor

Într-un fel prea puţin feminin atacă pânza ori hârtia tânăra artistă Cristina Ciobanu. Existând o violenţă conţinută pe cât manifestă în gestualismul brusc, decis, al tuşelor încărcate de o cromatică intensă, electrizantă. Trăsături aspre, acide, se suprapun cu forţă peste apariţiile fantomatice de forme aproape limpezi, aproape lizibile. E o lume vizuală în ebulaţie, în emergenţă. Ceva se prefigurează, ceva se ascunde, la marginea dintre configurabil şi amorf, pe muchia dintre abstracţie şi figuraţie. Pare că tânăra artistă tatonează încă posibilităţile nelimitate ale unui spaţiu de joc şi ale unor unelte vizuale fascinante. Pare că ea are încă frisonul culorii pure ca revelaţie a unei forme de energie palpabilă ce îmbină manifestarea policromă a realului. Şi crede încă că tuşa abruptă e o descărcare totală a eului pictorial. Imaginile sale nu au siguranţă, dar au mult curaj. Între tentaţia figurativismului realist ori neoexpresionist şi tendinţa abstracţiei gestuale, ea alege destul de decis ultima variantă, care nu-i şi cea mai comodă. Dar formula sa de non-figuraţie rămâne vie, agilă, tocmai pentru că mai păstrează în ea urme, sâmburi, aluzii din panoplia bogată, fastuoasă a formelor recognoscibile în real. Se simte în această pictură o luptă între gestualitate şi formă, între tatonarea haosului cromatic şi o secretă dorinţă de ordine plastică – ca şi când testând o formulă virilă, feminitatea ei intrinsecă ar visa o armonie a contrariilor. Aici mi se pare că stă tensiunea ascunsă, fertilă a picturii Cristinei Ciobanu, dintre care probabil că ea va şti să extragă în continuare nuclee palpitânde, intense de pură pictură.

■

■ *Vasile Igna*
„Forme de aur şi lumini de argint"

Se reproşează adesea artistului modern excesiva centrare asupra sinelui, faptul că nu se ascultă decât pe el, că înalţă un cult propriei persoane. Motive mai mult sau mai puţin limpezi sunt invocate spre a justifica o asemenea atitudine. Şi într-adevăr, numeroşi plasticieni contemporani recurg în lucrările lor la o asemenea, deloc reprobabilă, atitudine. Trebuie să spunem de la început: Cristina Ciobanu nu face parte din această categorie. Sensibilitatea ei a ales să se exprime într-o altă manieră şi expoziţia deschisă la sfârşitul lunii mai, la prestigioasa galerie *Kunstreich* din Berna, o dovedeşte pe deplin. Cristina Ciobanu a ales să dea întâietate culorii în detrimentul figurativului, acesta din urmă fiind, cum se ştie, profund ataşat reprezentării formelor lumii vizibile. Maniera ei de a concepe pictura are cu totul alte resorturi şi, drept consecinţă, alte rezultate. Fermitatea liniei şi dispunerea volumelor, compoziţia *„clasică"* sunt înlocuite cu un joc savant (deşi aparent aleatoriu) al planurilor care împarte suprafaţa în câmpuri ce se atrag, se susţin sau se resping reciproc. De unde şi senzaţia de mare libertate a compoziţiei, alternanţa ritmurilor, evanescenţa aproape hieratică a elementelor. Nimic nu este deplin configurat, totul este în mişcare, pe cale de a se face şi a prinde trup. *Echivocul* pânzelor sale este un apel permanent la memorie, a unei memorii care protejează şi susţine. În această propensiune evocatoare îşi are, probabil, originea şi încercarea Cristinei Ciobanu de a ne descifra misterioasa lume orientală (poate bizantină?), copleşită de strălucirile *aurului.* Tot astfel preferinţa, aş spune fascinaţia, ei pentru *alb* şi *argintiu* mi se par a fi semnul căutării *„altei lumi"*, în care sufletul îşi poate găsi liniştea pierdută. Mirajul acestei *„alte lumi"* este permanent iar argintul, alburile, griurile aşezate în pastă subţire sunt solii luminii care vine de acolo, iradiind puternic şi acoperind cu irizările ei un cotidian neliniştitor şi obsedant. Cu aceleaşi efecte este întrebuinţat şi aurul sau purpuriul, precum şi rarele tuşe de albastru, care tulburâ liniştea suprafeţelor, deschizându-se ca nişte ferestre spre cer. În ciuda nonfigurativului, sau poate tocmai de aceea, pânzele sale *„cântă"*. Cântă asemenea unor vitralii (artă cu care pictura sa este, neîndoios, înrudită) aflate sub asaltul luminii, o muzică îndepărtată, calmă, insinuantă. Aspiraţia spre serenitate şi puritate este omniprezentă şi acordă coerenţă şi unitate unui travaliu artistic de o remarcabilă forţă imaginativă. În această perioadă de incertitudini şi bulversări, arta nu mai este un simplu refugiu. Ea este speranţa renaşterii generozităţii şi a reîntoarcerii la spiritualitate. Sub aceste două semne, expoziţia berneză a Cristinei Ciobanu confirmă un drum şi o vocaţie.

■

Pe urmele lui Goliathus

■ *Ştefan Manasia*

Prin ce mai poate azi face faţă un muzeu zoologic - sau oricare dintre suratele lui - concurenţei neloiale a posturilor t.v., de pildă *Animal Planet* şi *Discovery Channel*? Îşi va păstra oare farmecul din copilărie, sau mie, vizitatorului trecut de douăzeci de ani, îmi va părea o conservă cu amintiri, prăfuită?

Cu aceste gânduri am luat, într-o dimineaţă de mai, calea complexului studenţesc Haşdeu, la poalele căruia, într-o clădire veche, stil englezesc, funcţionează sus-numitul muzeu. Însoţit de aceleaşi gânduri am parcurs culoarele printre primele şiruri de vitrine, printre fragilul nautil şi scoici sidefii-roz, asemeni unor cărnuri moi, fragede. M-am oprit, cărtărescian & cuminte, în faţa vitrinei cu fluturi sud-americani, unde un *Morpho Electra* îşi desfăşura faldurile albastru electric, metalizat. Bordura cafenie a aripilor denota că e, totuşi, o frumuseţe rece, impersonală. Un *Eresia Acreina*, în schimb, se deschide ca o umbrelă micuţă, din celofan, aripi străvezii ţi-l închipuie demn strămoş al biplanelor din primul Război Mondial. Apoi, amintindu-mi că adolescentul Mircea Eliade făcuse o pasiune pentru coleoptere, nu m-am putut opri nici eu să admir un *Megalosoma Elephas* brazilian, gândac de 'talie' elefantină, şi, mai cu seamă, pe *Goliathus*, un congolez diform şi imens, negru-acaju, cu picioare uriaşe - gândac-păianjen ce emană teroarea probabil pentru a scăpa de prădători.

Am coborât, după aceea, ca într-un roman labirintic, terifiant, treptele metalice care duc la subsolul muzeului - unde este amenaja5t un „Vivariu", adăpost perfect pentru reptilele ce sunt blazonul colecţiei: vipera de bambus, chiriaşă sosită din Filipine, de un verde fosforescent, ca o banană necoaptă, vipera africană, primitivă, respirând liniştit, sau - my favourite - *Testudo hermanni*, ţestoasa de uscat, originară din Banat, consumatoare pătimaşă de păpădie, trifoi, cireşe, corcoduşe, prune, mâncăruri dulci & suculente.

Am urcat înapoi treptele metalice, am ieşit din „Muzeul Zoologic" ca dintr-un cinematograf, ori ca din faţa televizorului pe ecranul căruia rulează documentare animal-planetare.

■

„Muzeul Zoologic" din Cluj-Napoca Obiectiv didactic şi turistic

■ *Delia Ceuca*

Renumele european pe care Clujul universitar şi-l dobândise la sfârşitul primului deceniu al secolului XX, după înfiinţarea Universităţii Daciei Superioare în 1919, se datorează, printre alte figuri marcante, şi profesorilor biologi Alexandru Borza şi Emil Racoviţă, cel din urmă fiind primul titular al Catedrei de Biologie generală din România, înfiinţată în 1920.

Situat la parterul Facultăţii de Biologie, Muzeul Zoologic reprezintă o solidă bază de învăţământ pentru studenţii facultăţii noastre, cât şi pentru celelalte de profil din ţară. Ca valoare ştiinţifică, el ocupă al doilea loc pe ţară, după cunoscutul muzeu „Grigore Antipa" de la Bucureşti, suprafaţa sa fiind de aproximativ 700 m pătraţi. Mobilierul în care se află exponatele este confecţionat din lemn de cedru canadian. Muzeul, practic, este alcătuit din trei componente: expoziţia propriu-zisă, sala colecţiilor ştiinţifice şi rezervele. Dintre acestea, doar prima este destinată vizitării de către publicul doritor, celelalte două sunt puse la dispoziţia exclusivă a personalului muzeului, catedrei de zoologie şi cercetătorilor de specialitate. Expoziţia cuprinde specii autohtone, dar şi foarte multe exotice, încăperile fiind – şi din acest punct de vedere – un adevărat laborator pentru studenţi.

Un rol deosebit l-a avut şi Expediţia Română Transafricană din 1971, la care au participat şi cercetători clujeni şi de pe urma căreia s-au putut face numeroase completări ale materialului existent, cu piese exotice originare africane. În ceea ce priveşte aspectul expoziţiei, s-a ţinut seama de latura filogenetică şi sistematică, începând cu protozoarele şi terminând cu mamiferele, ilustrând astfel evoluţia regnului animal. Totodată, în partea centrală a muzeului, exponatele sunt prezentate in diorame care înfăţişează animalele în mediul lor de trai, executat în aşa fel, încât să simuleze cât mai perfect mediul natural. Câteva dintre acestea reprezintă imagini din Delta Dunării, Bărăgan, zona muntoasă şi zona stepică de câmpie.

Printre raritățile faunistice româneşti – pe care muzeul le expune privirilor – se numără, dintre peşti, şipul (*Accipenser sturio*), asperetele (*Romanichtys valsanicola*), care trăieşte doar în râul Argeş şi în câţiva afluenţi ai acestuia (motiv pentru care este considerat endemism), batracieni ca tritonul-de-munte (*Triturus alpestris*) – de asemenea endemism, ţestoasa dobrogeană (*Testudo hermanny*). Dintre păsări, mai deosebite sunt cocoşul-de-munte (*Tetrao urcgalus*), cocoşul-de-mesteacăn (*Lyrurus tetrix*), barza-neagră (*Ciconia nigra),* cocorul-mare (*Grus grus*), dropia (*Otis tarda*), spârcaciul (*Otis tetrax*), striga (*Tyto alba*). Zăganul, (*Gypaëtus barbatus*), sigur dispărut din fauna ţării, este reprezentat doar printr-un juvenil. Se pare că nici celelalte specii, ca vulturul pleşuv-sur (*Gyps fulvus*) şi vulturul pleşuv-negru (*Aegypius monachus*), n-ar mai exista în fauna noastră. Singurul existent este vulturul pleşuv alb (*Neophron percnopterus*). Din grupul mamiferelor putem aminti marmota alpină (*Marmota marmota*), care a fost introdusă în Pietrosul Rodnei şi Retezat, muflonul (*Ovis musimon*), introdus în Dobrogea, şacalul (*Canis aureus*), care se poate observa câteodată în sudul Olteniei. Acestă specie apare la noi atunci când peste Dunărea îngheţată se formează un pod de gheaţă peste care el poate trece, urcând din sudul ei. De asemenea, în Deltă, mai precis în partea estică, este prezent câteodată câinele-enot (*Nyctereutes procyonoides*).

Formele exotice dau farmec muzeului – ele prezintă importanţă atât prin faptul că sunt aduse din locuri foarte îndepărtate, deci greu de procurat, cât şi prin curiozităţi ale comportamentului, pe care muzeograful, în timpul expunerii, le poate menţiona. Câteva din aceste exponate sunt: fluturii Morpho din America de Sud, tarantula (*Mygale avicularia*) din acelaşi areal, scoica-de-perle (*Meleagrina margarit fera)* şi nautilul *(Nautilus pompilius*) din Oceanul Indian şi Pacific , ultimul fiind o adevărată fosilă vie; Tuatara (*Sphenodon punctatus*), o altă fosilă vie, se găseşte numai în câteva insule mici de la nordul Noii Zeelande; pitonul (*Pithon sp.*) din sud-vestul Asiei; grupul de struţi, provenind din Africa, Australia şi America de Sud; pasărea-paradisului (*Paradisea*

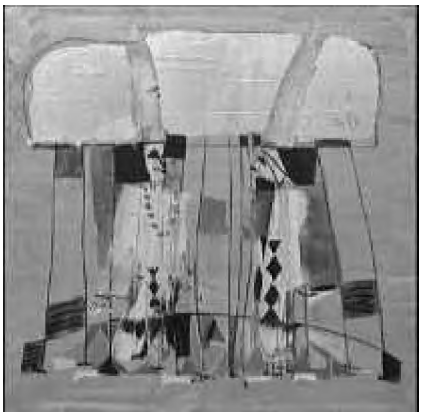

Cristina Ciobanu *Teatru II*

apoda) din Noua Guinee; grupul de colibri caracteristic avifaunei celor două Americi; vitrina cu Marsupiale şi Monotreme din Australia; pangolinul (*Manis pentadactyla*) din India, Ceylon, China sau Indonezia; tatuul (*Dasypus sexcintus*) din America de Nord; mangusta (*Herpestes ichneumon)* din India; grupul marilor carnivore şi multe altele.

Muzeul mai prezintă şi o colecţie de ouă de păsări atât din fauna autohtonă, cât şi din cea exotică. Există, de asemenea, şi o sală în care se află expuse scheletele diferitelor animale, prezentate integral, sau doar părţi componente ale acestora. O vitrină specială este destinată pieselor de anatomie comparată, iar o alta cuprinde două aspecte ale grupurilor de nevertebrate, piese anatomice şi stadii de metamorfoză.

Relativ recent a fost amenajată o sală unde se află colecţii cinegetice (donate) din fauna românească, cât şi piese cinegetice exotice.

Aceasta este numai o foarte sumară prezentare a ceea ce cuprinde Muzeul Zoologic în cele şapte săli de vizitare. Mai precizăm că adresa este str. Clinicilor nr. 5-7, iar orarul de funcţionare este zilnic, între orele 9-15, iar sâmbăta şi duminica, orele 10-14.

■

Doza de senzaţionalism din fiecare după-amiază

■ *Delia Cristina Balaban*

Emisiunile de ştiri au constituit în ultimii ani cu siguranţă subiectul mai multor studii de specialitate. S-au dezvoltat în timp teorii şi concepte privitoare la calitatea informaţiei, la factorii informaţionali care joacă un rol important în procesul de selecţie a ştirilor. Cercetătorii şi-au focalizat atenţia cu precădere asupra principalelor emisiuni de ştiri, problematica „ştirilor de bulevard" (termen de specialitate utilizat pentru desemnarea ştirilor cu sibiecte din viaţa cotidiană, din viaţa starurilor) nefiind atât de amplu tratată. Apariţia acestei categorii de emisiuni de ştiri trebuie pusă în relaţie cu întreg procesul de tabloidizare a presei româneşti. În ultima sa lucrare *„Mass-media în România post-comunistă"*, Mihai Coman vorbeşte despre acest proces astfel „de ani de zile publicul este bombardat cu subiecte minore, prezentateca şi cum ar fi realităţi, evenimente sau procese de mare însemnătate, în timp ce faptele sau tendinţele majore cu care oamenii se confruntă zilnic sunt minimalizate sau reduse la notele scandaloase. „Senzaţionalizarea" vieţii de zi cu zi conduce la stereotipie; excesele stârnesc un interes anecdotic şi slăbesc atât ideea de informare cât şi nevoia de informare. Corespondentul în televiziune al paginilor de ziar cu multe poze, cu titluri cât mai senzaţionale scrise cu litere mari, sunt emisiunile de ştiri de la ora cinci. Prin ce se deosebesc aceste emisiuni de principalele emisiuni de ştiri, difuzate de marea majoritate a ofertanţilor de televiziune publici sau privaţi din România între orele 18 şi 20 de emisiunile de ştiri de la ora cinci? Ştirile după-amiezii sunt ştiri despre oameni obişnuiţi, nu despre persoane sau naţiuni-elită. Evenimentele a căror protagonişti sunt ar trebui să fie evenimente neobişnuite, care însă graţie frecvenţei devin obişnuite: nu există emisiune fără criminalitate sub forma unei crime pasionale sau a uneia cauzate de consumul excesiv de alcool, în cel mai rău caz cota de victime pe emisiune este realizată graţie unui accident rutier.

Emisiunile de ştiri în formula „Ştirile de la ora 5", „Focus 5" nu sunt o invenţie românească, emisiuni similare pot fi întâlnite şi în programele de televiziune ale altor ţări din Europa. Diferenţa constă însă în primul rând în faptul că aceste emisiuni nu sunt prezentate din studioul principal de ştiri, ci într-un studio aparte cu moderatori îmbrăcaţi într-o ţinută lejeră şi care de cele mai multe ori se adresează publicului în picioare. Chiar dacă aceste amănunte par lipsite de importanţă, ele transmit un mesaj şi anume acela că nu este vorba de ştiri cu o relevanţă atât de mare. În România, în schimb, unde chiar şi emisiunile principale de ştiri abundă de soft news (dacă chiar este nevoie de o traducere a termenului atunci: ştiri uşoare), mesajul subtil al înscenării media a emisiunilor de ştiri din România este acela că în această ţară se petrec crime la tot pasul. „Jurnalul ştirilor şocante tratate omeneşte", sloganul „Focus 5" sintetizează principiile de selecţie şi de prezentare ale acestor genuri de emisiuni. Transmisiuni în direct de la corespondenţii din cele mai importante studiouri teritoriale, martori oculari intervievaţi sunt doar câteva dintre modalităţile de prezentare prin intermediul cărora este sugerată artificial ideea de relevanţă tematică. În plus ştirile după-amiezii, „ştiri despre oameni obişnuiţi", trebuie să fie „aproape" de telespectatorii lor, cu alte cuvinte ideea de „local" este foarte importantă.

Acest gen de emisiuni, nu întâmplător transmise pe post după-amiaza au un public ţintă majoritar feminin, de vârstă medie sau înaintată şi de educaţie cel mult medie. Existenţa unor astfel de emisiuni nu trebuie problematizată excesiv. În vremurile de glorie ale emisiunii „Chestiunea zilei", Florin Călinescu compara oferta de televiziune cu oferta de produse dintr-un magazin unde clientul vine şi-şi alege ce doreşte. Pornind de la acestă comparaţie îmi permit să afirm că dacă majoritatea clienţilor cer un anumit gen de produse care nu excelează prin calitate, magazinul se va aproviziona exclusiv cu acest tip de produse, iar cele calitativ superioare fie vor deveni mai scumpe fie nu-şi vor mai găsi locul în magazin. La fel şi cu oferta de programe de televiziune. Problema nu este că există acest gen de emisiuni, o reinterpretare mediatică a ritualului băutului de ceai de la ora cinci, întâlniri la care se mai discutau şi ultimele bârfe din cartier, problema este că acest gen de ştiri invadează toate emisiunile de gen. Este adevărat că unul dintre factorii informaţionali importanţi în selecţia evenimentelor ce devin ştiri este negativismul, dar acesta este un singur factor dintr-o listă care în funcţie de autor conţine minumun încă unsprezece alţi factori. ■

Concursuri literare

Organizatorii actualelor ediţii ale "Colocviilor George Coşbuc" şi "Saloanelor Liviu Rebreanu", Uniunea Scriitorilor din România, Inspectoratul Şcolar Judeţean al jud. Bistriţa-Năsăud, Cenaclul "George Coşbuc", Primăria Coşbuc, Asociaţia Naţională a Caselor de Cultură a Sindicatelor din România (Casa de Cultură a Sindicatelor Bistriţa), Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional a Judeţului Bistriţa-Năsăud, Complexul Muzeal Bistriţa-Năsăud, Primăria Municipiului Bistriţa, Biblioteca Judeţeană, Casa Corpului Didactic Bistriţa, Primăriile Târlişua, Năsăud şi Maieru anunţă desfăşurarea Festivalului Naţional de Poezie "George Coşbuc" ediţia XIX, 4-5 octombrie 2003 şi a Festivalului de Proză "Liviu Rebreanu" în perioada 26-28 noiembrie 2000.

Actuala ediţie a Festivalului de Poezie cuprinde următoarele secţiuni de concurs:

I. Concurs pentru volume de versuri publicate în perioada 2002-2003;

II. Concurs pentru volume în manuscris ale autorilor nedebutanţi;

III. Concurs de poezie pentru elevi.

Autorii de volume publicate în perioada 2002-2003 au dreptul să propună două titluri, în trei exemplare, însoţite de o fişă de înscriere, iar autorii de volume în manuscris vor propune un singur titlu, în trei exemplare, dactilografiat, însoţit de o fişă de înscriere care va fi sigilată într-un plic ce va purta un moto ales de autor.

Pentru elevi se acceptă maximum 10 poezii, dactilografiate în trei exemplare, nesemnate, însoţite de un curriculum vitae care va fi sigilat într-un plic ce va purta un moto ales de autor. Manuscrisele semnate nu vor fi luate în considerare.

Premiile festivalului sunt Marele Premiu "George Coşbuc", iar pentru fiecare secţiune vor fi acordate trei premii în bani şi în diplome, premiile pentru secţiunea I fiind acordate de Uniunea Scriitorilor din România.

Concursul de Proză "Liviu Rebreanu" este structurat pe trei secţiuni:

I. Concurs pentru volume de proză, critică şi istorie literară, editate în perioada 2002-2003;

II. Concurs de proză în manuscris pentru autori nedebutaţi în volum;

III. Concurs de proză scurtă pentru elevi.

Autorii de volume publicate în perioada 2002-2003 au dreptul să propună maximum două titluri în trei exemplare, însoţite de o fişă personală care va cuprinde principalele date ale autorului, adresa, domiciliul, telefonul şi premiile obţinute la alte concursuri în ţară şi în străinătate.

Autorii pentru secţiunea a doua se vor înscrie în concurs cu manuscrise dactilografiate la două rânduri în trei exemplare. Manuscrisele vor fi semnate cu un motto ce se va regăsi şi pe plicul sigilat care va conţine fişa de înscriere a autorului. Manuscrisele semnate cu numele autorului nu vor fi luate în considerare.

Pentru elevi se acceptă manuscrise de proză scurtă, dactilografiate la două rânduri în trei exemplare (maximum 10 pagini) semnate cu un motto ce se va regăsi şi pe plicul sigilat ce va conţine fişa personală a autorului.

Toate volumele şi manuscrisele pentru concurs vor fi trimise până la data de 20 septembrie 2003 (data poştei) pentru Concursul de Poezie "George Coşbuc" şi 3 noiembrie (data poştei) pentru Concursul de Proză "Liviu Rebreanu" pe adresa Casa de Cultură a Sindicatelor Bistriţa str. Al. Odobescu, nr. 3, 4400 Bistriţa, jud. Bistriţa-Năsăud. Relaţii suplimentare se pot obţine la tel/fax 0263/233345, 0745/970250 sau 0263/231799. ■

Miere, pantofi, profesoare

■ *Mihai Dragolea*

Cândva, nu chiar foarte demult, într-un oraş de provincie exista familia Gulie, familie compusă din domnul, doamna şi fiica. Domnul Gulie era respectat de întreaga comunitate, era foarte harnic, ştia să impună respect şi să câştige substanţial. Aşa de bine câştiga încât consoarta nu a fost salariată niciodată, trăia pe picior mare, îşi permitea cele mai scumpe lucruri, afişa toalete pentru care o invidiau suratele trudind care pe unde. Fiica nu se lăsa mai prejos, îşi însoţea mama la fel de elegant îmbrăcată, cu acelaşi aer superior; se plimbau amândouă şi abia de catadicseau să răspundă la salutul concitadinilor, uneori nici măcar n-o mai făceau. Fiica nu strălucea la învăţătură, dar asta n-avea mare importanţă, mierea de care dispunea tatăl (mereu aducea din localitatea natală bidoane pline cu miere adevărată, o şi comercializa pe bani grei) rezolva situaţiile şcolare ingrate; aşa a ajuns să facă şi o facultate şi să ajungă profesoară (e drept, era ea bârfită că e cum nu se putea mai incompetentă, dar ce conta) cu toaletele cele mai scumpe. S-a şi măritat cu un inginer şi a dat naştere unei fetiţe. Dar, într-o bună zi, tatăl a decedat şi, la puţină vreme, mama s-a îmbolnăvit grav. Fiica a dus nepoata să locuiască la bunică, s-o îngrijească, pretextând că ea nu are timp pentru aşa ceva. Dar celebritatea fiicei a crescut vertiginos după ce le-a solicitat bani elevilor pentru a-şi transporta mama de la o clinică renumită acasă. Tot o profesoară, cu câţiva ani mai mare decât fosta domnişoară Gulie, s-a impus atenţiei în anii din urmă; domnişoara Barabulă. Şi tot unică fiică la părinţi, dar aceştia angajaţi amândoi în vasta câmpie a muncii. Domnişoara Barabulă a suportat trei luni calvarul unei căsnicii, şi-a dat seama că aşa ceva nu este pentru sufletul ei sensibil; şi a incomodat-o foarte mult faptul că, datorită prezenţei acelui bărbat cam sărac în mijlocul familiei ei, se cheltuia mai mult decât când era ea singură. Şi domnişoara Barabulă dispunea de un tată harnic şi întreprinzător; aşa se face că, atunci când vecinii lor de palier au vrut să-şi vândă apartamentul , tatăl a avut inspirata idee de a-l achiziţiona pentru ea. Nu numai că l-a cumpărat, dar i l-a pus la punct cum nu se poate mai frumos, mai elegant, oricine i-a trecut pragul i l-a lăudat îndelung; şi multă lume a venit la ea, mai ales părinţii elevilor ei, domnişoara Barabulă presta meditaţii la domiciliu, câştiga frumuşel din această activitate. Ştia că în oraş se vorbeşte despre ea cum că ar fi o profesoară nepregătită, nu-i păsa, învăţase să sugereze elevilor că, dacă nu vin la ea la meditaţii, a lor este corigenţa şi repetenţia, aşa că le-a lămurit părinţii ce anume e nevoie să facă pentru salvarea progeniturilor. Bunăstarea materială i-a permis cultivarea unor vechi pasiuni: pantofii; mereu trece pe la magazinele de încălţăminte, cum vede ceva atrăgător şi de calitate, cum cumpără; e convinsă că nici o cucoană din oraş nu deţine o colecţie de pantofi mai bogată decât a ei; sunt destule perechi pe care nu le-a încălţat niciodată, dar asta contează, prea puţin, important este că ea deţine cea mai importantă colecţie de încălţăminte, pantofi, sandale, ghetuţe, cizmuliţe, mocasini, opincuţe; nici n-au mai încăput pe rafturi şi, atunci, le-a aşezat pe cele mai frumoase, pe parchetul unei camere (tot avea spaţiu). Şi sunt destule seri când deschide uşa camerei şi priveşte minute în şir această ineditâ expoziţie care dovedeşte fără îndoială bunul ei gust şi chiar inspiraţia în materie de încălţăminte. Cele două profesoare se mai întâlnesc pe la activităţi şi consfătuiri didactice; poziţiile, însă, s-au schimbat: fosta domnişoară Gulie nu mai deţine miere, domnişoara Barabulă, în schimb, etalează cele mai noi şi elegante perechi de încălţări. ■

Cristina Ciobanu — *Blue Windows*

Estivaţii (2)

■ *Monica Gheţ*

N-am proorocit aiurea. Să vină cohorte de *guru* îmbuibaţi de naivitatea (ca să nu zic altfel) doamnelor frustrate şi a tinerilor necoagulaţi existenţial pentru a-mi "săruta inelul dreptei", fiindcă eu vorbeam data trecută (necazul e cu decalajul dintre apariţia revistei noastre şi evenimetul semnalat) despre "bîzîitul somnolent al curentului electric" mortificat de caniculă şi hop! – veste mare! (*Breaking News*)- curentul electric n-a mai vrut să intre în New York. Nici în alte centre urbane ale SUA ori Canada! Preţ de 40 de ore! După două săptămîni, probabil din empatie anglo-saxonă, Londra s-a abandonat unei pane electrice de 30 minute. Blocate metrouri, blocate trenuri, lifturi, blocaţi oamenii – lipsiţi de imaginaţia verosimilităţii căderii din era cuceririi spaţiale în paleolitic. Întrebarea rămîne: atac terorist ori tembelism tehnologic? Nu e de competenţa noastră să furnizăm răspunsul adecvat. Sunaţi, eventual, la 89 89…

Conform aparenţelor şi declaraţiilor oferite de multiple guverne, are şi clima contribuţia ei. Spre exemplu, în Franţa lunii august, s-a înregistrat un genocid canicular unic în istoria modernă, peste 13 000 morţi. Bătrîni singuri în zile estivale, bătrîni la azil şi alţi subiecţi ai geriatriei au furnizat îngrăşămînt cimitirelor şi foc continuu crematoarelor. Singurele firme profitoare-înfloritoare: pompele funebre. Cam trist bilanţ pentru "mîndra/ brava lume nouă" a mileniului trei.

Şi ar mai fi o vajnică nedumerire – cine a cîştigat războiul rece? Fiindcă îndemnul la perpetuă alertă "antitero" creează o stare de teroare de teama teroriştilor, astfel că obiectivul răufăcătorilor e atins. Pe vremea tinereţii unora dintre noi, această rotire a sacului pentru ca "şoarecii" dinăuntru să nu se aşeze rozîndu-l se chema "revoluţia permanentă". Acuma, admiţînd o mascată strategie propagandistică a posturilor TV – dar chiar ale tuturor? – e greu de crezut că din noianul de producţii cinematografice americane ale ultimilor ani, alegi mereu şi mereu filme cu subiecte carcerale. Universul concentraţionar descoperit acolo ne ruşinează mîndria unicităţii Piteşti-ului. Dar tot democraţia salvează "orînduirea", de vreme ce poţi istorisi despre disconfortul aberaţiilor (la răpirea sau uciderea unui copil, primii suspecţi brutal anchetaţi, încătuşaţi şi despărţiţi unii de alţii sunt părinţii şi fraţii victimei…) şi audia/ trage la răspundere prim-miniştri pentru natura învestirii banului public şi a vieţii cetăţenilor. Pînă la clarificarea misterului armelor chimice şi biologice, "pisica moartă" e aruncată de la un serviciu de informaţie la altul. Între timp, industria autohtonă se poate orienta cu succes spre fabricarea măştilor de protecţie şi a centurilor de siguranţă. Sezonul cald şi ploaia de bombe se vor prelungi în această toamnă. ■

SUMAR

exerciţii
Ştefan Turcu: Avem nevoie de Povestaşi? • 2
editorial
Ioan-Aurel Pop: Un popor care are elită autentică este salvat • 3
carte
Călin Florea: Un omagiu al tinerilor istorici şi al prietenilor • 4
Dorin Mureşan: Cum ar fi dacă ai fi căsătorit cu un înger • 5
Tudor Sălcgean: Un istoric şi un loc de adeverire • 6
agenda pignastyl
Ştefan Manasia: Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă (1) • 7
remember
Viorel Mureşan: Feţele timpului în povestirea Fefeleaga de Ion Agârbiceanu • 8
in memoriam
Vasile Sav • 8
interviu
Renegocierea identităţilor socio-culturale în Europa de Est • 9
Ioan Vieru • 13
historia
Ovidiu Pecican: Cercetări clujene despre ceangăii din Moldova • 11
filosofia
Teodor Vidam: Drama unui filosof: captiv între fiinţă şi nefiinţă • 15
Mirela Calbaza-Ormenişan: Einstein şi Husserl: ştiinţa ca fenomenologie şi fenomenologia ca ştiinţă • 16
flash-meridian
Sorin T. Ştefan • 18
film
Ioan-Pavel Azap: Identitate; Dragoste „mortală" • 19
Alexandru Jurcan: „Orele": Cuvânt şi imagine
arte
Ioan Muşlea, Magda Cârneci, Vasile Igna: Cristina Ciobanu şi a sa Fundaţie XXI • 20
blocnotes
Ştefan Manasia: Pe urmele lui Goliathus • 21
Delia Ceuca: „Muzeul Zoologic" din Cluj-Napoca • 21
media
Delia Cristina Balaban: Doza de senzaţionalism din fiecare după-amiază • 22
Concursuri literare
Salonul defavorizatului
Mihai Dragolea: Miere, pantofi, profesoare • 23
teledependenţa
Monica Gheţ: Estivaţii (2) • 23
traduceri
Paul Lowry • 24

ABONAMENTE

60.000 lei – trimestru

120.000 lei – semestru

240.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacţiei (Cluj-Napoca, str. Universităţii nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poştal la adresa: Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

traduceri

Paul Lowry

Paul Lowry s-a născut în 1948 în Union, Carolina de Sud, SUA din părinţi veniţi în America în 1720 din Irlanda, unde sosiseră în 1690 din Scoţia. Deci are rădăcini de origine celtică. Părinţii lui au fost muncitori în industria textilă. În Europa fuseseră ţărani fermieri timp de secole.

A învăţat să citească şi să scrie înainte de a merge la şcoală, la vârsta de 6 ani. A fost un student bun şi un bun atlet. La universitate a studiat istoria. Scrie poezie de la vârsta de 16 ani şi din 1978 este publicat în Anglia şi America în reviste literare şi antologii de poezie. De asemenea scrie povestiri şi piese de teatru într-un act. Citeşte foarte mult atât literatură cât şi lucrări din aproape orice domeniu al cunoaşterii umane şi are preocupări filozofice. De curând Universitatea din New York i-a acordat o diplomă de onoare pentru întreaga activitate depusă după absolvirea facultăţii, ca o recunoaştere a meritelor sale.

Un tânar soldat mort de curând

El zace acolo,
Un tânăr soldat mort de curând,
Ca şi când ar dormi într-un crater de obuz, într-o baie de sânge
Pe când prietenii şi tovarăşii lui
Se azvârlă frenetic
Spre ameninţătoarea sârmă ghimpată
Dincolo de care bărbaţi la fel de tineri
Îi omoară metodic, nepedepsiţi,
Cu o surprinzătoare uşurinţă
Într-o însorită zi de vară.

Carolina de Sud

Carolina de Sud
Este locul în care dorm strămoşii mei
În pământ fânt
Un somn uşor sub bătrânii stejari -
Amintirile şi bucuriile lor
Tac în ei
Zâmbete nevăzute pe feţele lor.
Toate sunt fără vârstă
Totuşi vibrând de viaţă
Acolo unde ritmul vieţii
Are un sens unic pe care alţii îl doresc.
Este acea parte
Din mine care contează
Şi care mă face ceea ce sunt.
Îi datorez atât de mult
Că nu o voi putea răsplăti niciodată –
Carolina de Sud.

Lasă

Lasă vântul să sufle
Şi să mângâie copacii.
Lasă soarele
Să strălucească asupra pământului.
Lasă viaţa să meargă pe drumul ei predestinat
Şi să ne ducă şi pe noi cu ea.
Lasă bucuria să trăiască mereu
În inima îndrăgostită.
Lasă nectarul dulce al vieţii să ne defete
Şi să ne numărăm binecuvântările.
Lasă să ne amintim mereu
A fi recunoscători pentru norocul nostru.
Lasă pe cei înţelepţi să se bucure
Spre disperarea celor nesăbuiţi.

Încântătoare

Tu mă duci în locuri
Necunoscute mie
Şi-mi deschizi ochii
Spre lucruri neştiute.
Tu
Eşti muza şi iubita mea
Fără de care lumea e pustie.
Soarele străluceşte
Oriunde tu păşesti
Pe pământ.
Lumina ta îmi luminează sufletul
Şi stârneşte pasiuni în mine.
Mi-e foame de atingerea ta,
Târjesc să-ţi aud şoapta în ureche
În limba ta cea românească
Atât de încântătoare.
Atât de încântătoare, dragostea mea.

Amintirile mele dorm usor

Amintirile mele
Dorm uşor sus în pod
În cutii de carton prefuite.
Chipuri zâmbitoare şi locuri uitate
Se îndepărtează enigmatice precum fincşii,
Care aduc un zâmbet pe chipul meu
Amintindu-mi cu drag
Ceea ce nu mai poate fi –
Clipe preţioase ale unui suflet rătăcitor
Care pentru un scurt răgaz
Au stârnit pasiunea
Tineţii mele care se retrage zi de zi
Tot mai departe de mine.
Treptele acelea ale podului, şubrede, scâtâitoare,
Mă imploră să mă ţin departe
De acel tărâm îfierbântat
Şi să provoc cât mai puţin
Amintiri ce n-ar trebui tulburate. ■

Traducere realizată de
LUCIA NEIESCU